

**Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta
Ústav českých dějin**

Jan Synek

**Náboženský život v československých věznicích
v průběhu padesátých let dvacátého století**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, s využitím uvedených pramenů a literatury. Zároveň souhlasím se zveřejněním práce za účelem studia a výzkumu.

V Praze, dne 13.8.2008

Jan Synek

Obsah:

1. Úvod	str. 4 - 5
2. Vývoj vězeňství po únoru 1948	str. 6 - 7
3. Kněžská oddělení věznic	str. 7 - 12
3.1 Jáchymovské uranové lágry	str. 12 - 14
3.2 Mírov	str. 14 - 15
3.3 Leopoldov	str. 15 - 17
3.4 Valdice	str. 18 - 19
3.5 Ženské věznice	str. 20 - 21
4. Náboženství v každodenní praxi	str. 21 - 26
5. Teologická studia a vězeňské vzdělávání	str. 26 - 31
6. Tajné bohoslužby a svátosti	str. 31 - 33
6.1 Bohoslužby	str. 33 - 36
6.2 Ostatní svátosti	str. 36 - 38
7. Slavení křesťanských svátků	str. 38 - 43
8. Soužití různých vyznání a rozvoj ekumenismu	str. 43 - 47
9. Styk s ostatními vězni, bachaři a vnějším světem	str. 47
9.1 Styky s laickými vězni	str. 47 - 51
9.2 Styky s bachaři	str. 52 - 55
9.3 Komunikace s vnějším světem	str. 55 - 57
10. Fenomén modlitby a síla náboženského přesvědčení	str. 57 - 61
11. Kázeňské tresty a odměny	str. 62 - 64
12. Posudky duchovních a snaha o převýchovu	str. 64 - 67
13. Důsledky náboženského života ve věznicích	str. 67 - 71
14. Závěr	str. 71
 Archivní prameny	 str. 72
Použitá literatura	str. 72 - 75

1. Úvod

Podstatou každého totalitního režimu je jeho snaha ovládnout lidské životy v celé šíři, donutit každého člověka, aby přijal jeho ideu za vlastní nebo se tak alespoň tvářil. To je samozřejmě požadavek nepřijatelný pro všechny, kteří mají svou vlastní ideu a tato má v jejich životě takřka zásadní význam. Je proto zcela logické, že totalitní režimy vždy a všude narážely a narážejí na náboženské skupiny, které se odmítají podříditi jejich ideologii, neboť tato je v rozporu s jejich vírou a přesvědčením. V tomto zápase ideologií pak jsou většinou představitelé totality donuceni pro slabost svých argumentů své odpůrce perzekuovat.

Je potom na odolnosti a vytrvalosti konkrétní církve či jiné náboženské instituce, zda dokáže skutečně setrvat ve svém odporu a nepodlehnout různým perzekucím či naopak úplatkům a lákavým nabídkám na spolupráci. Břímě tohoto rozhodnutí samozřejmě leží na čelných představitelích těchto skupin, kteří sami nemohou tomuto tlaku dlouho vzdorovat, pokud nejde o mimořádně silné osobnosti. Důležité proto je, zda za nimi jejich duchovní a ostatní věřící stojí.

Komunistickému režimu, založenému na třídní nenávisti, samozřejmě silně ležel v žaludku křesťanský náboženský systém, založený na lásce k bližnímu. V poúnorovém Československu to byla především katolická církev, která se stala terčem nenávisti vládnoucího režimu. Důvodů pro to bylo několik, především to byla její nadnárodnost, hierarchický systém a v neposlední řadě i největší počet věřících. Představitelé KSČ se proto snažili získat představitele církve na svoji stranu. Protože jejich snaha byla téměř bezvýsledná, neváhali přistoupit k násilí a perzekucím.

Cílem této práce je poukázat na zvláštní fenomén v poúnorových československých věznicích – soustředění kněží a nábožensky perzekuovaných laiků do samostatných vězeňských skupin, jejichž vězeňský život se od života ostatních muklů poněkud odlišoval. Kněží byli často ve věznicích umisťováni pohromadě, aby jim bylo znemožněno působení na ostatní vězně, doslova aby „nemohli narušovat socialistickou převýchovu ostatních“. Z tohoto důvodu vznikala v lágrech kněžská oddělení, která žila svým specifickým životem ne nepodobným životu v klášteře.

Tímto soustředěním náboženských intelektuálů do separovaných skupin ovšem režim vytvořil velký potenciál pro rozvoj náboženského života nejen ve

věznicích a poskytl vězněným kněžím i laikům možnost snášet utrpení společně a navzájem se podporovat „v hodině těžké zkoušky“. Nejenže se tím pro tyto mukly stal život ve vězeních a lágrech snesitelným, ale mnohým z nich navíc umožnil rozšířit a prohloubit své teologické znalosti, ujasnit si věroučné otázky a v několika případech také dosáhnout kněžského svěcení; ale také poznat skutečnou sílu víry a její odolnost vůči pronásledování. Zažít pronásledování církve na vlastní kůži je pro duchovního i laika neocenitelná zkušenost a zároveň zkouška, která prověří pevnost jeho přesvědčení.

Cílem této bakalářské práce je poukázat na specifika praktikování náboženství v omezených vězeňských podmínkách, ukázat, že i ve fyzické nesvobodě je možné žít duchovně svobodným životem a že komunistický režim, tím, že přinutil duchovní trpět pro své přesvědčení, toto jejich přesvědčení většinou ještě více upevnil a potvrdil jim správnost jejich rozhodnutí.

Tato práce, vzhledem k tomu, že existuje jen málo odborných prací zabývajících se tímto tématem, či spíše vůbec žádná, čerpala především ze vzpomínek – ať už zachycených formou rozhovoru zvukově či textově, či zachycených samotnými pamětníky formou memoárů. Z tohoto důvodu je pravděpodobné, že zachycené vzpomínky již nejsou zcela dokonale reprodukovány, jsou nahlíženy značně subjektivně a s odstupem času jsou zkreslovány či idealizovány. Přesto považuji za důležité je ve své práci zohlednit, protože zobrazují myšlení a zpětný pohled pamětníků na dobu svého věznění, a jako takové jsou nedocenitelné.

Vzhledem k tomu, že katoličtí kněží byli zdaleka největší náboženskou skupinou ve věznicích, hlavní důraz v této práci je kladen především na příslušníky katolické církve, přestože bude řeč i o členech jiných církví a náboženských uskupení. V důsledku toho je na některých místech používán termín „kněží“ i tam, kde se jedná o skupiny vězňů, v nichž byli také duchovní nekatolických církví.

Tato práce je časově zaměřena především na padesátá léta, neboť drtivá většina duchovních i ostatních politických vězňů byla propuštěna na amnestii v květnu roku 1960. Protože však některé významnější církevní osobnosti setrávaly v nápravných zařízeních i nadále, mnohdy až do roku 1965 i dále, v některých případech bude tato práce přesahovat i do první poloviny let šedesátých.

2. Vývoj vězeňství po únoru 1948

Podle Karla Kaplana činila v roce 1948 celková kapacita trestních ústavů 2360 míst a ve věznicích krajských soudů 5567 míst. Již na konci dubna téhož roku ale bylo v ústavech 7308 vězňů a ve věznicích krajských soudů 12 634 vězňů.¹ I přesto, že věznice byly rozšiřovány a jejich kapacita se zvyšovala, nestačily přívalu vězňů odsouzených totalitním režimem především v letech 1949-1950.

Ke dni 31.12.1948 již bylo v ČSR vězněno 20 867 lidí, o rok později to bylo 23 303 vězňů, z toho 44% bylo retribučních. Komunistická jurisdikce ale pracovala naplno, takže k 15.5.1950 došlo k nárůstu na 32 638 vězňů (32,5 % retribuční, 33,7% političtí). Retribuční vězni byli soustřeďováni v nápravných zařízeních ve Valdicích a na Mírově, političtí také na Mírově, dále v Plzni a Ilavě. Počet odsouzených ve výkonu trestu dosáhl vrcholu k 1.1.1953 – 46 021 lidí. Od tohoto roku pak začíná počet klesat v důsledku prezidentských amnestií v letech 1953 a 1955. V polovině padesátých let tak činí celkový počet 22 815 vězňů.²

Paradoxně od podzimu 1952 dochází k hromadnému rušení menších věznic a pracovních útvarů – z více než 300 v říjnu 1952 zůstává na počátku roku 1956 jen 31 věznic a 17 nápravně pracovních táborů.³

Na podzim roku 1945 dekrety prezidenta konstituovaly novou strukturu vězeňských zařízení podléhajících ministerstvu spravedlnosti. K další změně došlo až díky sérii zákonů schválených od října do prosince 1948. Těmi došlo k oslabení úlohy soudů a ústavních komisařů při řízení věznic, jejichž správa byla svěřena velitelům oddílů a stanic Sboru uniformované vězeňské stráže (SVS). Novelizací v roce 1950 byla právně zakotvena existence vězeňských pracovních táborů a „třídní“ charakter vězeňství umožňující dvojí přístup k vyšetřovaným i vězněným osobám. Na podzim roku 1952 bylo vězeňství podřízeno ministerstvu národní bezpečnosti a Sbor vězeňské stráže byl začleněn do SNB. O rok později však došlo ke zrušení ministerstva národní bezpečnosti, které bylo sloučeno s ministerstvem vnitra. Vězeňství však i nadále zůstává podřízeno Bezpečnosti.

¹ KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 245

² stav k 1.7.1955; KÝR, Aleš: *Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945 – 1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, Praha: Vězeňská služba ČR 2001

³ JANÁK, Dušan: *Organizace a řízení československého vězeňství 1945-1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, Praha: Vězeňská služba ČR 2001

V průběhu padesátých let se konalo několik prezidentských amnestií, avšak většina osob pronásledovaných z důvodů politických a náboženských byla propuštěna až během velké amnestie prezidenta republiky k 15. výročí osvobození republiky z 9. 5. 1960. Poměrně rozsáhlá amnestie se týkala 5319 odsouzených z celkem 8708 politických vězňů, dosud se nacházejících v nápravných zařízeních.⁴ Tato amnestie se však nevztahovala na vedoucí údajných protistátních skupin, osob s dodatečným soudem a odsouzených zařazených do zvláštní skupiny, kteří nejevili známky převýchovy, narušovali výkon trestu či stále působili v očích režimu jako hrozba pro tehdejší společnost.

3. Kněžská oddělení věznic

Bohužel nemáme k dispozici přesné statistické údaje, které by nám sdělily, kolik osob bylo perzekuováno za své náboženské přesvědčení či příslušnost k některé z církví. Jisté je, že v padesátých letech se pohyboval jenom počet vězněných duchovních v řádech tisíců. Podle Jakuba Zemka⁵ bylo v padesátých a šedesátých letech uvězněno celkem přes 2000 katolických kněží. Spolu s kněžími a řeholníky internovanými ve sběrných kláštorech by pak celkový počet činil přes 4000 lidí.⁶

Václav Vaško⁷ uvádí, že pouze z mužských řeholí bylo během padesátých a počátku šedesátých let vězněno 358 osob, které byly odsouzeny celkem k více než 2107 letům odnětí svobody.⁸

Po prvním velkém náboženském procesu - monstrprocesu s představiteli řádů⁹ byli lidé v něm odsouzení umístěni v izolaci, nejdříve v pankrácké věznici, pak týden na Mírově a nakonec ve Valdicích. Izolace skončila až ve druhé

⁴ BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe ! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006, s. 75

⁵ **Jakub Antonín Zemek O.P.** (1914-1989) Na kněze byl vysvěcen v roce 1937, později se stal převorem dominikánského kláštera ve Znojmě. Byl jedním z prvních zatčených duchovních v poúnorovém Československu. Byl postaven do čela vykonstruované protistátní skupiny a v září 1948 odsouzen za velezradu k 18 letům těžkého žaláře. Propuštěn byl v roce 1960.

⁶ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 104

⁷ **Václav Vaško** (1921) Studoval Vysokou školu obchodní v Bratislavě. Zúčastnil se Slovenského národního povstání, byl vězněn gestapem. V letech 1945-51 byl v diplomatické službě, odkud byl z kádrových důvodů propuštěn v roce 1951. V únoru 1953 byl zatčen a o rok později odsouzen ke 13 letům vězení, prošel věznicí na Pankráci, táborem Nikolaj, Leopoldovem a Mírovem. Byl propuštěn v roce 1960. Během Pražského jara se podílel na založení Díla koncilové obnovy a vedl vydavatelství ČKCH. V roce 1992 spoluzaložil nakladatelství Zvon. Věnuje se českým církevním dějinám druhé poloviny dvacátého století. V roce 1998 mu byla udělena medaile Za zásluhy.

⁸ VAŠKO, Václav: *Dům na skále II. Církev bojující*, Kostelní Vydří 2004, s. 411-412

polovině roku 1950, kdy začínaly startovat procesy s biskupy a odsouzení řeholníci byli opět vyslýcháni. U některých však izolace pokračovala i nadále a např. Jan Evangelista Urban¹⁰ strávil v naprosté izolaci dlouhých 14 měsíců. Podle jeho vlastních slov to byly nejdelší exercicie jeho života.¹¹

Dalšími náboženskými procesy, které následovaly, byly procesy s řeholníky a řeholnicemi, řeckokatolickými duchovními, biskupy – český proces „Zela a spol.“, na Slovensku proces „Buzalka a spol.“. Následovala série procesů „s pomocníky biskupů“, dále pak série „babických procesů“, do nichž bylo taktéž vtaženo a později popraveno několik katolických kněží.

I přesto, že všichni duchovní nekatolických církví, alespoň formálně, složili v lednu 1950 slib věrnosti a jejich vedoucí představitelé o dva měsíce později rovněž, byť neochotně, stali se taktéž někteří z nich oběťmi perzekuce a vykonstruovaných procesů. Komunistické kriminály se začínaly velmi rychle plnit nevinnými lidmi.

Zpočátku byli duchovní umístěni pohromadě spolu s ostatními vězni. Záhy však bylo zřejmé, že svou nesvobodu snáší lépe než ostatní. František Kohlíček¹² to vysvětluje takto: *„My [kněží] máme celibát, čili nemáme rodinu, takže to pro nás bylo o hodně lepší, než to bylo pro lidi, kteří měli doma rodinu. My kněží jsme také věděli, proč trpíme. Bylo to pronásledování církve, a tak jsme to snášeli mnohem lehčeji, než lidé, kteří tohle neměli.“*¹³ Katoličtí kněží se nemuseli tolik strachovat o svou rodinu, vystavenou útlaku a perzekucím. Z pohledu StB byli takřka

⁹ Proces byl úředně nazýván „Machalka a spol.“, propagačně pak „Proces s představiteli řádů“. Byl zahájen 31.3. 1950, ukončen byl 5.4. téhož roku. Obžalováni byli: premonstrátský opat Augustin Machalka a Vít Tajovský, provinciál jezuitů PhDr. František Šilhan, jezuita a šéfredaktor týdeníku Katolík Adolf Kajpr, jezuita a vedoucí Sdružení katolické mládeže a Katolické akce František Mikulášek, františkán PhDr. Jan Evangelista Urban, dominikán ThDr. Silvestr Braitto, řeckokatolický redemptorista ThDr. Ján Mastyliak, redemptorista Jan Blesík a premonstrát Stanislav Barták.

¹⁰ **PhDr. Jan Evangelista Urban** (1901 – 1991) Již v roce 1918 vstupuje do františkánského řádu, 1924 vysvěcen knězem. O tři roky později zakládá řeholní institut sester Apoštolátu III. řádu sv. Františka (lidově „urbanky“), jehož cílem je laický apoštolát, katecheze a sociální služby. V roce 1930 získává doktorát filosofie na FF UK. Roku 1937 zakládá ústav pro teologické vzdělávání laiků Studium catholicum a stává se jeho rektorem. V letech 1938–41 byl provinciálem františkánského řádu. Mezi lety 1950 a 1963 vězněn. K duchovní službě se na čas vrací mezi lety 1968–1974. V současnosti se jedná o možnosti jeho svatořečení.

¹¹ VENTURA, Václav: *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*. In: *Život se tvoří z přítomné chvíle. Česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno: CDK 1998

¹² **ThLic. František Kohlíček** (1914 – 2007) Studoval na Arcibiskupském gymnáziu v Praze, v roce 1939 byl v Římě vysvěcen na kněze. Po válce se stal vicerektorem kněžského semináře v Praze, v roce 1951 byl zatčen a odsouzen k 18 letům vězení. Propuštěn byl v roce 1960, poté pracoval jako dělník. Do duchovní služby se vrací v roce 1970.

¹³ Archiv Post Bellum, rozhovor s Františkem Kohlíčkem ze dne 6. a 27. října 2006

nevydíratelní. Velkou výhodou oproti ostatním měli také řeholníci, kteří byli zvyklí na tvrdý život v klášteře a byli díky tomu schopni snášet těžké podmínky ve vězení.

Zároveň se duchovní všech vyznání stali ve vězení jakýmsi záchytným bodem pro ostatní, kteří se zajímali o vnitřní sílu, která duchovním umožňovala nesvobodu a perzekuci snášet. V důsledku toho začalo ve věznicích docházet k četným konverzím a křtům. Toto narušování socialistické převýchovy v nápravných zařízeních však muselo být nutně utlumeno. Katoličtí kněží i duchovní jiných církví proto začali být umisťováni do uzavřených oddělení a kontakt s laiky jim byl značně omezen, nikoliv však zcela znemožněn. Největší kněžské komunity byly postupem času soustředěny ve věznicích Mírov, Leopoldov, Valdice a v Jáchymovských pracovních táborech.

Přestože na kněžských odděleních bývali umístěni církevní hodnostáři napříč hierarchií, vládla mezi nimi bratrská a přátelská atmosféra. Všichni si tykali, přestože někteří, převážně mladší kněží, měli zpočátku problém tykat mužům, ke kterým dosud s úctou vzhlíželi jako ke svým morálním vzorům. Na některých celách šli kněží i dále – Josef Ondok¹⁴ vzpomíná na celu na Mírově: *„Naše ranní vstávání probíhalo po budíčku následujícím způsobem: otec Soukup nejprve oznámil denní datum a liturgický svátek připadající na tento den, neboť měl kalendář dokonale v paměti. Načež se pátralo, kdo má nějaký vztah k tomuto svátku. (...) Hoblovací referent Kohlíček nařídil dotyčným hobla. Mně bylo tenkrát 26 roků a cítil jsem se občas trapně, když jsem se musel povinně zúčastnit hoblování například otce Dacíka, k němuž jsem shlížel s patřičnou úctou jako k teologické autoritě a který byl navíc vážné povahy a hoblování se mu nezamlouvalo.“*¹⁵ Takovouto snahou o přátelskou a zdravou atmosféru na celách duchovní kompenzovali šikanu a nenávist ze strany bachařů. Mnoho duchovních neváhalo užít humoru a recese i v případě, že se to týkalo věcí církevních.

¹⁴ **Doc. Josef Petr Ondok, CFSS** (1926 – 2003) Vystudoval teologii a filosofii v Brně. V 18 letech byl přijat do Kongregace bratří Nejsvětější Svátosti (tzv. petrini). V červnu 1951 byl tajně vysvěcen na kněze biskupem Matouškem. Několik měsíců nato byl zatčen a odsouzen k 17 letům vězení. Propuštěn byl v roce 1963. Po propuštění pracoval v JZD, v roce 1969 získal doktorát z logiky. Poté krátce působil v duchovní službě, než mu byl opět odňat státní souhlas. Pracoval jako vědecký pracovník AV v Třeboni. V letech 1991 – 2003 působil na Jihočeské univerzitě, kde habilitoval v oboru ekologie.

¹⁵ ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*, Brno: CDK 2005, s. 35

Například Antonín Mandl¹⁶ takto v Leopoldově založil „Výbor pro ustřížení kardinálských vleček“.¹⁷

Některé duchovní a liturgické úkony se však odehrávaly jen v užších kruzích a ne všichni o nich byli informováni. I v řadách duchovních, přestože mnohem méně než jinde, se totiž objevovali donašeči a konfidenti StB. Takovým byl například podvodník jménem Ducháček, vydávající se za kněze. Ten se za války ocitl v polském koncentračním táboře, kde si osvojil některé kněžské praktiky a po návratu do vlasti suverénně vystupoval jako katolický kněz. V tom pokračoval i po svém zatčení jako konfident StB. Údajně se mu dokonce podařilo v Domažlické vazbě vyzpovídat jednoho jezuitu. Později byl nasazen mezi duchovní do Leopoldova, kde byl ovšem poměrně rychle odhalen a ostatními vězni zcela ignorován. Ducháček tedy byl takto ostrakizován, ale k otevřeným konfliktům nedocházelo – veškeré ilegální náboženské úkony a diskuse se odehrávaly v jeho nepřítomnosti. Řeholní kněz Josef Ondok píše, že za 12 let svého věznění poznal na 400 kněží, z toho pouze čtyři prokazatelné donašeče. Objevily se i případy, kdy se traumatizovaný kněz přiznal svému řádovému představenému ke spolupráci s StB – společně pak upravovali hlášení, která podával.

I mezi duchovními na celách docházelo k rozepřím, nejčastěji technického rázu. Není divu, vždyť jich na jedné cele často bylo ubytováno i více než čtyřicet. Komplikace působilo například široké věkové rozvrstvení vězňů obývajících jednu celu. Antonín Bradna¹⁸ ve svých pamětech líčí dlouhé rozepře se starým baptistickým kazatelem Říčařem, který byl zugulftista a nesnášel průvan. Otevření okna na cele se tak stávalo předmětem vleklých diskusí.

Často se na celách vyskytovali i duševně nemocní jedinci – Bradna popisuje, jak jej schizofrenik pater Bruno při práci na zahradě málem zabil mačetou, kdyby ho opat Zemek nesrazil na zem.

¹⁶ **ThDr. Antonín Mandl** (1917 – 1972) V červnu 1949 byl zatčen a v procesu „Zela a spol.“ odsouzen ke 25 letům vězení. Propuštěn byl až v roce 1964, do duchovní služby se vrací o čtyři roky později. Byl zastáncem ekumenického dialogu s evangelickými církvemi. Proto mu byl v roce 1971 odňat státní souhlas. V roce 1993 byl oceněn Řádem T.G.Masaryka III. třídy in memoriam.

¹⁷ VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999, s. 220

¹⁸ **Mons. Antonín Bradna** (1922 – 2006) – Vystudoval jezuitské gymnázium v Praze - Bubenči, poté pražskou teologickou fakultu. V roce 1948 byl vysvěcen na kněze, v roce 1949 byl zatčen, ale na odvolání propuštěn. Znovu byl zatčen v roce 1952 a o rok později v procesu „Bradna a spol.“ v Ostravě odsouzen za velezradu na 15 let. Od roku 1971 působil ve farnosti Budyně nad Ohří.

Přestože kněží byli ve většině věznic od ostatních vězňů izolováni, někde přece jen nebylo vyhnutí a duchovní sdíleli společné budovy s dalšími odsouzenými. Někde byli kněží umisťováni pouze na společné cely, na budovách však byli pohromadě s ostatními vězni. Samozřejmě nikdy nešlo o celu obývanou výhradně duchovními, vždy zde byl umístěn někdo, kdo měl za úkol informovat bachaře o dění na cele a donášet na své spoluvězně.

Nezřídka byli také na kněžské cely umisťováni odsouzení komunisté. Těm na laických celách hrozil výprask od spoluvězňů, které v některých případech dokonce oni sami poslali za mříže. Mezi kněžími byl tento člověk přijat většinou s pochopením a s křesťanskou vstřícností. Přímo na kněžské oddělení byl v Leopoldově umístěn například bratr Rudolfa Slánského Richard. Dalšími komunisty zde byli například Husák, Goldstücker, Löbl, Smrkovský či London. Převoru Zemkovi odpověděl bachař na jeho otázku ohledně soužití duchovních s komunisty: *„Kdyby komunisti přišli mezi ostatní vězně, tak by je zabili, protože oni je dávali odsoudit. Kdybychom je dali dohromady, tak se porvou, protože u soudu toho jeden na druhého moc pověděli. Tak je dáváme s kněžími. Vy se nesmíte mstít.“*¹⁹ V kriminálech se tak paradoxně vytvořily podmínky pro dialog mezi představiteli křesťanství a marxisticko-leninské ideologie, pro který na tehdejší „svobodě“ nebyl prostor. Někteří perzekuovaní komunisté ale zůstávali uzavření a vůči ostatním politickým vězňům odtažití, neboť pro ně stále představovali skutečné kriminálníky. Velký odstup, ostatně stejně jako v civilním životě, si zachovával především Gustáv Husák. Na něj vzpomíná opat Tajovský²⁰: *„Říkal mi: ‚Vy jste šli proti nám, a proto jste byli odsouzeni spravedlivě. Neměli jste ale dostat tak vysoké tresty. Až se stanu prezidentem, pustím vás na svobodu.‘ Je zvláštní, jak už tehdy byl přesvědčený, že se stane prezidentem.“*²¹

V průběhu padesátých let byla vytvořena, především v Leopoldově a na Mírově, a později ve Valdicích, čistě kněžská oddělení, kde byli pouze duchovní.

¹⁹ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 87

²⁰ **ThDr. Bohumil Vít Tajovský OPraem.** (1912 – 1999) Během studií vstoupil k premonstrátům, v roce 1937 byl vysvěcen na kněze. V lednu 1948 byl zvolen historicky nejmladším želivským opatem, o dva roky později byl zatčen v souvislosti s číhošťskými událostmi a odsouzen ke 20 letům vězení. Prošel věznicemi na Pankráci, v Mírově, Valdicích a Leopoldově. Po propuštění v roce 1960 pracoval jako lesní dělník, topič a archivář. V roce 1968 mohl krátce působit v duchovní službě, angažoval se v K 231. Působil v Rakousku, kde odmítl nabídku k emigraci. Po návratu do vlasti je mu odejmut státní souhlas. V roce 1971 odchází do invalidního důchodu. V roce 1993 se s řádovou komunitou vrací do želivského kláštera. Roku 1996 obdržel Řád T.G.Masaryka III. třídy.

²¹ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 283

Avšak podařilo se sem dostat i několika laikům, kteří na tento čas vzpomínají jako na nejlepší univerzitu svého života. Takovýmto laikem byl například Václav Vaško nebo Josef Svoboda²², kterého na leopoldovský „Muklovský Vatikán“ dostal Antonín Bradna.²³

3.1 Jáchymovské uranové lágry

Od konce druhé světové války byly v provozu tři jáchymovské uranové šachty, na kterých pracovali především váleční zajatci – doly měly příznačné názvy: Rovnost, Svornost a Bratrství. Prvním vězeňským táborem zřízeným při jáchymovských uranových dolech byl od 1. března 1949 Vykmanov, kam byl přeložen pracovní oddíl odsouzených z věznice Plzeň - Bory. V témže roce zahájily činnost tábory Mariánská, Horní Slavkov, bývalý zajatecký tábor Eliáš, Rovnost a Svornost. V lednu následujícího roku začal provoz také ve slavkovském táboře Ležnice, v únoru v táboře Bratrství. Technické zázemí těchto táborů bylo mnohdy žalostné, vězni byli ubytováni na dřevěných ubytovnách, které někdy ani nebyly vytápěny a nesplňovaly ani základní hygienické požadavky.²⁴ Tábory měly často také problém se zásobováním pitnou vodou. Byly oploceny dvěma i více řadami ostnatého drátu nad kterými se tyčily strážní věže. Stráž na nich byla oprávněna použít zbraň kdykoliv při vstupu některého z vězňů do vyznačeného pásma.

K 1.1.1950 bylo v Jáchymovských dolech 3990 vězňů, podle údajů ministerstva spravedlnosti tvořil podíl politických vězňů 41,6 %.²⁵ V této době se ještě vláda snažila v uranových lágrech zachovávat poměr kriminálních vězňů ku politickým 2:1. Protože se však pracovních sil pro těžbu uranové rudy stále nedostávalo, byl zmíněný poměr na podzim 1951 otočen na 1:2. V témže roce také přešla správa jáchymovských pracovních táborů z resortu ministra spravedlnosti do resortu ministerstva národní bezpečnosti.²⁶ V souvislosti s tím

²² **Prof. dr. Josef Svoboda** (1929) – V roce 1948 začal studovat MU obor biologie-filozofie. O rok později byl zatčen a odsouzen na 11 let. Za osm a půl roku prošel sedmnácti věznicemi. V roce 1968 emigroval do Kanady, kde později v Edmontonu promoval v oboru arktické ekologie. Od roku 1973 působí jako profesor na univerzitě v Torontu, podílí se na výzkumech v Arktidě.

²³ DOLEŽAL, Miloš: *Cesty Božím (ne)časem*, Kostelní Vydří 2003, s. 48

²⁴ Podle statistik nemělo na podzim 1950 v jáchymovských táborech 498 vězňů ani vlastní lůžko. Viz KAPLAN, Karel: *Jáchymovské doly*, in: KAPLAN, Karel; PACL, Vladimír: *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice: Actys 1993, s. 39

²⁵ tamtéž, s. 37

²⁶ Stalo se tak ke 31.květnu 1951

došlo i k zostření režimu v lágrech, vypracování nových vězeňských řádů a nové klasifikaci vězňů. Přestože dne 7. srpna 1951 byla uzavřena mezi zástupci ministerstva národní bezpečnosti, spravedlnosti a státní prokuratury dohoda o rozdělení vězňů do sedmi kategorií a o tom, které skupiny mohou být v uranových dolech nasazeny, ze strany bezpečnosti byla tato dohoda často a záměrně porušována. Do pracovních lágrů tak byli zařazováni vojenští vězni z Opavy, přestože měli zákaz práce mimo ústav, hrubým porušením dohody i veškerých právních norem bylo posílání vězňů na uran ještě z vazební věznice, tedy osob, které dosud nebyly odsouzeny! Do uranových lágrů byli také záměrně nasazováni příslušníci náboženských společenství, především Svědků Jehovových a Adventistů, kteří se odmítali na těžbě podílet, neboť sloužila k výrobě zbraní.²⁷

Volnější režim se poměrně dlouho udržel na jáchymovském lágru Eliáš za velení vrchního strážmistra Bognera. Ještě v roce 1950 zde duchovní, kteří tu byli vězněni, vykonávali s vědomím velitele bohoslužby. Vězni se také pravidelně scházeli v jedné místnosti k modlitbám. Ti, kterým velitel důvěřoval, dokonce chodili uklízet dozorcům ubikace, kde mohli poslouchat zahraniční rozhlas – většinou BBC, Hlas Ameriky či Vatikán.²⁸ Tábor Eliáš byl však v polovině roku 1951 zrušen a přemístěn, neboť pod ním byla objevena ložiska uranové rudy. V nově vzniklém táboře Eliáš II. již bylo vedení složené z příslušníků SNB, a režim se tak zde „normalizoval“.

Velká komunita duchovních pracovala počátkem padesátých let na Táboře L v Oddělení technické kontroly na pověstné „Věži smrti“²⁹. Jezuita Josef Cukr³⁰ tvrdí, že zde pracovalo okolo 150 vězňů, z toho asi 60 kněží, jeho odhad potvrzuje i Josef Ondok. Šlo o trestní tábor, režim zde byl tvrdší a přísnější než jinde. Muklové zpravidla neměli žádné volno – pokud nepracovali na uranu, bachaři je

²⁷ KAPLAN, Karel: *Jáchymovské doly*, in: KAPLAN, Karel; PACL, Vladimír: *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice: Actys 1993, s. 39

²⁸ ŠEDIVÝ, František: *Legie živých aneb jáchymovské peklo*, Praha 2003, s. 93

²⁹ Jednalo se o budovu se zařízením na drcení vytěžené rudy. Sem byla svážena uranová ruda z celé republiky, drcena, tříděna a následně odvážena do SSSR. Vězni tu bezprostředně přicházeli do styku s čistou uranovou rudou, vdechovali do plic radioaktivní prach a dělali se s těžkými břemeny. Muklové sem byli zpravidla přemístěni za trest. Dostávali se sem například ti, kteří přežili pokus o útěk.

³⁰ **Josef Cukr SJ** (1917) V roce 1936 nastoupil do noviciátu jezuitského řádu, studoval filosofii a teologii. V roce 1944 byl zatčen, vězněn v Terezíně a v únoru 1945 spolu s dalšími jezuity odsouzen na 16 měsíců vězení. Z Pankrácké věznice byl propuštěn 5. května 1945. Po válce studoval v Anglii, kde byl v roce 1946 vysvěcen na kněze. V roce 1950 byl přidělen k PTP, o dva roky později byl zatčen a odsouzen za vyzvědačství na 11 let. Prošel věznicemi na Pankráci, Mírově, ve Valdicích, Leopoldově a jáchymovskými tábory. V roce 1960 byl propuštěn, od roku 1968 působí v duchovní správě. V roce 1999 mu Václav Havel udělil Medaili za zásluhy.

s oblibou šikanovali přidělováním nesmyslných povinných zaměstnání. Duchovní zde pracovali v třídně rud spolu s laiky, obývali však vlastní kněžské cimry, které jim dávaly prostor ke skrytým modlitbám a k slavení liturgie.

Náboženství se rozvíjelo i na ostatních táborech – Václav Vaško popisuje situaci na táboře Nikolaj: „*S Gašparem Froncem jsme si po poradě s paterem Krajčíkem rozdělili úlohy, on že se bude starat o Slováky, já o Čechy. Zpočátku se mi to vůbec nelíbilo – třídit křesťany podle národnosti – ale když jsem se lépe zorientoval v situaci, tak jsem se s tím nerad, velice nerad smířil. Zájem o společné modlitby, o besedy na náboženská témata a o účast na svátostech byl, jak už to bývá v extrémních situacích, značný.*“³¹

3.2 Mírov

První z tzv. pevných věznic se silnou kněžskou komunitou byl Mírov. Počty zde vězněných duchovních se poněkud rozcházejí. Většina pamětníků uvádí čísla okolo dvou set. Podle Jakuba Zemka i Josefa Ondoka zde v padesátých letech v jednu dobu bylo uvězněno přes 200 kněží. Oto Mádr shodně udává číslo 240 kněží.³² Podle Františka Šedivého jich zde bylo na konci roku 1952 na 130.³³ Mons. Antonín Huvar³⁴, také zde v této době vězněný, však uvádí, že v roce 1953 zde bylo vězněno na 640 kněží.³⁵

Na jaře roku 1955 byla silná komunita duchovních na Mírově separována od ostatních a soustředěna do horních pater pevnosti, na 10. oddělení. Kněží zde měli i samostatné pracoviště. Pracovali zde buďto v dílnách, kde pletli košíky nebo drali peří, či ve vazárně, nýtovali zednické metry nebo lepili celofánové sáčky. Někteří z nich měli na starost registrování pracovního výkonu a zásobování materiálem – ti pak vykazovali jen tak dostatečný výkon, aby jim nebyla zvednuta

³¹ VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří: 1999, s. 210

³² MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc*, Praha: Vyšehrad 2007, s. 39

³³ ŠEDIVÝ, František: *Legie živých aneb jáchymovské peklo*, Praha 2003, s. 56

³⁴ **Mons. ThDr. Antonín Huvar OT** (1922) V roce 1942 maturoval na gymnáziu v Ostravě. Studoval teologii v Olomouci, v roce 1947 byl vysvěcen na kněze. Krátce působil ve Vizovicích, kde byl pro svůj kritický postoj k režimu na podzim 1948 zatčen a odsouzen na 10 let. Celkem prošel 13 nápravných zařízení, mj. Bory, Valdice, Mírov a Rtyň. Po propuštění pracoval ve státním rybářství, v roce 1967 se vrátil na čas ke kněžské službě. V letech 1969-71 přednášel na TF v Olomouci. Poté mu byl znovu odejmut státní souhlas, který mu byl vrácen v roce 1982. V roce 1998 mu prezident republiky propůjčil řád T.G.Masaryka III. třídy.

³⁵ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s.142; Těžko říci, z čeho tento odhad vychází, avšak je pravděpodobné, že realitě se více blíží údaje udávající počet okolo dvou set duchovních.

norma. Podle Josefa Ondoka byl na kněžských pracovištích při nepřítomnosti bachaře takovýto pracovní režim: nejprve probíhala meditace při práci, pak modlitba růžence a poté teologické a pastorační přednášky.

V roce 1960, po velké amnestii, zůstalo na Mírově jen 14 kněží, kteří byli spolu s ostatními vězněnými duchovními po celém Československu soustředěni do věznice ve Valdicích.³⁶

V 50. letech byly vězeňské kostely ve většině nápravných zařízení rušeny, neboť neměly využití. Naopak, byly spíše trnem v oku vládnoucímu režimu, o čemž svědčí četné likvidace těchto budov. V mírovské věznici kostel vyhořel v lednu 1952. Je velmi pravděpodobné, že požár byl založen záměrně, neboť šéf věznice Weiss nedovolil kostel hasit. *„Muklové ze dvora (nepolitičtí, většinou zlodějčkové apod.) tvrdili: ‚Weiss nedovolil hasit oheň! Požár byl založen právě velitelstvem!‘ Velitelství tvrdilo: ‚Chytlo to od špačku, který zahodil některý mukl.‘ Ten špaček by však musel hořet od pěti hodin, kdy nás zavírali, až do jedenácti hodin v noci, kdy oheň vypukl. A navíc – z kostela, který byl skladištěm, zmizelo prý mnoho věcí. Proto prý muselo hořet. Víím, že na Mírově ve skladištích hořelo asi třikrát.“*³⁷ Je tedy možné, že bachaři se požáry snažili zamaskovat vlastní rozkrádání zásob ze skladů.

Mírovský kostel byl po vyhoření připraven k demolici, avšak zasáhli památkáři a kostel musel být uveden do původního stavu. Na zdi hlavního dvora mírovské věznice byl také až do srpna 1952 umístěn velký dřevěný kříž s kovovým tělem ukřižovaného Krista. Ten dalo strhnout již za protektorátu gestapo, po válce byl ale obnoven. Nyní nařídil velitel Weiss, aby jej muklové strhli, žádný to však nechtěl udělat. *„Tak bachaři s Weissem uvázali na kříž provazy a nákladním autem jej strhli na zem. Nechali to tak. Ráno se kříže zmocnili stolaři. Ze dřeva nadělali spoustu malých křížků a rozdali je mezi spoluvězně. Sochu ukřižovaného Krista odvezli na dvůr. Naskládali na ni hromady dřeva. Tam byla hodně dlouho.“*³⁸

3.3 Leopoldov

Kostel v leopoldovské věznici stihl osud ještě krutější, k jeho rozebrání byli v roce 1953 určeni uvěznění duchovní.³⁹ Velitelství věznice rozhodlo, že na místě

³⁶ MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc*, Praha: Vyšehrad 2007, s. 42

³⁷ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 79

³⁸ tamtéž, s. 80

³⁹ HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha: Univerzum 1990, s. 290

kostela bude stát nová výrobní hala zbrojovky v Uherském Hradišti. Pro jeho zbourání bylo určeno komando zhruba stovky kněží. Ti nejdříve odmítli demolici kostela provést. Pak si ale uvědomili, že další protesty nemají cenu, že k demolici budou jinak určeni další vězni a duchovní tak přijdou o možnost z kostela něco zachránit. „A skutečně se nám podařilo schovat některé bohoslužebné předměty, které jsme ukryli přímo na staveništi. Jiné vzácné věci jako ornáty, obrazy, sochy či kostelní oltář byly ovšem na místě zničeny samotnými bachaři.“⁴⁰

Do Leopoldovské pevnosti byli podle nařízení ministerstva národní bezpečnosti v roce 1951 soustředěni všichni tzv. prominentní zločinci. Jejich seznam vypracovala StB ve spolupráci se správou věznic.⁴¹ V průběhu padesátých let zde byla vězněna skutečná elita československé katolické církve – biskupové Trochta, Zela, Vojtaššák, Barnáš, Buzalka a Gojdič, později i Otčenášek; dále opati Tajovský, Machalka a Opasek, jezuitský provinciál Šilhan, přední teologové jako Zvěřina, Mandl, Brait, Urban ad., dále např. svatovítský kanovník Čihák, vicerektor pražského semináře Kohlíček, jezuita a publicista Kajpr či redemptoristé Blesík a Mastyliak. Také zde byli drženi katoličtí básníci jako Zahradníček, Renč, Kostohryz či Rotrekl.

V Leopoldově vzniklo oddělení pro duchovní v roce 1956, kdy zde byly vystavěny nové ubytovny pro bachaře s rodinami. Do starých ubikací na zahradě věznice byli umístěni duchovní. Jednak aby se zamezilo jejich vlivu na ostatní vězně, a také proto, že ubikace ležely blízko zdi věznice a u duchovních byl předpoklad útěku přece jen menší než u ostatních vězňů. Budova s označením „10. objekt“ tak začala být specificky nazývána „Muklovský Vatikán“⁴². Denně se zde sloužilo na osmdesát mší.⁴³ Václav Vaško, který se na kněžské oddělení dostal díky svému tvrzení, že je farář, líčí situaci v Muklovském Vatikánu slovy: „Tady se modlilo, studovalo, více či méně učeně diskutovalo, téměř nehádalo. Hovor byl tlumenější než jinde. Nemluvalo se sprostě a už vůbec ne oplzle. Jenom poměry v socialistickém státě, a ve vězení zvláště, nebylo možné ani tady vyjádřit jinak než technickými termíny ‚bordel‘ a ‚buzerace‘. Také zde jsem přišel k poznání, že kněžské pomazání neznamena samo o sobě ani moudrost, ani

⁴⁰ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořet. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 264

⁴¹ KAPLAN, Karel: *Jáchymovské doly*, in: KAPLAN, Karel; PACL, Vladimír: *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice: Actys 1993, s. 54

⁴² ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*, Brno: CDK 2005

⁴³ VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999, s. 217

*svatost, ale také je nevylučuje. Stávalo se, ne často, ale stávalo, že jsem se ptal: Bože, podle čeho jsi si je vybíral? Přesto, čím více jsem je poznával, tím více jsem byl Bohu vděčný, že mi dopřál žít mezi nimi.*⁴⁴

Naproti „Muklovskému Vatikánu“ se nacházelo oddělení pro přestárlé, zmrzačené či nemocné vězně, nazývané „Muklheim“. Zde bylo vězněno na 400 starců a nemocných, mezi nimi například Jan Zahradníček či Jan Syrový. Když kapacita „Muklheimu“ přestávala stačit, část vězňů z něj byla přesunuta na budovu „Muklovského Vatikánu“. Takto vzniklé oddělení dostalo mezi mukly pojmenování „Tajvan“.⁴⁵

V roce 1956 navštívila Leopoldov zvláštní komise Mezinárodního červeného kříže. Velitelství předem určilo, kdo z vězňů bude s komisí moci komunikovat. Pro tento účel byl vybrán olomoucký biskup Zela, který už za války prošel nacistickým koncentračním táborem. Když ho komise požádala o srovnání, odpověděl, že možnost společného života na celách je lepší než v koncentráku, ale nenávist a pronásledování bachařů je horší. Horší než v koncentráku byly podle Zely také přiděly jídla.⁴⁶

⁴⁴ VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999, s. 217

⁴⁵ ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*, Brno: CDK 2005, s. 10

⁴⁶ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 309

3.4 Valdice

Další věznicí se silnou komunitou duchovních byly **Valdice**. Protože se jednalo o bývalý kartuziánský klášter, přezdívalo se zdejšímu nápravnému zařízení Kartouzy. Celám, původně určeným pro jednoho řeholníka, byly vybourány stropy a na šesti tříposchodových postelích tu bydlelo až 18 vězňů. Ti ve Valdicích pracovali nejčastěji jako brusiči skla pro jabloneckou bižuterii a vyráběli ověsky na lustry určené pro export. Protože normy byly vysoké a práce nelehká, duchovní zde pracovali po skupinách, tzv. „kombajnech“. Tyto skupiny vytvořili, aby mezi sebou mohli přerozdělovat hotové výrobky před jejich odevzdáním. Výkonnější tak dali k dispozici své výrobky těm, kteří nemohli splnit požadované množství. Přestože normy byly vysoké, takto přerozdělené výrobky zajišťovaly téměř vždy jejich splnění pro všechny členy „kombajnu“. Ostatní vězni, kteří takovéto skupiny nevytvářeli, se museli potýkat s plněním vysokých norem na vlastní pěst.

Někdy měli duchovní problémy s plněním vysokých norem, jindy zase byly normy příliš nízké, takže vězni záměrně nepracovali naplno, aby jim norma nebyla zvednuta a aby pro nenáviděný režim nepracovali příliš. Objevily se i pokusy práci sabotovat. O tom se zmiňuje hlášení v osobním spise Františka Kohlíčka: *„Jeho pracovní výkony byly zvláště v r. 1959 velmi nízké, v některých měsících plnil normu také jen na 32 %. U brusů, na kterém byl zařazen, došlo 2 x k pokusu o sabotáž na ložisku hlavní hřídele. Poprvé bylo naplněno vodou a za několik dní brusným pískem. (...) Jen proto, že uvedená věc byla včas zjištěna, nedošlo k zastavení práce. Kohlíček spolu s dalšími odsouzenými, kteří jsou zařazeni na téže pracovišti, byl vyslýchán a po dobu jednoho týdne izolován. Je důvodné podezření, že odsouzení pracující spolu s Kohlíčkem vědí o pokusu sabotáže, taktéž i Kohlíček sám.“*⁴⁷

Těžko říci, zda normy byly příliš vysoké nebo zda je vězni záměrně neplnili, faktem však je, že za to byli často kázeňsky trestáni. Jmenovaný František Kohlíček byl za to, že posledních 5 měsíců roku 1959 plnil normu v průměru jen na 57 %, potrestán jedním měsícem zaražených výhod. Kohlíček měl s plněním norem v brusírně skla zřejmě obtíže, protože byl za jejich neplnění vícekrát trestán: jednou třemi dny korekce a odejmutím návštěvy, jindy pěti dny korekce, jindy dokonce deseti dny korekce. Nebyl ovšem sám, ve valdické brusírně se se

⁴⁷ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Františka Kohlíčka

stejnými obtížemi potýkal například i Karel Pilík⁴⁸ nebo převor Antonín Zemek. Protože jejich výkony údajně neodpovídaly částce potřebné na uhrazení nákladů spojených s výkonem trestu, museli mnozí vězňové ještě několik let po svém propuštění odvádět státu poplatky za léta strávená v nápravných zařízeních.

Po rozsáhlé prezidentské amnestii v roce 1960 to byly právě Valdice, kam byla soustředěna většina zbylých duchovních. Těch zůstal za mřížemi jen zlomek z původního počtu. Většina z těch, kteří zůstali, byli hodnoceni jako režimu „více nebezpeční“. Týkalo se to například Oty Mádra, Josefa Zvěřiny⁴⁹, Františka Šilhana, Josefa Ondoka, Antonína Bradny, Jana Evangelisty Urbana a mnoha dalších.

Podle biskupa Jána Korce bylo ve Valdicích na počátku 60. let na 180 kněží, přičemž zhruba stovka jich byla propuštěna na následující amnestii v květnu 1962. Ostatní pak byli přeloženi na menší oddělení, přezdívané „Křížek“, kde byli opět zcela izolováni od laiků, cely sdíleli pouze s několika Svědky Jehovovými. I v šedesátých letech však do Valdic přibývali čerstvě odsouzení kněží, ale již s nepoměrně nižšími tresty než jejich spolubratři, odsouzení v 50. letech. Poslední větší skupina odsouzených duchovních sem přišla v roce 1961.

Vzhledem k nově příchozím tak bylo podle Korce ještě v roce 1965 ve valdických kartouzech vězněno okolo stovky katolických kněží.⁵⁰ Ti byli znovu přesunuti na menší oddělení, tentokrát nazývané „Butovec“ – tvořily ho čtyři cely, z nichž každou obývalo přes dvacet vězňů. Výhodou tohoto oddělení, ukazující již poněkud volnější vězeňský režim, byl volný přístup odsouzených do zahrady.

⁴⁸ **Mons. Karel Pilík** (1918-2007) V roce 1937 v Praze maturoval a začal studovat medicínu. V roce 1939 se rozhodl pro duchovní povolání a o rok později začal studovat teologii na české koleji Nepomucenum v Římě, kde byl v roce 1945 vysvěcen na kněze. Po válce se stal prefektem arcibiskupského konviktu v Příbrami a po jeho zrušení v roce 1949 se výchově bývalých studentů věnoval tajně. Téměř dva roky se skrýval, v srpnu 1952 byl při informační schůzce s převaděčem zatčen a následujícího roku odsouzen v procesu „Bradna a spol.“ za velezradu na 12 let. Po propuštění pracoval jako dělník, během Pražského jara byl jmenován farářem v Karlíně. Za normalizace byl dále vyslýchán StB a perzekuován. V roce 1990 se stal rektorem obnoveného kněžského semináře v Praze. V roce 2002 mu Václav Havel udělil Medaili za zásluhy.

⁴⁹ **Prof. ThDr. Josef Zvěřina** (1913 – 1990) Teologii studoval v Římě, knězem se zde stal roku 1938. Za protektorátu byl 13 měsíců internován za protiněmecké postoje. Byl ovlivněn jezuitou Kolakovičem a jocistickým hnutím. Na podzim 1950 byl povolán k PTP, o dva roky později byl zatčen a odsouzen ke 22 letům vězení. Z něj byl propuštěn až na podzim 1965. Během Pražského jara se vrací k duchovní službě, přednáší na litoměřické teologické fakultě, kterou však již o rok později musí opustit. Státní souhlas je mu odebrán v roce 1975. Byl jedním z prvních signatářů Charty 77, stal se poradcem kardinála Tomáška. Roku 1988 mu byl udělen čestný doktorát teologie na univerzitě v Tübingen. Založil Českou křesťanskou akademii a stal se jejím prvním předsedou. Roku 1993 byl vyznamenán Řádem T. G. Masaryka in memoriam.

⁵⁰ KOREC, Ján: *Od barbarskej noci. Listy z väzenia*. Bratislava 2004, s. 194

3.5 Ženské věznice

Zvláštní oddělení existovala i v ženských věznicích. Obdobou leopoldovského „Muklovského Vatikánu“ byl „Vatikán“ v ženské pardubické věznici, ve kterém byly umístěny řádové sestry. Podobně jako politické vězeňkyně ve vedlejší „Hradu“ byly vyváděny jen na krátké vycházky na dvůr, zcela odděleně od ostatních vězeňkyň. Podle Albíny Palkoskové byl pro to jasný důvod: *„Pro politické ženy hlouběji nábožensky založené – bylo jich mnoho – byly útočištěm, pozvedajícím ty, které se potřebovaly utvrdit, že jejich víra je hojivá a vyvede je čisté z tohoto smetiště zla a násilí.“*⁵¹

Intenzivním duchovním životem nežili ve věznicích jen kněží a lidé, kteří jim byli nablízku. Podobné intelektuální úrovně dosahovaly i vězeňkyně v ženských věznicích. Mezi nimi byla zvláště výraznou osobností profesorka Růžena Vacková⁵², která ani ve vězení neustávala ve svém rozhodném odporu vůči komunismu a opakovaně protestovala proti podmínkám ve věznicích. Z jejích dopisů rodině a blízkým z vězení číší entuziasmus, optimismus a víra, že prožívané utrpení má smysl. I pro ni byla víra a modlitba prostředkem k duchovnímu spojení nejen s Bohem ale i s jejími blízkými. Například v roce 1956 napsala z vězení v dopise sestře k svátku: *„Právě jsem vnitřně odešla od vniterné mše svaté, která byla hlavně za Tebe. A dnešní můj den je Tvůj i s jednou dušičkou, kterou Ti jaksi dávám darem. Vid', člověk se naučí v takovém oddělení od života divným obřadům.“* A na jiném místě: *„Já se s Vámi spojuji, vždyť zde má vniterná mše svatá cenu přímé účasti a tak všechny svátky a všechna jubilea samozřejmě takhle posvěcuji.“*⁵³

Pokud bychom chtěli najít skutečně výraznou osobnost mezi politickými vězeňkyněmi, ženu, která byla ostatním oporou, vzorem a takřka matkou, je to právě Růžena Vacková, mezi vězeňkyněmi známá jako „Růženka“.

⁵¹ VACKOVÁ, Růžena: *Vězeňské přednášky*, Praha: Archiv Univerzity Karlovy 1999

⁵² **Prof. PhDr. Růžena Vacková** (1901 – 1982) Od roku 1930 docentka a od roku 1946 profesorka klasické archeologie na FF UK, teoretička a historička umění. V letech 1943–45 vězněna nacisty. Po válce se aktivně zapojila do činnosti katolických kroužků, inspirovaných jezuitou Kolakovičem. Jako jediná z pedagogů UK se v únoru 1948 zapojila do studentského pochodu na Pražský hrad. Spolupracovala s Mádrem a Zvěřinou, spolu s nimi byla v roce 1952 odsouzena na 22 let vězení. Prošla věznicemi ve Znojmě, Novém Jičíně, Pardubicích, Ruzyni, na Pankráci, v Opavě, Ilavě a Ostrově nad Ohří. Propuštěna byla po 16 letech. Ihned poté se zapojila do dalších aktivit a opět navázala kontakt se Zvěřinou a Mádrem. Za normalizace organizovala bytové semináře, v roce 1977 podepsala Chartu 77. V roce 1992 jí byl Václavem Havlem udělen Řád T. G. Masaryka II. třídy in memoriam.

⁵³ VACKOVÁ, RŮŽENA: *Ticho s ozvěnami. Dopisy z vězení z let 1952 – 1967*. Česká křesťanská akademie 1994

Náboženskou situaci v ženské věznici v Pardubicích popisuje Dagmar Šimková: „Když je klidná neděle, začneme po snídani nedělní mši. Většinu textů jsme znaly z paměti česky i latinsky, méně známá čtení jsme v sobotu opisovaly z misálu a roznášely po lágru. Měly jsme několik propašovaných misálů, jeden z nich dokonce přežil nacistický koncentrák. Schovávaly jsme je pečlivě před filcunký v různých skrýších, rozebrané do malých částí.“⁵⁴ Tresty za uchovávání náboženských textů a náboženskou činnost se nevyhýbaly ani trestankyním v ženských věznicích. Svědčí o tom například zmínka prof. Růženy Vackové v dopise generálnímu tajemníkovi OSN, ve kterém si stěžuje, že byla trestána za to, že u ní byly nalezeny opsané texty mší svatých.⁵⁵ Používání temných a vlhkých korekcí nebylo bohužel doménou jen mužských věznic.

4. Náboženství v každodenní praxi

Tím, že většina duchovních i nábožensky perzekuovaných laiků byla držena pohromadě, vytvořily se v kriminálech zcela specifické podmínky pro rozvoj duchovního života. Na kněžských odděleních začínali odsouzení ráno před prací den krátkými duchovními promluvami, kterým říkali punkta. Jednalo se o konkrétní myšlenku, určenou k rozjímání během nadcházejícího dne. Dlouhý čas, který ve vězení strávili, kněží využívali k teologickým disputacím, přednáškám, ale i modlitbám a tichému rozjímání. Skutečnost věznění a dlouhodobého soužití zároveň znemožňovala, či alespoň ztěžovala vyhocení diskusí a jednání v afektu. Vykonávání náboženských obřadů a studií samozřejmě nebylo povoleno, vše se muselo dít tajně a kněží přitom riskovali i několikátý denní umístění do korekce.

Křesťanské náboženství se však navenek neprojevuje jen modlitbami, bohoslužbami a podobnými úkony, naopak se má co nejvíce promítat do všedního života a vztahu k ostatním lidem. Jako příklad křesťanské lásky může sloužit čin řeckokatolického biskupa Gojdiče, který zaslal po chodbaři čtvrtinu chleba kněžím Bradnovi a Korbelovi ihned po jejich příjezdu do Leopoldova.⁵⁶ Nutno dodat, že v této době vězni v Leopoldově trpěli značným hladem. Podobně líčí Ota Rambousek ve svých Pamětech lichoběžníka případ kněze Stanislava Dubiny,

⁵⁴ ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky*, Praha: Orbis 1991, s. 54

⁵⁵ BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe !*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006, s. 63

⁵⁶ BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002

který v Mírovské věznici pomalu chřadnul a když jednoho dne omdlel, zjistilo se, že rozdává své (i tak dost žalostné - 40 dkg na den), přiděly chleba mezi ostatní vězně. Obětavý duchovní tak došel až téměř k smrti hladem.⁵⁷ Jindy se duchovním jejich štědrost a obětavost vyplatila. Dominikánský převor Jakub Zemek podaroval v Brně na Cejlu chlebem a mlékem spoluvězně, který tři dny předtím nejedl. Po několika dnech byl tento muž z vězení propuštěn a Zemkovi pravidelně dvakrát týdně nosil do vězení jídlo, dokud ten nebyl převezen na Bory.⁵⁸

Obětavost a křesťanská snaha pomoci bližním mnohdy až hraničily se zdravým rozumem či sebetřpytností. Tak tomu bylo třeba na jáchymovském Táboře L, kde kněží vykonávali jednu z nejtěžších prací, při které byli silně vystaveni radioaktivnímu záření z uranové rudy. Proti tomu je měl ochránit přiděl půl litru mléka denně, z kterého ovšem duchovní vypili jen málo. Většinu dali k dispozici nově příchozím nebo propuštěným z korekce. Problém ovšem nastal, když na tábor přišel soudruh Hojtaš, slovenský komunista a oběť stranických čistek, který osobně asistoval při zatýkání kněží, nyní vězněných v táboře. *„Otcové v táborovém Vatikánu zasedli, aby se usnesli, zdali i v případě Hojtaše se zřeknou mléka. Nemohlo to dopadnout jinak – dávali mu je denně. Říkal vždycky, bezbožník: ‚Zaplať vám to Pán Bůh, přátelé,‘ a začal dostávat barvu.“*⁵⁹

Kněží také usilovali o vytváření pokud možno příjemného prostředí ať už v celách či na pracovišti. Nezřídka se tak dělo nejen po stránce duchovní, ale i po stránce materiální či estetické. Mons. Antonín Huvar popisuje, jak se první přihlásil na záchrannou akci k vyproštění 47 horníků, uvězněných požárem na Slepém dole ve Rtyni. Podařilo se jim vyprostit 40 horníků, ale v důsledku vysílení strávil pater Huvar několik dní na marodce. Po zotavení už nemusel nastoupit do těžby a začal vykonávat na Tmavém dole funkci strojníka. *„Během volných chvil jsem kreslil na stěny a strop strojovny obrázky zvířat a květin, náměty ze skautského života, postavy horníků a nade všechno jsem napsal řecky metrovými písmeny pokoj Kristův v království Božím. Na těch freskách jsem dělal dva roky.“*⁶⁰

Duchovní často vytvářeli pracovní skupiny, rozdělené podle toho, jak byl kdo schopen plnění norem. V každé skupině tak byl zhruba stejný počet méně zdatných a těch, kterým práce nečinila větší obtíže. V takto vzniklém pracovním

⁵⁷ RAMBOUSEK, Ota: *Paměti lichoběžníka. Paměti agenta-chodce*, Praha: Primus 1999, s. 158

⁵⁸ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 63

⁵⁹ BRODSKÝ, Jaroslav: *Řešení gama*, Praha: Lidové noviny 1990, s. 74

⁶⁰ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 144

„kombajnu“ si pak rozdělili výsledky tak, aby všichni splnili normu. Dosvědčuje to například posudek Silvestra Braita⁶¹ z Leopoldova z června 1956: *„U menovaného nemožno hovoriť o chuti do práce, avšak plnenie normy si všetci odsúdení vypomáhajú pri plnení pracovného výkonu a takto si pomáhajú, aby si získali výhody vyplývajúce v plnení pracovného výkonu.“*⁶²

Náboženské přesvědčení bylo často v rozporu s běžnou muklovskou praxí. Pro některé kněze představovalo problém chovat se při práci nepoctivě, i když šlo o práci pro režim, který je uvrhl do vězení. P. Antonín Bradna uvádí, že byl biskupem Zelou pověřen vykonávat v Leopoldově funkci zodpovědného vedoucího pracovní skupiny, protože vyšší církevní autority si nemohly dovolit psát do výkazů deka sedraného peří navíc. Přesto ani duchovní neměli často zábrany a používali všelijaké muklovské triky, aby dosáhli stanovené normy. Antonín Bradna byl v dubnu 1954 v Leopoldově napomenut za to, že sypal do peří sůl, aby bylo těžší. Dominikánský převor Jakub Zemek přiznává, že občas dokonce do sedraného peří močili, aby mělo o pár dekagramů navíc.⁶³

Václav Vaško komentuje pracovní morálku duchovních slovy: *„Byli kněží, co říkali: ‚Cokoliv dělám, musím dělat poctivě.‘ Houbelec! Přece musím dělat na nucených pracích jenom tak, aby mě netrestali. Ale rozhodně nebudu dělat o jedno procento víc, než sto procent... jestli vůbec! Toto byly někdy spory. Protože někteří kněží nedokázali ve své poctivosti nic odfláknout. Ale většina byla taková, jako normální mukul, který dělal buď švejka, nebo sabotoval.“*⁶⁴

Mnohem větší problémy s prací měli adventisté. Součástí jejich přesvědčení je totiž zachovávání soboty, kdy nepracují. Rudolf Duda⁶⁵, odsouzený za to, že na vojně odmítl vzít do ruky zbraň, byl z „výchovných“ důvodů umístěn na práci do jáchymovských uranových dolů, nejprve na Nikolaji, pak na Eliáši. Když zde každou sobotu odmítl nastoupit do práce, musel strávit celý den postaven u brány

⁶¹ **ThDr. Silvestr Maria Brait** (1898 - 1962) V roce 1916 vstoupil do dominikánského řádu, po šesti letech byl vysvěcen na kněze. Krátce poté začíná přednášet fundamentální teologii a eklesiologii na teologickém učilišti v Olomouci. Věnoval se publikační činnosti, podílel se také na dosud jediném českém překladu Sumy teologické Tomáše Akvinského. V roce 1950 byl v procesu s představiteli řádů odsouzen k 15 letům vězení, propuštěn byl s podlomeným zdravím roku 1960. Brzy nato na pražském Břevnově umírá.

⁶² NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Josefa Silvestra Brait

⁶³ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 88

⁶⁴ Archiv Post Bellum o.s., rozhovor s Václavem Vaškem z roku 2006

⁶⁵ **Rudolf Duda** (1929) Vystudoval gymnázium, poté Adventistickou školu biblických nauk v Praze – Krči. V roce 1951 byl povolán na vojnu, kde odmítá cvičit a pracovat v sobotu. Pro neuposlechnutí rozkazu je odsouzen na 1 rok vězení, ten strávil v jáchymovských dolech na Nikolaji a Eliáši. Po propuštění byl povolán k PTP. V roce 1965 získal státní souhlas k činnosti biblický pracovník – kazatel, které se věnoval až do odchodu do důchodu v roce 1989.

mezi dráty. Zde musel za jakéhokoliv počasí stát a čekat až do večera, kdy se pracovní skupina vrátila do tábora. Poté byl na noc zavřen do korekce. Jednou si jej nechal předvolat velitel tábora. Duda líčí situaci slovy: *„Vstoupil jsem dovnitř do kanceláře, zrovna před jeho stůl. On říká: ‚Duda, tak vy nebudete dělat, ano?‘ Říkám: ‚Pane veliteli, já jsem kvůli tomu odsouzen. Já jsem nikdy v sobotu nepracoval. Já nemohu, je to moje zásada.‘ ‚Kvůli tomu vás sem poslali. Toto je výchovný ústav. My vás tu musíme převychovat a vy budete makat jako hodinky. Já vám ukážu.‘ A ukázal mi, abych šel ven. Já si říkám, že ven nepůjdu, to by vypadalo, jako že souhlasím s tím, že půjdu v sobotu dělat. On tedy říká bachaři: ‚Jděte do skladu, přineste šlauchy a dejte do toho železo. Já ho naučím makat!‘ Pořád mi ukazoval, abych šel ven. Já nešel, nemohl jsem. Vyskočil od stolu, chytil mě, fackoval a řval. Já si říkal: ‚Pane, až přinesou ty šlauchy a budou mě mlátit, prosím tě pomoz mi.‘ Jak řval, tak se najednou chytil za vlasy, vyběhl ven, řval a řval a šel po lágru pryč.“⁶⁶*

V jáchymovských lágrech se sešlo adventistů několik, mohli se proto tajně scházet k „biblickým studiím“. Naskytl se jim i prostor pro pastorační činnost. Podařilo se jim dokonce přivést na svou víru kriminálního vězně Vojtěcha Matyáše. *„Pokud vím, byl Matyáš vrahem. Zabil hajného a byl za to odsouzen. Jak se s námi seznamoval, tak se měnil, byl jiný a chtěl být adventistou. To se samozřejmě rozprsklo a každého poslali na jiný lágr a už jsme o Matyášovi neslyšeli. Jenom vím, že myslím bratr Bláha po dvou letech slyšel, že tam někde je a každou sobotu stojí mezi ostatními dráty... sám, bez křtu. Až potom se nechal pokřtít. To bylo takovou posilou, když to člověk slyšel.“⁶⁷* Dudova slova potvrzuje i adventistický kazatel Miloslav Bláha⁶⁸, vězněný na lágru Eliáš v letech 1953-1956.

Do režimu ve věznicích a lágrech se zřetelně promítala i geopolitická situace – někdy byli vězni naprosto izolováni, jindy byly jejich cely ponechány otevřené a oni tak měli možnost volného pohybu po táboře či věznici. Taková situace nastala například v Leopoldově na podzim 1956 v souvislosti s revolucí

⁶⁶ Archiv Post Bellum o.s., rozhovor s Rudolfem Dudou z roku 2007

⁶⁷ tamtéž

⁶⁸ **Miloslav Bláha** (1927) Vystudoval teologii na adventistické škole biblických nauk v Praze, od roku 1950 působil jako kazatel v Hradci Králové a okolí. O rok později byl povolán k PTP. Za to, že v sobotu nepracoval, byl v únoru 1953 odsouzen k 1 roku vězení, v květnu téhož roku byl však propuštěn na amnestii. Nastoupil znovu k PTP, kde opět odmítl sobotní práci. Na podzim 1953 byl odsouzen k 6 letům vězení, prošel věznicemi na Pankráci, jáchymovskými lágry a Mírovem. Propuštěn byl v roce 1956, v témže roce byla i oficiálně povolena Církev adventistů sedmého dne, v níž do roku 2006 působil jako kazatel.

v Maďarsku. Během ní sice mnoha bachařům v ČSR zatrnulo a začali se naoko chovat k mukulům přátelštěji a přívětivěji, velitelé věznic ale raději podnikali preventivní opatření – v Leopoldově bylo padesát vězňů vzato jako rukojmí pro případ vzpoury a byli dáni na samoty.⁶⁹ Režim, který ve věznicích zavládl po potlačení maďarské revoluce, však už nebyl tak tvrdý jako dřív – dozorcí i příslušníci StB měli v živé paměti, jak naložil rozzuřený dav s jejich kolegy v Maďarsku.

Přestože bychom snad mohli nabýt dojmu, že duchovní v lágrech byli vzorem křesťanské lásky a ctnosti, pravda, přestože není až tak vzdálena, je někde jinde. Pravdou je, že i kněží si v těžkých situacích ne vždy věděli rady a ani oni neuměli pohotově odpouštět a neprojevovali nevraživost vůči svým trýznitelům. Jako příklad, kdy kněží pociťovali skutečnou nenávist k bachařům, podle Antonína Huvara bylo, když museli sledovat dlouhé umírání salesiána Vojtěcha Basovníka ve Rtyni na otravu krve, kterou dostal kvůli špatné hygieně na ošetřovně.

Našli se také lidé, kteří profitovali z postavení duchovních a důvěry, kterou požívali mezi ostatními vězni. Je znám případ z vazební věznice v Uherském Hradišti, kde agent StB, vydávající se za kněze, spoluvězňům sloužil v cele mše, a především z nich tahal informace prostřednictvím zpovědi.⁷⁰

Velmi důležitým a důkladně ukrývaným předmětem nejen na kněžských celách byla Bible. Před komunistickým převratem byla samozřejmou součástí každé vězeňské knihovny, po roce 1948 ale byla se spoustou jiných, režimu nevyhovujících knih, cenzurou vyřazena. Je až zarážející, že i přesto se vždy našel někdo, ochotný riskovat dlouhý trest v kriminále a nepříjemné a často brutální výslechy, kdo Bibli do věznice propašoval a předal vězněným. Nejčastěji to byli lidé ve věznici zaměstnaní, lékaři, ošetřovatelky, lidé pracující spolu s vězni mimo věznici, a někdy i některý z bachařů ze „staré školy“. *„A přece jsme vždycky tuto knihu měli vedle sebe. Tajně jsme ji četli a pečlivě ji ukrývali. Tisíckrát nám ji našli. (...) A druhý den byla propašována další a my v ní znovu nacházeli odpovědi na otázky, na které žádná marxistická literatura odpověď neměla.“*⁷¹ Bachaři měli tak silně zakódováno, že Bible do věznice nepatří, že dokonce ani

⁶⁹ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořet. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 302

⁷⁰ HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha: Univerzum 1990, s. 171

⁷¹ ROMAN, Petr: *Vlečen pod šibenici*, Zlín 1996, s.99

neumožnili táborovému orchestru v jednom z jáchymovských lágrů nastudovat partituru Dvořákových Biblických písní.⁷²

Dagmar Šimková vzpomíná, že v Pardubické věznici jim jednou dozorcí ztropili nečekaný žert: do desek misálu, který měly ukrytý pod prknem ve stropě, jim na míru nařezali listy Rudého práva. Skutečný misál, samozřejmě, už ženy neviděly.⁷³

5. Teologická studia a vězeňské vzdělávání

V souladu s pravidlem, které tvrdí, že kde je církev, tam je i teologie, můžeme se setkat s jejím studiem i ve věznicích, zvláště, je-li zde uvězněn výkvět teologů a církevních hodnostářů. P. Bohumil Kolář⁷⁴ tvrdí: „*Takový koncil bychom nikdy nedokázali zorganizovat, na kterém by byli zástupci z tolika oblastí církevního života, a aby trval celou řadu let, nepřetržitě ve dne v noci.*“⁷⁵

V Leopoldovské věznici pracovalo na draní peří v jedné dílně asi 40 lidí, u jednoho stolu jich sedělo 12. Kontroly bachařů probíhaly podle Antonína Bradny sotva jednou za hodinu, takže vězni měli dostatek prostoru věnovat se svým tématům. Pohromadě seděli většinou duchovní, mezi nimi se však paradoxně vyskytovali i prominentní komunisté, kteří byli kněžími trpěni a byli za to vděční. Takto se i oni mohli účastnit vědeckých přednášek a dokonce na nich aktivně participovat – například bývalý československý velvyslanec v Izraeli, prof. Eduard Goldstücker se nabídl přednášet českou literaturu.⁷⁶

Přednášky probíhaly nejen v dílnách při práci, ale i na celách či během vycházek. Týkaly se převážně duchovní tematiky (o světcích, církevním roku, spiritualitě...), ale i jiných oborů. Největší zájem byl pravděpodobně o studium jazyků. V Leopoldově ji vedl kapucín Eliáš Svatek, vyučovali však i mnozí další. Taková výuka probíhala nejprve formou učení slovíček – žák si zapsal 20 slovíček, která se za den naučil. Večer pak papírek musel zničit, protože za jeho objevení

⁷² PACL, Vladimír: *Lidé v jáchymovských dolech*, in: KAPLAN, Karel; PACL, Vladimír: *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice: Actys 1993, s. 146

⁷³ ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky*, Praha: Orbis 1991, s. 54

⁷⁴ **Mons. ThLic. Bohumil Kolář** (1924) Studoval teologii v Praze a v Římě, kde byl v únoru 1948 vysvěcen na kněze. Do roku 1952 působil jako kaplan v Roudnici nad Labem, zde byl v roce 1952 zatčen a odsouzen k trestu 10 let odnětí svobody. Trest si odpykal ve Valdicích, odkud byl v roce 1960 propuštěn. Poté pracoval jako dělník, v roce 1968 se vrací do duchovní služby. Od roku 1992 je sídelním kanovníkem svatovítské kapituly.

⁷⁵ z rozhovoru s ThLic. Bohumilem Kolářem ze dne 30.11.2007

⁷⁶ BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002

hrozila korekce. Poté, co žák uměl 200 slovíček, začal se svým učitelem konverzovat. Výuka jazyků byla bachaři tvrdě trestána, neboť byla kvalifikována jako příprava k útěku. Provinciál František Šilhan⁷⁷ dostal v Leopoldově za cizojazyčná slovíčka v lednu 1958 trest sedm dní korekce. Antonín Mandl byl ještě v roce 1961 ve Valdicích potrestán za nalezená francouzská slovíčka třemi měsíci zastavení výhod.

Studia ve věznicích se však netýkala jen teologie a nebyla určena jen kněžím. Stejně jako ženy na vesnicích, dostali se vězni v Leopoldově při draní peří na různá témata. Četní vojenští hodnostáři vyprávěli své zážitky z válek, univerzitní profesori našli ve věznicích často vděčnější a pozornější posluchače než na vysokých školách. Adolf Karlovský přednášel heraldiku, Karel Nigrin historii a zeměpis, Vladimír Sís vyprávěl o balkánské válce. Olomoucký biskup Zela vyprávěl o svém předchůdci biskupu Leopoldu Prečanovi a církevních slavnostech, jež se za jeho působení pořádaly.⁷⁸ Dominikán Silvestr Braitó přednášel eklesiologii, spiritualitu a duchovní život. Za „živou chodící encyklopedii“ byl považován redemptorista Ivan Mastiliak⁷⁹.

V otázkách nábožensko-právních byl nejuznávanějším odborníkem biskup Zela, který měl také v tomto ohledu největší pravomoci. Řešila se např. otázka interkomunia⁸⁰, neboť někteří evangelíci se údajně dožadovali možnosti svatého přijímání⁸¹. Dokladem, že někteří nekatolíci skutečně přijímali eucharistii, je například úryvek z motáku Václava Vaška, popisující vánoce na lágru Nikolaji: *„Více než polovina přítomných přistoupila k svatému přijímání. Jako poslední Zdeněk, hlásící se k církvi československé. Byl jsem zmaten, co teď? Ovšemže*

⁷⁷ **PhDr. František Šilhan SJ** (1905 – 1985) Studoval v Holandsku v filosofii a teologii, v roce 1933 je zde vysvěcen na kněze. Po válce se stal provinciálem české provincie jezuitů, v dubnu 1950 byl v monstrprocesu s představiteli řádu odsouzen na 25 let žaláře. Prošel věznicemi v Leopoldově a Valdicích, odkud byl propuštěn roku 1965. Snažil se dále ilegálně duchovně působit. Byl pod neustálým dohledem StB, proto předal v roce 1971 úřad provinciála Janu Pavlíkovi. Zbytek života dožil strávil nuceným pobytem v Radvanově a na Moravci.

⁷⁸ olomoucký arcibiskup Leopold Prečan byl jako předseda České biskupské konference i předsedou Stálého výboru pro sjezdy katolíků ČSR a jako takový stál i v čele příprav Celostátního sjezdu katolíků ČSR v roce 1935.

⁷⁹ **ThDr. Ján Ivan Mastiliak CSsR** (1911 – 1989) Člen řeckokatolické větve redemptoristů v Michalovcích, souzen v procesu s představiteli řádů. Ze všech obžalovaných dostal nejvyšší trest – doživotí. Amnestován byl v roce 1965. Poté se věnoval překládání a přípravě bohoslovců.

⁸⁰ Interkomunio - termín používaný na poli ekumenismu. Rozumí se jím společenství věřících různých křesťanských církví u stolu Páně. Zatímco většina protestantských církví interkomunio připouští a praktikuje, v katolické církvi se připouští (kromě výjimek udělených biskupem) jen tam, kde obě církve mají apoštolskou posloupnost a víru v Kristovu reálnou přítomnost v eucharistii.

⁸¹ BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002

*nic. Zdeněk poklekl a přijal Nejsvětější svátost tak pokorně a s takovou zbožností, že jsem se cítil zahanben.*⁸²

Ve valdických Kartouzech, ale i předtím na Mírově, byl skutečnou duší a hlavou muklovského vzdělávání teolog Oto Mádr⁸³. Ten organizoval přednášky probíhající během práce v brusírně skla i jinde, sám četl veškerý tisk dostupný ve věznici, zatrhával v něm hodnotné články a distribuoval je ostatním.⁸⁴ Prvotní podnět k tomu získal podle svých slov na Mírově: *„Jednou týdně nás na celu chodíval holit mladík odsouzený za vraždu. Byl věřící, ale ke zločinu ho svedli špatní kamarádi. Jednou mi tento ‚pucifous‘ řekl: ‚My víme, že tady máte Bibli, misál a takové ty věci, proč nám nepošlete aspoň na neděli epištolu, evangelium a nějaký komentář k tomu?‘ Ťuknul jsem se do čela a na příští neděli jsem mu dal lístek s očekávaným obsahem, který se dal dobře pronést. Brzy měli zájem i na dalších celách. (...) Vytvořili jsme si ‚tiskárnu‘. Spoluvězněové opisovali naše texty, celkem asi v deseti exemplářích.*⁸⁵ Vše bylo psáno drobným písmem na malé papírky, které bylo možno v případě nebezpečí ihned spolknout. Na jedné cele byla za tímto účelem zřízena písařská dílna pod vedením královéhradeckého kněze Josefa Blahníka. Podle odhadů duchovních se jejich týdeník dostal do rukou dvěma až třema stům především politických vězňů.⁸⁶ Duchovní si tak vydobyli prostor pro pastorační, přestože byli od laických vězňů striktně odděleni. Tento „Katolický týdeník“ vycházel na Mírově plně čtyři roky. Podobně zde také Václav Vaško sestavoval výběr článků z ruských novin, přezdívaný *Sovietica*.⁸⁷

⁸² VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999, s. 211

⁸³ **Mons. ThDr. Oto Mádr** (1917) Narodil se v Praze, vystudoval teologii na UK. V roce 1942 byl vysvěcen na kněze. Po válce působil na KTF UK jako asistent, v letech 1948-49 studoval v Římě morální teologii, v roce 1950 získal doktorát. Po zrušení KTF odmítl působit na komunisty kontrolované Cyrilometodějské teologické fakultě a ujal se vedení katolických kroužků mládeže v ilegalitě. Za to byl v červnu 1950 zatčen a o dva roky později odsouzen v monstrprocesu „Mádr a spol.“ na doživotí. Odseděl si přes 15 let na Mírově a ve Valdicích. Během pražského jara spoluzakládal Dílo koncilové obnovy a začal přednášet morální teologii. Za normalizace byl z fakulty propuštěn a poslán do duchovní správy. V té době začal překládat do češtiny dokumenty II. vatikánského koncilu, jež vyšly v roce 1965. V roce 1978 mu byl odebrán státní souhlas. Od té doby se zabýval organizací, psaním a rozmnožováním katolického samizdatu. Vedl tajné přednášky, organizoval bytové semináře, vedl též poradní grémium kardinála Tomáška. Od roku 1990 byl šéfredaktorem Teologických textů. V roce 1997 mu byl udělen řád T.G.Masaryka III. třídy.

⁸⁴ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

⁸⁵ tamtéž, s. 254

⁸⁶ MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc*, Praha: Vyšehrad 2007, s. 43

⁸⁷ tamtéž, s. 87

Podobně horečnou náboženskou a teologickou činnost jako Mádr vyvíjel na Mírově i Felix Maria Davídek⁸⁸. Dalším neúnavným představitelem muklovského vzdělávání byl Josef Zvěřina. V říjnu 1957 v Leopoldově rozšiřoval motáky náboženského i politického obsahu, za což strávil několik dní v izolaci. V roce 1961 ve Valdicích byl potrestán dvěma dny v korekci a třemi měsíci zastavení výhod za to, že „*provádí na světlici výpisy pro školení druhých kněží. Napsal si sám povolení pro studium archeologie.*“⁸⁹ V roce 1962 ve Valdicích strávil 7 dní v korekci za soustavné vyučování náboženské ideologie a narušování převýchovy ostatních odsouzených. Ve stejném roce dostal 3 dny korekce za studium archeologie.

Čas od času se někomu z kněží podařilo propašovat na celu náboženskou literaturu – Antonínu Bradnovi dodal jeho dobrý známý, který měl přístup k uschovaným osobním věcem vězňů, česko-latinský misálek. Ten však byl při nárazové prohlídce bachaři objeven u kněze V. Mrtvého. Byl okamžitě zabaven a oba duchovní za to strávili pět dní v korekci.

Literatura se ale nepašovala pouze směrem do vězení. Přímo ve vězeňských celách vznikala literární díla skvělé kvality, umocněná prostředím, v němž byl jejich autor nucen žít a přežívat. V roce 1995 byla publikována kniha *Filosofie za mřížemi*, která je sestavena z filosofických úvah a přednášek PhDr. Pavla Křivského⁹⁰. Ty v roce 1955, sepsané na obalech od dýmkového tabáku, v Leopoldově zazdil jeho spoluvězeň Antonín Bečvář, který je po téměř čtyřiceti letech znovu vynesl na světlo. Podobně byly v roce 1999 publikovány *Vězeňské přednášky* Růženy Vackové, které si v pardubické věznici zaznamenávala Dagmar Skálová. Té se podařilo sešity s poznámkami ukrýt pod falešným dnem kufru s osobními věcmi. Dalším nedávno publikovaným souborem odborných textů sepsaných za zdmi kriminálu jsou logické a právní úvahy prof. JUDr. Václava

⁸⁸ **PhDr. Felix Maria Davídek** (1921 – 1988) Na kněze byl vysvěcen v červenci 1945 v Brně, poté nastoupil do duchovní správy. V roce 1948 získal doktorát filosofie. V Horním Štěpánově založil studijní ústav Atheneum, počátkem roku 1950 zde ustavuje ilegální filosofickou fakultu. V dubnu téhož roku je zatčen a internován v Boskovicích. Z vězení uprchne, ale o několik měsíců později je dopaden při přechodu hranic. V březnu 1952 je odsouzen ke 24 letům odnětí svobody, z vězení se vrací v únoru 1964. Ihned poté se zapojuje do organizace ilegálního studia teologie, v říjnu 1967 je Janem Bláhou tajně vysvěcen na biskupa. Vysvětil celkem 15 dalších tajných biskupů a desítky kněží. Vybudoval tajnou církevní strukturu, která je ovšem ostatními biskupy a duchovními nahlížena s rozpaky, mj. kvůli svěcení žen, které Davídek praktikoval.

⁸⁹ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Josefa Zvěřiny

⁹⁰ **PhDr. Pavel Křivský** (1912 – 1989) Vystudoval filosofii a historii na FF UK, v roce 1935 byl vysvěcen na kněze. S církví se rozešel v roce 1946, dále byl činný v Junáku a po roce 1948 vedl sdružení mládeže Kruh. V roce 1952 byl zatčen a následně odsouzen na doživotí. Prošel věznicemi v Leopoldově a Valdicích. Propuštěn byl v roce 1965.

Chytila⁹¹, které sepsal během výkonu trestu v uranových lágrech Jáchymovska a Příbramska.

Na kněžských odděleních vzniklo mnoho teologických pojednání a odborných textů. Široký záběr studovaných témat nastiňuje Oto Mádr: „*Davídek napsal stručné dějiny filosofie a solidní studii o existencialismu, královéhradecký profesor diecézního semináře Josef Hájek obecné církevní dějiny, jezuita Vašíček tomistické pojetí logiky, ontologie, etiky a kosmologie, dominikán Reginald Dacík kapitoly z dogmatiky a asketiky, slovenský jezuita Valerián Zavarský, který studoval malířství v Paříži, poskytl přehled dějin umění, Bárta napsal pro laiky z jiných oddělení populární úvod do křesťanské filosofie a pak i do teologie. Já jsem napsal metodiku vědecké práce, mnohé se mi při tom rozsvítilo natrvalo, a fundamentální teologii pro laická oddělení. (...) Václav Vaško, který mezi námi absolvoval čtyři roky, téměř by se dalo říci bohosloveckého semináře i se zkouškami z některých disciplín, napsal pro laiky z jiných oddělení zajímavé pojednání o křesťanském manželství.*“⁹²

Dokonce i v obávané jáchymovské „věži smrti“ se podařilo Josefu Ondokovi přeložit německou knihu *Grundfragen der Philosophie* od katolického filosofa Brunnera, kterou mu opatřil jeden civilní zaměstnanec. Ondok se záměrně přihlásil na práci „boxaře“ – měl za úkol fedrovat uranovou rudu z boxů na pás, denní norma byla 80 tun! Při takto těžké práci již ale muklové nebyli obtěžováni tzv. povinným zaměstnáním a měli tak více volného času. Během střídání boxařů tak Ondok přeložil již zmíněnou knihu, kterou se mu dokonce podařilo z lágru propašovat ven. Poslal ji domů, když se však po letech z vězení vrátil, zjistil, že kniha přestala být aktuální a jeho práce tak zůstala navenek bez užitku. Pro něj však měla alespoň morální význam.⁹³

Na Mírově dokonce došlo i k udělení doktorátu z teologie. Obdržel ho františkán Jan Baptista Bárta⁹⁴. Ten napsal svou disertační práci na fakultě již

⁹¹ **JUDr. Václav Chytil** (1907 - 1980) Profesor právnické fakulty MU v Brně. V roce 1946 se stal poslancem Prozatímního a později Ústavodárného národního shromáždění za lidovou stranu. V listopadu 1949 byl zatčen a za špionáž a rozvracení republiky o rok později odsouzen ke 12 letům odnětí svobody. Propuštěn byl v roce 1958.

⁹² MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc*, Praha: Vyšehrad 2007, s. 40

⁹³ ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikan*, Brno: CDK 2005, s. 44

⁹⁴ **Jan Baptista Bárta OFM** (1921 – 1982) Za druhé světové války byl totálně nasazen v Říši, poté vstoupil do františkánského řádu. Vystudoval teologii a v roce 1947 byl vysvěcen na kněze. Krátce před dokončením doktorátu z teologie byl internován v klášteře v Želivi, odkud po několika měsících uprchl. Po měsících skrývání a pastoračního působení v úzkých kroužcích byl zatčen a v roce 1952 odsouzen ke 20 letům vězení. Byl propuštěn v roce 1966.

v roce 1949. Studium však už nestihl dokončit, a tak se nechal v padesátých letech vyzkoušet na Mírově přítomnými profesory. U zkoušky obstál, dokonce mu byl vystaven diplom, který pak kněží později zazdili ve Valdicích. Získaný titul ale nebyl společensky ani akademicky relevantní. Bárta se jej pak pokoušel později získat na litoměřické teologické fakultě, ale marně, doktorátu z teologie již nikdy nedosáhl.⁹⁵

Soustředěním výkvětu československých teologů a filosofů na jednom místě režim nevědomky vytvořil vysoký potenciál pro rozvoj teologie a diskuse o církevních reformách. Premonstrátský opat Tajovský tvrdí: *„Hovořili jsme o budoucnosti církve, zkoumali její potřeby, vyměřovali si zkušenosti z pastore a probírali celou řadu otázek, které se později řešily na koncilu – například zavedení mateřského jazyka do liturgie, ekumenismus nebo větší zapojení věřících do života církve. Mnohé z toho, k čemu jsme ve vězení došli, se později také uskutečnilo.“*⁹⁶

O značně pokrokovém duchu, který ve věznicích vládl svědčí i svědectví A. Bradny o II. vatikánském koncilu: *„Kusé informace, které se k nám dostaly přesně odpovídaly našemu předcházejícímu přemýšlení a rozhovorům.“*⁹⁷

Přesto se i duchovní některým tématům raději vyhýbali. Šlo většinou o sporné momenty či postavy, Vít Tajovský vzpomíná, že duchovní v Leopoldově raději zavrhl diskuse o Janu Husovi, aby se zbytečně nehádali.⁹⁸

6. Tajné bohoslužby a svátosti

Za první, druhé i třetí republiky byly bohoslužby ve věznicích zcela normálním jevem. Každá věznice měla svou kapli, kde se odsouzení mohli v neděli zúčastnit bohoslužby, případně se vyzpovídat. Tato praxe byla ve všech československých nápravných zařízeních ukončena z jara roku 1950. V průběhu monstrprocesu s představiteli řádů režim veškeré duchovní úkony v nápravných zařízeních zrušil a zapověděl. *„Z rozkazu velitele SVS z nich musely zmizet všechny modlitební knížky a breviáře (např. pod záminkou, že je nutné knihy*

⁹⁵ NOVOTNÝ, Vojtěch: *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Karolinum 2007, s. 59

⁹⁶ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořet. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 275

⁹⁷ BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002

⁹⁸ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořet. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 277

*převázat) a ze stěn musely být sejmuty všechny kříže. Vězeňské kostely byly k 1. květnu 1950 uzavřeny a kaple měly být přeměněny na přednáškové sály. Pokud se ve věznicích a trestaneckých táborech konaly bohoslužby, byly rovněž zakázány. Pouze proti udílení posledního pomazání nemělo velitelství SVS žádných námitek.*⁹⁹

Vězeňští duchovní byli nahrazeni osvětovými instruktory SVS, kteří se, většinou celkem zbytečně, snažili docílit převýchovy vězňů prostřednictvím marxisticko-leninské ideologie. Ve věznici Plzeň-Bory se konaly, podle vzpomínek dominikánského převora Jakuba Zemka, bohoslužby až do procesu s představiteli řádů, který byl zahájen v březnu 1950. Zemek vzpomíná: *„V neděli jsme chodívali do kaple. Chodili tam všichni. Bylo to místo, kde se mohli sejít kamarádi. Předávaly se tam ‚latríny‘ (pověsti), tabák a cigarety apod. Tamější kněz P. Zíka nebyl oblíbený. Naopak. Nechápal ani dobu. (...) Trochu jsem se s ním chytl. Řekl jsem mu, že mu není ke cti, když si ho v této době vybrali na to místo, protože je poddajný. (...) Chodívali jsme také ke zpovědi. P. Limpouch, bývalý koncentračník, podstrčil každému kajícíkovi vždy krajíček chleba s máslem a salámem nebo desítku cigaret.*¹⁰⁰

Podobně tomu bylo i v Mírovské věznici. Ještě v roce 1949 směli trestanci chodit v neděli do kostela na kůr. Převor Zemek dostal dokonce na celu harmonium, aby mohl cvičit zpěvy na Velikonoce! Zkraje roku 1950 však došlo k obratu, vězeňská kaple byla zrušena a bohoslužby zastaveny.

Již v listopadu 1948 přivezl litoměřický biskup Štěpán Trochta z Říma pro církve v ČSR různé úlevy z Kodexu iuris canonici – tyto měly povahu organizační, disciplinární a liturgickou. Některé papežské pravomoci tak mohly být přeneseny na biskupy, potažmo i na kněze. Tím měla být zajištěna právní kontinuita církve v Československu i v případě, že jí nebude umožněn styk s Vatikánem. Tato opatření byla nazývána tzv. „mexickými fakultami“ – to proto, že obdobné úlevy udělil počátkem 20. století Pius X. pronásledované mexické církvi.

Díky těmto „mexickým fakultám“ vznikla u nás tajná alternativní církevní hierarchie, bohoslužby mohly být slouženy v rodinách, vězeňských celách ale i např. v uranových dolech.

⁹⁹ BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe!*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006, s. 41

¹⁰⁰ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 66

V roce 1957 OSN schválila a publikovala Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni. Podle nich neměla ve věznicích existovat žádná diskriminace, včetně důvodů náboženských, naopak se doporučovalo respektovat náboženské vyznání a s tím spojené praktiky jednotlivých vězňů. „*Jako z jiného světa by zněl vězni v československých vězeňských zařízeních v 50. letech čl. 42 o uspokojování potřeb náboženského života návštěvou bohoslužeb pořádaných ve vězení, knihami o náboženských obřadech a o učení jeho církve.*“¹⁰¹ Tento dokument však byl v Československu znám jen několika málo lidem a poprvé veřejně publikován zde byl až v roce 1969.

6.1 Bohoslužby

Tajné bohoslužby se sloužily většinou večer po zhasnutí na kavalci, často přímo pod palandou, na které spal některý méně spolehlivý spolubydlící, který většinou neměl tušení, co se pod ním odehrává. Celebrující kněz odříkával liturgické texty v maximální tichosti. Pokud byla mše sloužena přes den za světla, celebrant zpravidla předstíral četbu stojíce opřen o kavalec. Na něm byl rozprostřen kapesník, na kterém bylo rozloženo několik kostek bílého pečiva a na lžičce několik kapek zkvašené hroznové šťávy. Proměněné kousky pečiva se pak po jedné balily do cigaretových papírků a ukládaly nejčastěji do krabiček od léků. Ty pak kněz uchovával přes noc u sebe, nejčastěji na hrudi, a druhý den předal některému spolehlivému distributorovi. Ten pak eucharistii předal dalším zájemcům na celách, kde nebyli kněží, a nemohly zde tudíž být slouženy bohoslužby. Jednotliví přijímající pak polykali hostie i s cigaretovým papírkem, neboť laici v té době neměli povoleno se eucharistie dotknout rukama.

Víno, nezbytné k slavení mše, vyráběli kněží většinou z hrozinek. Ty získali buďto v balíčku z domova nebo z vánoček od spoluvězňů, kteří měli dietu. Několik hrozinek pak vložili do skleničky a nechali stát ve vodě. Hrozinky během 24 hodin nabobtnaly, poté se voda slila a z hroznových kuliček se vymačkala šťáva. Ta se nechala několik dní odležet a zkvasit v lahvičce. Výsledkem bylo skutečné přírodní víno, vhodné ke sloužení mše.¹⁰²

¹⁰¹ BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe !*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006, s. 79

¹⁰² z rozhovoru s ThLic. Bohumilem Kolářem ze dne 30.11.2007

Oto Mádr vzpomíná, že bohoslužby začal sloužit po odsouzení, když byl sám na cele v Ruzyňské věznici. Cely zde byly malé a bachaři z chodby viděli okénkem všude kromě koutku s umyvadlem. Tady Mádr konečně po půldruhém roce vazby sloužil mši svatou. Z domova si nechal poslat balíček, když předtím v dopise požádal, aby mu poslali nějaké sušené ovoce. V balíčku pak dostal půl kila hrozinek. „*Na noc jsem si vždy vyžádal od dozorce balíček, který jinak zůstával přede dveřmi, vybral jsem z něho asi tři rozinky, namočil je a položil na papír. Z chleba jsem si uhnětl mističku, která potřebnou chvíli udržela víno, tj. šťávu, kterou jsem ráno vymačkal z nabobtnalých rozinek. Podle takzvaných mexických fakult to bylo v extrémních případech povoleno. Hostii zastoupila houska, kterou jsem si mohl koupit, protože malý nákup jsem už měl také povolen. Zpaměti jsem znal základní texty mše. Pak už bylo třeba jen dát pozor, aby mě nikdo nepřistihl. Byl jsem připraven během tří vteřin, než by dozorce otevřel dveře, mít vše v ústech.*“¹⁰³

Bohoslužby se sloužily i venku na vycházce a za pochodu. Ve vycházkovém prostoru se ve trojicích či čtveřicích seřadil organizovaný útvar muklů. První a poslední řada vytvářela zvukovou kulisu, v předposlední řadě šel kněz, který odříkával mši, kterou poslouchaly řady před ním. Při této bohoslužbě bylo samozřejmě nutné vyloučit všechny vnější projevy jako křížování, spínání rukou apod. Svaté přijímání pak kněz rozdával na světnici.

Kněží často neváhali riskovat, aby mohli duchovně posloužit svým spoluvězněm. P. Bradna dokonce na naléhání doktorů z vězeňské nemocnice předstíral zánět slepého střeva, aby jim mohl na Vánoce sloužit mši. Na oddělení byli umístěni převážně křesťané a bratislavský rabín Mikuláš Mordechaj Štern, který byl překvapen a dojat pozornou péčí křesťanů. Bradna měl zde navíc šanci rozvíjet mezináboženský dialog. Po svátcích mu však doktoři museli vyoperovat slepé střevo. Jakousi kompenzací byly pro Bradnu následující dva měsíce rekonvalescence v nemocnici.

Naprostou nutností pro sloužení tajných bohoslužeb byla vzájemná solidarita vězňů. Ti, kteří se bohoslužeb nechtěli účastnit, nebo se obávali trestu, většinou během mše opustili celu či barák, pokud to ovšem šlo. Prozrazení tajné mše by znamenalo izolaci kněze, tresty pro všechny zúčastněné a případné další

¹⁰³ MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc*, Praha: Vyšehrad 2007, s. 38

vyšetřování, které mohlo vést k eskortování vězně do jiného nápravného zařízení nebo dokonce ke zvýšení trestu.

Tresty za sloužení bohoslužeb byly vysoké. Nezřídka byli duchovní uvrženi na dlouhé dny do korekce, temné vlhké kobky, bez světla, jídla i vody. Františka Adamce¹⁰⁴ podle jeho vlastních slov kvůli nedovolené pastorači zavírali do korekce o sobotách a nedělích preventivně.¹⁰⁵ Petrin Josef Ondok byl v době, kdy byla většina jeho spolubratrů propouštěna z Leopoldova na amnestii, přistižen bachařem při distribuci mešního vína. Za to strávil několik týdnů v korekci a v nastalém soudním řízení mu byl trest navýšen o dva roky za údajné „násilí na veřejném činiteli“.¹⁰⁶

Podobnou zkušenost měl na Mírově i František Kohlíček, v jehož vězeňském spise najdeme hlášení ke kázeňskému řízení: „*Určuji uvedeného k raportu, že měl u sebe víno, které si udělal z hrozinek (měl je pravděpodobně na sloužení mše)*“.¹⁰⁷ Za to byl Kohlíček potrestán šesti měsíci zastavení výhod a jedním měsícem samovazby po zaměstnání.

Důležitá pro slavení bohoslužeb byla funkce tzv. chodbařů. To byli vybraní vězni, kteří měli určitou důvěru dozorců a měli na starosti roznášení jídla na cely, vynášení nádob na tělesnou potřebu a podobně. Často mezi nimi byli donašeči, ale pokud se jednalo o spolehlivé lidi, většinou po nich vězni posílali kněžím chleba, oplatky a hrozinky potřebné k bohoslužbě. Zpátky pak chodbaři roznášeli proměněné Tělo Páně mezi ostatní laické vězně. Bohumil Kolář vzpomíná, že ve Valdicích z cely, na které jich bylo 17, roznášeli chodbaři svaté přijímání dalším 80 vězňům.¹⁰⁸

Větší volnost pro slavení bohoslužeb měli kněží, kteří fáráli v jáchymovských uranových dolech. Dolů se bachaři většinou neodvážili, takže nehlídaní muklové měli dostatek času na bohoslužbu. Ve štolách bylo navíc hodně úkrytů, které i v případě objevení neprozradily toho, kdo je používal. František

¹⁰⁴ **František Adamec** (1922) V roce 1946 byl vysvěcen na kněze, o rok později se stal studijním prefektem na arcibiskupském gymnáziu v Kroměříži. V roce 1949 byl zatčen a odsouzen k necelým pěti letům odnětí svobody za sdružování proti státu. Po odvolání mu byl trest zvýšen na deset let. Prošel jáchymovskými uranovými doly, vápenkou ve Zdicích, doly v Horní Bříze, plzeňskou Škodovkou, věznicemi na Borech, ve Valdicích a Ruzyni. Byl podmíněčně propuštěn v roce 1956, poté mu byl až do roku 1989 střídavě udělován a odebírán státní souhlas. Od roku 2000 je kanovníkem kroměřížské kapituly.

¹⁰⁵ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

¹⁰⁶ ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*, Brno: CDK 2005, s. 98

¹⁰⁷ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Františka Kohlíčka

¹⁰⁸ z rozhovoru s ThLic. Bohumilem Kolářem ze dne 30.11.2007

Vích¹⁰⁹ vzpomíná: „V uhlí jsme měli zahrabaný ‚kněžský‘ kufřík a jenom kněží věděli, kde je. Kalich byla obyčejná zlomená lžíce, v trubičkách od léků byla voda a víno vymačkané z hroznů od návštěv. Hostie nám obstarával kuchař Áda, který napekl nekvašené placky. My jsme je pak nalámali a ubalili do cigaretových papírků. Po proměnění roznášeli Tělo a Krev Páně spolehliví muklové ostatním vězněným věřícím.“¹¹⁰ Práce i pobyt v šachtách však byly značně nebezpečné. Kněží Martin František Vích a František Babíček byli poté, co sfárali do Tmavého dolu ve Rtyni a sloužili zde tajnou bohoslužbu, zavaleni v hloubce 830 metrů pod zemí. Podporou jim byla eucharistie, kterou měli u sebe, modlitba a vzájemné rozhřešení, které si udělili. Vyproštění byli až o den později.

Laik Jaroslav Brodský vzpomíná, že v jáchymovském Táboře L byly slouženy mše dvakrát týdně. „Byly tajné, pokaždé na jiné místnosti a vždycky šel za to někdo do korekce. Pak se ale přišlo na to, že jeden z kněží a zpovědníků není kněz, ale zloděj a bonzák, který v mládí dlouhá léta ministroval při mši a naučil se to od faráře.“¹¹¹

6.2 Ostatní svátosti

Zpovídání bylo zřejmě tou nejjednodušší svátostí, kterou mohli kněží v kriminálech poskytovat. Pokud měli přístup k ostatním vězňům, dělo se tak zpravidla na vycházkách. Kněží se vzájemně měli možnost vyzpovídat na celách. Pokud byli od laiků striktněji odděleni, naskytla se možnost k svátosti smíření například v nemocnici či v čekárně u zubaře.

Volnější režim po amnestii v roce 1960 umožnil politickým vězňům, kteří zůstali uvězněni a většina z nich čekala na přesun, svobodně se pohybovat po lágru. Antonín Bradna tak měl možnost vyzpovídat řeckokatolického biskupa Gojdiče, několik dnů před jeho smrtí.

Josef Ondok spolu s knězem Kosíkem se navzájem zpovídali, ač byl každý umístěn na jiné cele. Domlouvali se spolu odpadovou rourou po vyčerpání vody ze záchodového sifonu. Zpovídali se latinsky, aby jim náhodou někdo neporozuměl.

¹⁰⁹ **Martin František Vích CSsS** (1921) – Po válce vystudoval filosofii a teologii v Českých Budějovicích, na kněze byl vysvěcen v prosinci 1949. V srpnu 1953 byl zatčen a odsouzen na 10 let vězení. Byl vězněn na Pankráci, ve Rtyni, Valdicích a na Mírově, propuštěn byl v roce 1960. Od dubna 1967 působil v duchovní správě. V roce 2005 obdržel Řád T. G. Masaryka III. třídy.

¹¹⁰ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 372

¹¹¹ BRODSKÝ, Jaroslav: *Řešení gama*, Praha: Lidové noviny 1990, s. 74

Ondok vzpomíná, že si občas nějaká latinská slova museli vymýšlet, protože pro ně v latině neexistoval výraz.

Svátost křtu také nebyla v kriminálech výjimkou. Podle Oto Mádra jenom františkán Jan Evangelista Urban za prvních deset let vězení připravil ke křtu a pokřtil kolem 25 konvertitů. „*Jednou mi řekl, že díky mimořádným zmocněním udělil ve vězení všechny svátosti, až na kněžské svěcení.*“¹¹²

Kněží si skutečně vytvořili prostor pro slavení a poskytování všech svátostí svým bližním. Výjimkou zřejmě nebyla ani svátost manželství, jak dokládá Antonín Bradna. Podle něj došlo v kriminále k situaci, kdy se uvězněný muž se svou milou domluvili, že se ve stanovenou dobu spojí v manželství a od té chvíle se budou považovat za manžele. Ve stanovený den šla tedy ona dívka do kostela, jejímu nastávajícímu stvrdil spojení obou lidí Bradna ve vězení požehnáním. Samozřejmě nešlo o udělení svátosti manželství v plném slova smyslu, neboť tu si udělují manželé navzájem, ale bylo to jisté vyjádření touhy po spojení dvou lidí v Bohu.

Protože v kriminálech byla vězněna řada biskupů, mohlo zde docházet i ke kněžským svěcením. Ve Valdicích byl vysvěcen jezuita Jan Rybář či Jaroslav Vrbenský¹¹³. V Leopoldově byl vysvěcen další jezuita Jaroslav Pilík. Kromě světícího biskupa Gojdiče byl přítomen i František Pevný¹¹⁴ a zřejmě i další kněží. Tento fakt ovšem není nikde zapsán, pouze v paměti všech zúčastněných. V osobním vězeňském spise Jaroslava Pilíka samozřejmě žádný záznam o jeho vysvěcení nenajdeme a můžeme se jen domýšlet, jaká perzekuce by jemu i biskupu Gojdičovi hrozila, kdyby vše vyšlo najevo.

Na kněze byl ve Valdicích tajně vysvěcen také Josef Veselý¹¹⁵. Stalo se tak 8. prosince 1962 z rukou biskupa Jána Korce. Zaručili se za něj mj. František

¹¹² MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc*, Praha: Vyšehrad 2007, s. 40

¹¹³ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 297

¹¹⁴ **František Pevný SJ** (1921) Po maturitě v roce 1941 nastoupil do kněžského semináře v Olomouci. Rok nato byl totálně nasazen v Berlíně. V červenci 1947 byl vysvěcen na kněze. Po únoru 1948 byl za rozšiřování protikomunistických letáků zatčen a odsouzen na 12 let, Nejvyšší soud mu rozsudek zvýšil na 14 let. Do roku 1960, kdy byl propuštěn, prošel jáchymovskými tábory, věznicí na Borech, Mírově, ve Valdicích a Leopoldově. Ve vězení vstoupil do jezuitského řádu. Po propuštění pracoval jako pomocný dělník a údržbář. V únoru 1969 se vrátil do duchovní správy, ve které setrval do roku 1993.

¹¹⁵ **Mons. Josef Veselý** (1929) V roce 1948 maturoval na gymnáziu v Kroměříži, poté studoval kněžský seminář v Olomouci. Po jeho zrušení v roce 1950 nastoupil na 3 roky k PTP. Byl činný v okruhu kněží a laiků okolo Vladimíra Neuwirtha, tzv. Společenství. Za to byl v roce 1961 zatčen a odsouzen na 13 let. Byl propuštěn v roce 1965. Od sedmdesátých let působil v duchovní správě, v roce 2001 obdržel Cenu Petra Bezruče za své básnické dílo.

Šilhan a Josef Zvěřina, na chodbě tou dobou hlídal Antonín Bradna. Novokněz však byl vázán slibem mlčenlivosti, aby neohrozil svého světitele a další zúčastněné a nesměl se o svém vysvěcení zmínit ani po propuštění před svými nejbližšími. Nakonec dostal potvrzení, že byl vysvěcen spolu s dalšími bohoslovci v září 1969.¹¹⁶

Kromě toho, že někteří bohoslovci dosáhli kněžského svěcení, také již vysvěcení kněží hledali další cestu svého vývoje. Někteří z nich ji našli v přijetí řehole, tedy ve vstupu do řádu. To je třeba příklad kněze Františka Pevného: *„Intenzivněji jsem začal přemýšlet o vstupu do řádu během věznění ve Valdicích. Hovořili jsme o tom s dominikánem P. Habáněm, který se domníval, že bych mohl vstoupit do jeho řádu. (...) Taktně jsem mu ale naznačil, že uvažuji spíš o jezuitěch. Nějakou tichou poštou se k nim ta informace dostala. P. Šilhan si mě v Leopoldově našel sám a na rovinu se zeptal: ‚Tak jak je to s tebou? Chceš vstoupit do Tovaryšstva, nebo ne?‘ Nesměle jsem přikývl, a tak mi přidělil jako novicmistra P. Kajpra. Mnohé věci jsme probírali během látání pytlů nebo na vycházkách. Vysvětloval mi řádová pravidla a dával exercicie. Také jsem se naučil nazpaměť evangelium podle Lukáše, velkou část Matoušova evangelia a značný kus Renčových litanií. Měl jsem štěstí, že v Leopoldově byl zrovna vězněn můj světící biskup dr. Stanislav Zela, s nímž P. Šilhan domluvil můj vstup do řádu. Pan biskup mě uvolnil z diecézní služby, P. Šilhan mě přijal do Tovaryšstva a složil jsem i první sliby.“*¹¹⁷

7. Slavení křesťanských svátků

Přestože se komunisté snažili co nejvíce vymýtit křesťanské svátky, i ve věznicích a lágrech měli trestanci v neděli většinou volno. V Leopoldovském Muklovském Vatikánu se po snídani modlili nebo někdo ze starších kněží sloužil mši. Ve Valdické věznici se často naskýtal příležitost navštívit v neděli dopoledne kino. I zde ovšem byli vězni někdy nuceni k nedělní práci. Měli za úkol na celách kompletovat spínací špendlíky. Podle Františka Adamce však jednoho

¹¹⁶ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 353

¹¹⁷ tamtéž, s. 281

řeckokatolického kněze nedělní práce rozčílila natolik, že vysypal špendlíky do kýblů s výkaly a veliteli pak sdělil, že jim nebyly dodány potřebné součástky.¹¹⁸

V Mírovské věznici se bachaři snažili přimět mukly k nedělní práci neustálým zvyšováním norem. V zimě pak lákali prostydlé vězně na dobrovolnou nedělní práci do vytopených dílen. Kněží většinou obstáli. „*Po několika nedělích si mě zavolal Kroutil a říká: ‚Proč nechodíte v neděli dobrovolně do práce?‘ Odpověděl jsem mu: ‚My říkáme lidem, aby v neděli nepracovali, když to není třeba. Považovali bychom to za zradu svého povolání. Pokud nám to ovšem nařídíte, budeme muset jít.‘ Tu mi on řekl: ‚My vám to nařizovat nebudeme. My chceme, abyste nám dokázali, že jste se na tu neděli vysrali.‘*“¹¹⁹

Přestože se komunisté snažili vymýtit slavení církevních svátků, jejich tradice byla již natolik zažitá, že nebylo možno je zcela potlačit. A tak i na Boží hod Velikonoční, největší křesťanský svátek, vězni nemuseli pracovat, byť jen z toho prostého důvodu, že šlo o neděli. Do práce však nemuseli ani následující den, tedy v pondělí velikonoční. Slavení svátků samozřejmě bylo pro kněze příležitostí k sloužení bohoslužeb. Okolo svátků však byli dozorci většinou v pohotovosti a prováděli důkladné prohlídky. Bachaři měli o svátcích zvýšenou pohotovost, ale za největší svátek považovali Vánoce, proto nebyla jejich pozornost o Velikonocích tak velká.

Zato o Vánocích byli za jakékoli náboženské projevy vězni tvrdě trestáni. Podle Jakuba Zemka šli bachaři na Mírově až tak daleko, že o Vánocích 1952 nahradili skleněná kukátka ve dveřích kněžských cel sítkem, aby slyšeli, zda muklové nezpívají koledy.¹²⁰ Starý řeckokatolický kněz Dominik Trčka¹²¹ byl za tiché broukání koledy na Štědrý večer 1958 zřejmě podnapilými leopoldovskými dozorci označen za organizátora vzpoury na 10. oddělení a uvržen na deset dní do korekce. Olomoucký kanovník Holubíček, který podotkl, že za Hitlera směli kněží ve věznicích sloužit bohoslužby, dostal též deset dní korekce. Alojz Bakoš,

¹¹⁸ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

¹¹⁹ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 78

¹²⁰ tamtéž, s. 80

¹²¹ **Dominik Metoděj Trčka CSsR** (1886 – 1959) V roce 1904 složil řeholní sliby v řádu redemptoristů a v roce 1910 byl vysvěcen na kněze. Během první světové války se staral o utečence z východu a Balkánu. Po válce přijal z pověření svých nadřízených východní obřad a začal působit na východním Slovensku. V roce 1952 byl odsouzen ke 12 letům odnětí svobody. Prošel věznicemi v Ilavě, Mírově a Leopoldově, kde 23. března 1959 v důsledku krutého zacházení a neposkytnutí lékařské péče zemřel. Spolu s biskupem Pavlem Gojdičem byl 4.11.2001 v Římě Janem Pavlem II. prohlášen za blahoslaveného.

který se Trčky přímo zastal, putoval do korekce na pět dní. Třiasedmdesátiletý Trčka dostal v temnici zápal plic, takže ho dozorcí přemístili na samotku, kde byl alespoň slamník a dřevěná podlaha. Žádosti lékaře, který se dožadoval Trčkova ošetření, však nebylo vyhověno. 23. března Metoděj Dominik Trčka v Leopoldově umírá.¹²²

Vánoce 1954 v jáchymovském lágru na Nikolaji popisuje Václav Vaško v jednom z motáků domů: *„Na vánoce jsem se těšil a dobře jsem se na ně připravoval. Naši kněží (redemptorista Krajčík, dominikán Zemek, křížovník Šebesta a salesián Szabados), měli plné ruce práce, vyslechli desítky zpovědí. Na Štědrý den, z bezpečnostních důvodů už odpoledne – výjimečně se nefáralo – se na čtyřech světnicích zúčastnili „půlnoční“ mše desítky muklů. V naší světnici se nás kolem patera Szabadosa sesedlo nejmíň třicet. Mše byla latinská, recitovaná, jinak to tehdy nešlo. (...) Všichni, i ti, kteří nás sledovali z povzdálí, jsme byli dojati a druh druhu bližší než jindy.“*¹²³ Tyto Vánoce na Nikolaji proběhly mimořádně poklidně, bachaři nechali vězně celý večer na pokoji a umožnili trubačům z lágrového orchestru hrát a zpívat koledy. Okolo půlnoci dokonce prošli jednotlivé cely a popřáli muklům hezké vánoce!¹²⁴

Až téměř dojemné je vypravování J. Fedora o slavení půlnoční bohoslužby na dole Mariánská: *„Na Mariánské měli muklové směnu i na štědrovečerní noc. Bylo myslím kolem dvaadvacáté hodiny, když se zastavila práce i těžba na třetím patře šachty Eva. Přidali se k nám i nemnozí civilní zaměstnanci spolu se štajgrem. Mířili jedním směrem do choby. Bylo nás kolem padesáti. Na konci chodby byl postavený dřevěný podstavec a vedle stál malý vánoční stromeček, na kterém svítila jedna svíčka. (...) Pater Tomčík sloužil mši svatou. Poslouchali ji všichni. Tento svatý okamžik setřel všechny náboženské rozdíly. To vše bylo přerušeno kroky. Byli to dva bachařští dozorcí, kteří kontrolovali pravidelně provoz na šachtě. Oba zůstali stát opodál, a jeden dokonce sňal z hlavy přilbu. V tichosti setrvali až do konce a pak tiše odešli.“*¹²⁵ Žádné vyšetřování se sice po této události na lágru nekonalo, přesto však pater Tomčík strávil tři dny v korekci a poté byl eskortován na trestní tábor L.

¹²² HROMNÍK, Milan: *Náš mučedník Metoděj Dominik Trčka*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2007

¹²³ VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999, s. 211

¹²⁴ tamtéž

¹²⁵ ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*, Brno: CDK 2005, s. 53

V Leopoldovské věznici si na počátku padesátých let mohli muklové dopřát vcelku nerušenou oslavu Štědrého dne. Takto ji popisuje Vít Tajovský: *„Vzpomínám si zvlášť na jedny Vánoce, kdy jsem pracoval ve výrobní hale a na cele nás bylo asi čtyřicet odsouzených různého vyznání, povolání i národností. Všichni jsme se dohodli, že si na Štědrý den tajně určíme v parku smrček a ozdobíme si ho. Skutečně se nám to povedlo a na smrček jsme navěsili věci, které někteří z nás dostali v balíčcích. (...) Už v jedenáct hodin dopoledne se rozdávala strava na celý den, protože bachaři chtěli také slavit Vánoce, a tak jsme měli skoro jistotu, že nebudeme tolik hlídáni jako jindy. Dohodli jsme se, že přes den budeme držet půst a kapra se salátem si necháme až na večer. Ve dvě hodiny odpoledne jsme se ztišili a každý myslel na své drahé doma. Asi po hodině jsme si začali vyprávět o Vánocích a o tom, jak jsme je prožívali na svobodě. Pak jsme si tiše zazpívali koledy a asi v pět hodin jsem sloužil mši svatou. Byl jsem tam totiž mezi ostatními jediný kněz. (...) Po vánoční bohoslužbě jsme povečeřeli a rozdali si dárky. Někteří pak rozbalovali balíčky, co dostali z domova a dělili se s ostatními, kterým nepřišlo nic. (...) Na Štěpána se sice nepracovalo, ale čekaly nás filcunky, protože jsme prý slavili Vánoce nějak moc křesťansky.“¹²⁶*

Ve Valdicích došlo v roce 1962 k incidentu, když velitelství věznice o Vánocích přemístilo čtyři kněze na jiné oddělení. Byli jimi Jan Baptista Bárta, Petr Hanus, Josef Ondok a František Šilhan. Ve dnech 24. – 27. 12. byli umístěni na III. oddělení. Jan Baptista Bárta poté sepsal stížnost, která se dostala až do kanceláře prezidenta republiky. V reakci na ni píše velitel věznice, kpt. Stanislav Král: *„Ve zdejší ústavu je soustředěna značná část odsouzených – kněží, kteří nepřestávají ani ve výkonu trestu s propagací náboženské ideologie, se snahou získávat na svou stranu pro ně vhodné odsouzené. Z toho důvodu je jim věnována také zvýšená pozornost, za účelem maření jejich snah a proto v rámci možností jsou izolováni od jiných odsouzených. Přesto však mezi nimi se vyskytují odsouzení kněží, kteří vystupují méně aktivně. V jejich středu však se nacházejí odsouzení, kteří jsou po této stránce daleko aktivnější a o kterých je nám známo, že jsou tzv. ideoví vůdci, kteří svým vyloženě nepřátelským postojem k dnešnímu zřízení ovlivňují nebo mají snahu ovlivňovat ostatní kněze. Vzhledem k tomu, že o velikonočních a vánočních svátcích se zpravidla jejich intenzita zvyšuje, určil jsem*

¹²⁶ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořet. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 290-291

po projednání s náč. odd. výchovy a operat. pracovníkem čtyři takového odsouzené po dobu vánočních svátků k přemístění na III. oddělení, aby tato možnost jim byla překažena. (...) Přemístění mělo za účel vyloučit tyto odsouzené z kolektivu kněží, nemělo však sloužit k tomu, aby jim byly odejmuty výhody, jak se v daném případě stalo, neboť omezení některých výhod odpovídalo kázeňskému potrestání – izolace a k tomu nebylo žádných důvodů neboť pracovní morálka i chování odsouzeného navenek je dobré.¹²⁷ Bárta dostal finanční odškodnění 12 Kčs jako náhradu za zkaženou smaženou rybu, kterou měl v balíčku, jež mu byl odebrán. Bachař, který zapříčinil odepření výhod odsouzeným byl podle velitele věznice kázeňsky potrestán. O jiné kompenzaci pro poškozené kněze se zpráva nezmiňuje.

Velikonoce podle Antonína Bradny slavili kněží v Leopoldově takto: Na Zelený čtvrtek měl někdo z nich promluvu, na Velký pátek ve tři hodiny, pokud k tomu byl prostor, se modlili křížovou cestu a rozjímali o Kristově utrpení. Kněží také diskutovali o způsobu a vhodnosti velikonočních obřadů. Od 50. let totiž v katolické církvi existuje tzv. Vigilia restaurata, tedy slavení obnovené velikonoční vigilie na Bílou sobotu v noci. Mnozí z uvězněných kněží s touto novinkou ale ještě neměli zkušenost a neskřývali své rozpaky či pochybnosti nad tím, zda se nový způsob osvědčí.

I o Velikonocích kněží museli zakoušet těžká příkoří. František Adamec popisuje, jak se ho v táboře ve Zdicích několik bachařů na Velký Pátek snažilo ponížít: „*Chtěli mě ,odsvětít‘ – musel jsem holýma rukama vybírat a mačkat výkaly z kýblů z baráků a vynášet je do jámy. Bachař mě přitom častoval: ,Jestli kecneš, tak máš kuli v hlavě! Když ty tvé ruce mohly brát pečená kuřata a chlastat víno, tak tě teď odsvětíme, ty sviňo !‘*“¹²⁸

O Velikonocích často kněží sloužili pobožnost křížové cesty. Antonín Huvar uvádí, že na Velký Pátek 1953 vedl na jejich cele františkán Jan Baptista Bárta křížovou cestu tak intenzivně a sugestivně, až jeden starší kněz, P. Mojžíš, dostal záchvat mrtvice a brzy nato zemřel.¹²⁹

Muklové, a především ti v uranových dolech, kde smrt nebyla nic mimořádného, a kde si nikdo nebyl jist, zda toho dne z šachty vyfárá živ, také

¹²⁷ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Josefa Bárty

¹²⁸ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

¹²⁹ tamtéž, s. 143

slavili dušičky. Karel Kahoun jednoho dne (právě na dušičky), objevil šachty na Rovnosti rozsvícené světlem svíček. Ty muklové rozsvěcovali tam, kde někdo z jejich kamarádů přišel o život. Po šichtě však i tato smutná připomínka musela rychle zmizet.¹³⁰

8. Soužití různých vyznání a rozvoj ekumenismu

V předchozích kapitolách jsme se dozvěděli, jak důležitá byla pro mukly víra. Nebylo podstatné, že každý věřil svým způsobem, podle svého vyznání a svého přesvědčení. Víra, která byla a je tak často záminkou k náboženským rozepřím a válkám, v kriminálech spojovala.

Dagmar Šimková vzpomíná na první léta v kriminálu: *„Pookřály jsme. Každá v něco věří. Především je to víra v Boha. Ta dává rozměr životu za jeho fyzickou hranici. Přestaly jsme se bát chřadnutí, nemoci, stárnutí, záhuby. Modlíme se pravidelně, je to nepřetržitý řetěz, jako kdysi ve středověkém Cluny. Poučujeme se od sestřiček o pravidlech noviciátu. Vede to ke kontrole myšlení, je to spirituální náhrada materiálních nedostatků.“*¹³¹

Na kněžská oddělení byli samozřejmě umisťováni i někteří představitelé nekatolických vyznání a příslušníci menších církví a sekt. V průběhu padesátých let se tak v Leopoldovském „Muklovském Vatikánu“ sešlo spolu s několika desítkami katolických kněží i několik evangelických duchovních, baptisté, duchovní Církve Československé a několik jehovistů. Nekatolíci byli do kněžských oddělení umisťováni se záměrem rozdmýchat konflikty a náboženskou nesnášenlivost. To byl ovšem další omyl – namísto nenávisti zavládl ve věznicích duch solidarity a ekumeny, který duchovní spíše obohatil, neboť o ekumeně se v katolické církvi více začalo mluvit až s nástupem II. vatikánského koncilu.

Představitelé nekatolických vyznání ale byli oproti katolíkům v kriminálech ve velké menšině. Bohumil Kolář, vězněný v letech 1953 – 1960 ve Valdicích, odhaduje, že se za ta léta setkal přibližně s tisícovkou katolických kněží, nekatolíky by však spočítal na prstech – setkal se se dvěma představiteli Československé církve, jedním metodistou, jedním evangelíkem a asi pěti jehovisty. Vztahy se všemi jinověrci označuje za výborné a maximálně korektní.

¹³⁰ KAHOUN, Karel: *Lámání lilí. Vzpomínky jednoho skautíka*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006

¹³¹ ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky*, Praha: Orbis 1991, s. 26

Dokonce i Svědkové Jehovovi podle něj, přestože byli uzavřeni vůči ekumenismu, zaujímali vůči kněžím přátelský postoj.¹³²

Teolog Ota Mádr v rozhovoru s Vojtěchem Vlčkem řekl: *„Ty kriminály byly v duchovním smyslu skutečně krásná doba. Jako kněží jsme se snažili být si co nejlepšími přáteli a pomáhat si. Byli jsme na jedné palubě a na stejné lodi. Musím říct, že s členy ostatních křesťanských církví jsme drželi pohromadě a byli si bratři – tady se už tehdy formovala ekumena. Sloužili jsme třeba podle katolického ritu a ostatní se účastnili. (...) Jen Svědkové Jehovovi se drželi stranou a odmítali ostatní.“*¹³³

Podle Víta Tajovského v Leopoldově během tajných mší u dveří hlídali evangelíci, kteří měli bohoslužby vlastní. Vzájemná účast na bohoslužbách se podle Tajovského tehdy ještě moc nepěstovala. Situace ale byla velmi rozdílná na jednotlivých celách a v jednotlivých věznicích, hodně zde záleželo na individuálních přístupech jednotlivých duchovních či laických vězňů.

Dobře spolu vycházeli především katoličtí a evangeličtí duchovní, o čemž svědčí například přátelský vztah katolického kněze Antonína Bradny s tajemníkem Synodní rady československé církve evangelické Josefem Jirků¹³⁴. Vřelá přátelství navázali také kněží Josef Valerián¹³⁵ a Josef Veselý se třemi evangelickými duchovními, se kterými byli ve Valdicích na jedné cele. Horší vztahy ovšem měli s dalšími dvěma spolubydlícími, kteří patřili ke Svědkům Jehovovým. P. Valerián tvrdí, že na ně donášeli, aby si získali výhody.¹³⁶

Náboženské skupiny, které se vyčleňovaly, byli Svědkové Jehovovi a Židé. Lidé v těchto skupinách často komunikovali jen mezi sebou navzájem, pokud měli tu možnost. Svědkové Jehovovi byli vězněni převážně za odmítání vojenské

¹³² z rozhovoru s ThLic. Bohumilem Kolářem ze dne 30.11.2007

¹³³ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 255

¹³⁴ **Josef Jirků** (1908 – 1990) Duchovní Českobratrské církve evangelické, působil ve sborech v Prostějově, Praze a na Sázavě. V padesátých letech se stal tajemníkem Synodní rady ČCE, v letech 1962 – 1963 byl vězněn. Trest si odpykal v nápravném zařízení ve Valdicích. V roce 1968 se vrátil do duchovenské služby.

¹³⁵ **Mons. Josef Valerián** (1925) Vystudoval teologii v Brně, v červenci 1949 byl vysvěcen na kněze. Poté nastoupil jako kaplan do Jaroměřic nad Rokytnou, kde v roce 1951 zažil tzv. babické události, v souvislosti s nimiž byl zatčen a internován v Želivě. Po dvou letech nastoupil k PTP, poté pracoval jako dělník, v roce 1956 se vrátil do duchovní služby. V listopadu 1962 byl zatčen a v lednu následujícího roku odsouzen ke dvěma a půl letům vězení za podvracení republiky. Trest si odpykal ve Valdicích. Po propuštění v květnu 1964 pracoval jako dělník, v roce 1968 se vrací do duchovní služby.

¹³⁶ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 329

služby, které se neslučovalo s jejich náboženským přesvědčením. Komunisté projevíli smysl pro krutou ironii, když právě je často posílali do jáchymovských a příbramských uranových lágrů. Ani zde však jehovisté nepolevili a projevíli své proslulé zapálení pro víru a smysl pro povinnost. Podle Františka Šedivého byl za svou nepoddajnost jehovista Michal Kovacz spoutaný vystaven 24 hodin horské vichřici na střeše korekce tábora Barbora.¹³⁷

Neústupnost jehovistů dokumentuje následující úryvek: *„Na Rovnosti byli tři: odmítli za prvé fárat do šachty v uranových dolech i po přemlouvání, že uranu se v SSSR používá k mírovým účelům; za druhé odmítli zdravit předepsaným způsobem esenbáky (tj. pět kroků před SNB zastavit, smeknout čepici a smeknuto mít tak dlouho, dokud esenbák nepřejde), argumentovali: ‚Klaněti se přísluší Bohu, nikoli lidem, tím méně služebníkům Satanovým!‘ Za trest dal velitel Paleček Svědky Jehovovy dokola ostříhat, dal jim sebrat čepice a nařídil, aby stáli na příjezdové silnici ve dne v noci – ve 20-30° mrazech. Stáli, dokud nepadli. Odesli je pak na marodku, dali do pořádku a poslali je stát znovu. Zakončení trestu (stáli tak celou zlou a krutou zimu) vyústilo v jakýsi kompromis: jeden šel pracovat do prádelny, druhý krmit prasata a třetí připravovat dřevo. Esenbáky však nezdravili nikdy.“*¹³⁸ Dá-li se to tak říci, v tomto nerovném souboji primitivní agrese, podnícené zoufalou snahou vynutit si poslušnost, a pevného náboženského přesvědčení, zvítězili nakonec, navzdory krutému fyzickému a psychickému trýznění, Svědkové Jehovovi.

Svědkové Jehovovi byli v československých kriminálech náboženskou skupinou, která s představiteli ostatních náboženství nechtěla mít příliš co do činění. Jehovisté se drželi stranou a na představitele katolické církve, kterých bylo v kriminálech vskutku požehnaně, pohlíželi minimálně s nedůvěrou a v souladu se svým přesvědčením, že *„největším nepřítelem Jehovovým je římskokatolická hierarchie, která se snaží udržet lid v nevědomosti jako farizeové a zákoníci v době Kristově.“*¹³⁹ Kněží, kteří byli většinou přesvědčeni o jejich upřímné a oddané víře v Boha, často nechápali nenávist, kterou vůči nim jehovisté cítili. O silné averzi vůči katolickým duchovním ze strany Svědků Jehovových svědčí i příhoda, kterou popisuje biskup Korec – odehrála se ve Valdicích na Vánoce 1965. Za evangelickým duchovním Jožkou Jurášem (mj. dobrým přítelem Jána

¹³⁷ ŠEDIVÝ, František: *Legie živých aneb jáchymovské peklo*, Praha 2003, s. 10

¹³⁸ BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, Milena: *Vybledlá fotografie*, Praha: Vyšehrad 1991, s. 92

¹³⁹ PECKA, Dominik: *Z deníku marnosti*, Brno: Atlantis 1993, s. 54

Korce) přišel na Boží hod mladý jehovista Jozef Chudik a vyčítal mu, že slavil Vánoce s katolíky: „*Pán Juráš, prečo vy ťaháte jarmo s neveriacimi?! – Juráš sa rozčulil: „Ako to rozprávaš? Nuž tebe sú tito katolícki kňazi neveriaci?! Ty nevidíš, ako žijú, ako pracujú, ako sa modlia?!“*¹⁴⁰ Podle Korce také mezi jehovisty kolovala informace, že všichni katoličtí kněží jsou vězněni „pre smilstvo“.

Karel Kahoun, zatčený v roce 1957 za ilegální skautskou činnost, se poprvé setkal s jehovisty v plzeňské věznici. Jako mladý katolík byl velice překvapen, že někdo svou argumentaci proti němu opírá o Bibli. Mladí jehovisté mu byli sympatičtí, obecně s nimi souhlasil, cenil si jejich horlivosti a získávání členů. Postupně však začal odkrývat některé nedostatky jejich učení, distancoval se od fanatismu, netolerance a nekritického přejímání informací ze „Strážné věže“. Došel k přesvědčení, že katolíci jsou v chápání Bible o dost napřed před Svědky Jehovovými, kteří ji vykládali takřka doslovně. Přesto si ale Kahoun soužití s jehovisty v Plzni pochvaloval, nejen kvůli náboženským diskusím, ale také díky občasným dvojitým porcím jídla, protože jehovisté odmítali jíst krev a jelita.¹⁴¹

Horší zážitek se Svědky Jehovovými měl Kahoun na Rovnosti. Podle jeho vzpomínek se sem v roce 1958 dostal odsouzenec z cely smrti, jemuž byl trest zmírněn na doživotí. Ještě ve vězení se dostal mezi jehovisty a přidal se k nim. Na Rovnosti se ovšem setkal s příslušníky jiných vyznání a od jehovistů odešel. Ti ovšem na něj neustále naléhali a postupně přešli k vydírání a psychickému tlaku. Vše nakonec vyústilo v kletbu, kterou nad ním vyřkl vůdce jehovistů na lágru. Bývalý jehovista se tak octl v silném stresu a psychické deprivaci, navíc se bál fárat do šachet, takže byl bachaři poslán do korekce. K osudovému závalu nakonec skutečně došlo, jeho obětí se ale stal onen předák Svědků Jehovových, který nešťastníka proklel. Život mu zachránila až transfuze, která je však v rozporu s jehovistickým přesvědčením. Celá příhoda byla navíc umocněna tím, že jehovistům se ztratila Bible, což ještě podnítilo jejich agresivitu. Ve výsledku se zjistilo, že Bibli ukradla a zničila parta ateistických vězňů, kteří měli na jehovisty spadeno.¹⁴²

Kromě některých jehovistů a Židů ale ostatní náboženské skupiny ve věznicích spolupracovaly, vědomy si vlastní sounáležitosti.

¹⁴⁰ KOREC, Ján: *Od barbarskej noci. Listy z väzenia*. Bratislava 2004, s. 293

¹⁴¹ KAHOUN, Karel: *Lámání lilí. Vzpomínky jednoho skautíka*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006

¹⁴² tamtéž

9. Styk s ostatními vězni, bachaři a vnějším světem

9.1 Styky s laickými vězni

Přestože kněží byli od ostatních vězňů co nejvíce separováni, aby nenarušovali jejich socialistickou převýchovu, do kontaktu s nimi přesto přišli, především při společné práci v dolech i jinde. Přítomnost tolika kněží v lágrech a věznicích byla pro ostatní mukly svědectvím o tom, že církev bere své poslání vážně. Za tvrdých vězeňských podmínek byl kněz pro ostatní mukly většinou vítanou posilou, vzpruhou a záchytným bodem, člověkem, kterému se mohli svěřit, ke kterému mohli mít důvěru, vždyť takové je jeho poslání v životě civilním, o to více pak v životě nesvobodném a omezovaném. Přesto byly styky s laickými mukly ryze individuální a kněží se nemohli ubránit pocitu, že jim chybí farní společenství.

V některých případech, hlavně na počátku padesátých let, a pak znovu po amnestii v roce 1960, byli kněží umístěni na cele spolu s laiky. Mons. Antonín Huvar, odsouzený již v listopadu 1948 na deset let, byl hned po rozsudku umístěn na izolované oddělení borské věznice, spolu s dalšími asi třiceti vězni. Jednalo se většinou o vojáky, byli mezi nimi generálové Mrázek, Janoušek, Pelich, Přikryl či plukovník Luboš Hruška. *„Bylo zajímavé, že tito ostřílení mazáci si nikdy nenechali ujít duchovní slůvko na večer, které jsem jim já, šestadvacetiletý mladík, jako klukům ve skautu vyprávěl. Také jsme se společně modlili, a přitom ne všichni byli katolíci – třeba generál Mrázek byl český bratr. Dokonce i bachaři respektovali naši modlitbu a myslím, že nikoho kvůli ní neponižovali.“*¹⁴³ To bylo ovšem v počátcích totalitního systému a situace ve věznicích se brzy začala měnit. Staří a režimu nepohodlní dozorcí byli posláni do výslužby či na jiná místa a místo nich nastoupili mladí bachaři, většinou horliví zastánci komunistické ideologie. Takovouto generační výměnu symbolizuje například odchod velitele mírovské věznice Červinky a jeho nahrazení Weisselem. Toho komentuje opat Zemek slovy: *„Byl to člen Hitlerjugend. Byl velmi agilní. Potom schoval odznak s hákovým křížem a nasadil si ‚hvězdu‘. Komunisté potřebovali takové lidi, aby za ně provedli každou špinavou práci. Vždy jim totiž mohli pohrozit: ‚Vzpomeň si na svou minulost!‘“*¹⁴⁴

¹⁴³ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

¹⁴⁴ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 71-72

Někteří duchovní měli mezi mukly pověst, která je předcházela. Většinou zásluhou vykonstruovaných obvinění komunistických soudů. „Ve vězení o tom byly různé knihy. Třeba ‚Mír či válka‘ od Hromky, pak tam bylo ‚Spiknutí Vatikánu proti republice‘; po procesu s opaty v 50. roce se objevila kniha ‚Co se skrývalo za zdmi klášterů‘. A všude opakovali jako papoušci: ‚Převor dominikánů ve Znojmě Zemek přeměnil klášter v arzenál zbraní!‘“¹⁴⁵ Je třeba dodat, že oné pověsti se Zemek těšil nejen mezi spoluvězni, kteří vše brali spíše s nadsázkou a humorem, ale i u bachařů, kteří naivně věřili všemu, co jim kdo z vyšších míst předložil. Ovšem i kdyby nevěřili, tyto „pověsti“ pro ně byly dostatečnou záminkou, aby dali těmto „zvláště nebezpečným“ vězňům skutečně pocítit svou moc a svou převahu. „Tak jsem kvůli tomu musel nejednou do korekce, kde jsem musel dřepovat a držet si podvlékačky, protože šňůrku jsme nesměli mít, abychom se prý neoběsili. Takovou měli o nás péči.“¹⁴⁶

Kněží byli vítanými konzultanty i po stránce odborné, např. Antonín Bradna vzpomíná, jak Václavu Renčovi pomáhal pašovat jeho verše k Silvestru Braitovi a Adolfu Kajprovi¹⁴⁷, aby zkontrolovali, zda neobsahují nějaké dogmatické chyby.¹⁴⁸

Konverze ve věznicích nebyly ničím neobvyklým, častěji než u politických vězňů však probíhaly u vězňů kriminálních. Bohumil Kolář se ve Valdicích setkal s vrahem, který zde byl již šestnáctým rokem. Ten se ve vězení nechal pokřtít a skutečnost svojí nesvobody vzal jako pokání. Ve vězení se nechal pokřtít i plukovník Luboš Hruška. Na křest ho v Leopoldově připravil provinciál jezuitů František Šilhan, který s ním byl na cele. „Po šichtě jsme chodili s Frantou okolo cely. Já jsem se ptal a on mi odpovídal. Ani vězňové nevěděli, co si povídáme, poněvadž v každý cele byl někde nějaký práskač. Potom jednou v noci zazvonili: ‚všechny věci sbalit a na chodbu‘. Franta říká: ‚Už se neuvidíme, pojd‘, já Tě

¹⁴⁵ tamtéž

¹⁴⁶ tamtéž

¹⁴⁷ **Adolf Kajpr SJ** (1902 – 1959) Pocházel z chudého prostředí, ve 26 letech vstoupil do jezuitského řádu. Studoval filosofii v Belgii, zdejší tříletý kurs absolvoval po dvou letech v roce 1932. Poté studoval teologii v Innsbrucku, knězem byl vysvěcen roku 1935, začal působit u sv. Ignáce v Praze. V roce 1940 začal přednášet filosofii na pražské teologické fakultě. Za svou novinářskou činnost byl o rok později zatčen a prošel koncentračními tábory v Terezíně, Mauthausenu a Dachau. Ani zde nepřestal pracovat – o započatý překlad Bible však přišel při jedné z prohlídek v roce 1944. Po válce obnovil katolický týdeník Katolík a stal se jeho šéfredaktorem. Kolem novin se brzy vytvořil široký okruh katolických intelektuálů, kteří se po roce 1950 setkávají v komunistických věznicích. Kajpr byl odsouzen na jaře téhož roku v monstrprocesu s představiteli řádů na 12 let. V roce 1959 v Leopoldově umírá.

¹⁴⁸ BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002; též DOLEŽAL, Miloš: *Cesty Božím (ne)časem*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2003, s. 174

bleskově pokřtím“.¹⁴⁹ Za kmotra Hruškovi byl spoluvězeň plukovník Petr Duda, jeho velký přítel a patron.

I když kněží byli převážně na společných celách, na práci byli často přidělováni spolu s laickými spoluvězni. Ti často a rádi využívali jejich služeb, ať již k duchovnímu rozhovoru či zpovědi, či k přijímání jiných svátostí, nejčastěji svatého přijímání. Výjimkou nebyla ani bohoslužba sloužená na jejich úmysl, Antonín Bradna býval v Leopoldově tradičně generálem Kutlvašrem pověřen, aby sloužil mši za padlé legionáře. „*Vždy ve výroční den bitvy u Zborova mi říkal: „Bratře armádní kaplane, dnes je třeba slavit panychidu za naše padlé bratry. Tak jsme slavili tajnou mši svatou (...)*“.¹⁵⁰

Bylo by ovšem chybou myslet si, že duchovní byli vždy trpělivými a ideálními společníky na celách. Je samozřejmé, že po několika měsících, strávených v nepřetržité společnosti stále těch samých lidí, začne zde působit určitá únava a někdy se třeba probudí i vzájemná nevraživost. Dominik Pecka¹⁵¹ to komentuje slovy: „*I v žaláři platí příkaz lásky k bližnímu. Ale obtíž lásky v žaláři je právě v tom, že ten druhý je vskutku bližní, tj. člověk dnem i nocí únavně a stejně a nezměnitelně blízký. Kdybychom ho neměli dnem i nocí na krku, bylo by mnohem snadnější ho milovat.*“¹⁵²

Křesťanství ve věznicích stmelovalo i na první pohled zcela odlišné skupiny vězňů, například sedláky, profesory či vojáky. Mnoho vězňů bylo osloveno duchovní vyspělostí a mravní silou vězněných duchovních. Někteří si v nich našli své životní vzory, někteří se díky nim nakonec stali též duchovními. Jako příklad můžeme vzít Stanislava Lekavého¹⁵³, který se octl na Borech na jedné cele

¹⁴⁹ Archiv Post Bellum, rozhovor s Lubošem Hruškou ze dne 11. 7. 2006

¹⁵⁰ DOLEŽAL, Miloš: *Cesty Božím (ne)časem*, Kostelní Vydří 2003, s. 173

¹⁵¹ **ThDr. Dominik Pecka** (1895 – 1981) Studoval teologii v Brně, v roce 1918 zde byl vysvěcen na kněze. Na podzim 1953 je zadržen a po dvoudenním nepřetržitém výslechu StB propuštěn. Znovu zatčen je v květnu 1954, propuštěn je na amnestii v roce 1955. Stává se zpovědníkem u milosrdných sester v Brně. V souvislosti s nimi je znovu zatčen a v roce 1958 odsouzen na 14 měsíců vězení, odkud se vrací v únoru 1960. Během června 1969 je slavnostně promován na čestného doktora teologie. Věnuje se psaní, ale během normalizace již opět nesmí publikovat, některé knihy mu vychází v Římě v Křesťanské akademii.

¹⁵² PECKA, Dominik: *Z deníku marnosti*, Brno: Atlantis 1993, s. 126

¹⁵³ **Stanislav Lekavý** (1930) V roce 1948 po ukončení dvouleté obchodní školy byl zatčen za šíření protikomunistických letáků a odsouzen na 2 roky. Byl vězněn v Brně, Uherském Hradišti, Plzni, Dolním Jiřetíně a v jáchymovských dolech. V září 1950 byl propuštěn, poté strávil dva roky u PTP. V roce 1957 odmítal a neúspěšně se hlásil na TF v Litoměřicích. Byl opakovaně vydírán StB a nucen ke spolupráci. Aby unikl, koncem padesátých let se oženil, manželství ale ztroskotalo. V roce 1968 začal dálkově studovat teologii, kterou tajně dokončil v roce 1971. V roce 1978 byl tajně vysvěcen na kněze řeckokatolického ritu tajným biskupem Klementem. V roce 1998 bylo v Římě jeho manželství anulováno a téhož roku byl vysvěcen na římskokatolického kněze.

s dominikánským převorem Antonínem Jakubem Zemkem. „*Pokud jsem s ním byl v jedné kobce, byl jsem velmi šťastný. Je to snad divné, že ve vězení může být člověk šťastný, ale je to tak. Svou přítomností vyzařoval vzácnou ušlechtilost a řekl jsem, že bych rád byl knězem jako on!*“¹⁵⁴ K tomu nakonec skutečně po mnoha letech došlo, Lekavý byl v roce 1979 tajně vysvěcen na kněze řeckokatolického ritu.

Poměrně velkým problémem na kněžských celách byli donašeči. Nezřídka šlo o nasazené agenty StB, méně často se objevili i kolaboranti v řadách kněží. František Adamec dostal v Ruzyni na celu spoluvězně, který se představil jako kněz, což hned dokazoval svou fotografií v kolárku. Již to bylo Adamcovi podezřelé, neboť vězni u sebe fotografie většinou mít nesměli. Když mu pak jeho nový spolubydlící navrhl vzájemnou zpověď, předstíral, že zapomněl začátek zpovědní formule, čímž dostal nasazeného agenta do úzkých a vzápětí mu do očí řekl, co si o něm myslí.¹⁵⁵

I mezi duchovními byly prudší povahy, které si nenechaly všechno líbit. Jan Baptista Bárta ve Valdicích neváhal v listopadu 1961 uštédřit jednomu „bonzákovi“ facku. To ovšem zachytil další donašeč Ducháček, který přivolal bachaře. „*Pro vedení vězení to byla vítaná příležitost, jak zostudit ‚faráře‘. Ve vězeňském rozhlase, jehož program dělal jeden z bonzáckých muklů podle příkazů vedení kriminálu, se po celý týden vysílal – a to dvakrát denně – program uváděný titulem ‚Hle, jak se milují!‘. Začínal zvukem varhan, po nichž zaznělo ‚Dominus vobiscum‘ a reportáž o tom, jak surový kněz Bárta zbil nebohého mukla bonzáka. To však mělo nečekaný dopad. Bárta se stal populárním kněžským muklem v celém kriminále a i náš kněžský stav doznal zvýšení prestiže v očích muklů. (...) Na vězeňské zdi se objevil dokonce nápis ‚Faráři, bijte bonzáky!‘.*“¹⁵⁶ V Bártově osobním vězeňském spise můžeme najít hlášení ke kázeňskému řízení k tomuto případu. Bachař zde píše: „*Určuji uvedeného k raportu proto, že se na světnici pral s ods. Dítětem J. Označuje pisatele oznámení jako bonzáka. První Dítěte udeřil.*“¹⁵⁷ Bárta byl potrestán třemi dny korekce a třemi měsíci zastavení výhod.

Dokud byli kněží ve věznicích silnou skupinou, měli většinou u ostatních politických i kriminálních vězňů respekt a uznání. Tak například vzpomíná na léta

¹⁵⁴ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 170

¹⁵⁵ tamtéž

¹⁵⁶ ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*, Brno: CDK 2005, s. 117

¹⁵⁷ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Josefa Bárty

na Mírově, kde byla komunita až 200 duchovních, teolog Oto Mádr: *„U takzvaných kriminálních vězňů bylo vidět, že nás považují za elitu v elitě. Uměli rozeznat, že politickým vězňům mohlo jít i o moc, ale nám šlo o velké hodnoty a o svobodu pro všechny.“*¹⁵⁸

Po amnestii v roce 1960 se výrazně obměnilo spektrum vězňů v nápravných zařízeních. Většina politických vězňů byla amnestována a ti zbylí zůstali osamoceni a odtrženi od společnosti intelektuálů na kterou byli zvyklí. Náhle byli konfrontováni se skutečnými kriminálníky a tato konfrontace pro ně byla často velmi nepříjemnou a posléze začala být únavnou. Růžena Vacková v dopise sestře z věznice v Pardubicích ze 17. května 1961 píše o svých mladých spoluvězeňkyních: *„Zde jsou děvčata toho druhu, která vydávají o svém pokolení sice deformované, avšak o to příznačnější svědectví. Poznala jsem je v minulých měsících ostatně velmi zblízka, až moc, avšak jsem vděčná Bohu za tu zkušenost. Je to strašlivě bolestné mládí. (...) Ovšem, my starší nemáme přirozenou ani vychovanou autoritu, protože pohrdají vším, co bychom jim mohly povídat; nevěří, že někdo za něčím opravdu stojí.“*¹⁵⁹ A v dopise z října 1960: *„Nemohu psát, protože tu neustále někdo žvaní, a to křiklavým hlasem. (...) Stanu se úplně nerudná na mluvící lidi. A skoro docházím k názoru, že ženy jsou žvanící netvoři. Bude mne velmi zajímat názor mužů na kříž se svými spolumuži. Jistě měli nějaké zvláštní nesnáze navzájem, ale asi jiného druhu.“*¹⁶⁰

Nebyli to však vždy jen laikové a nevěřící, kteří se od svých spoluvězňů něčemu naučili. Vzájemné učení fungovalo v obou směrech. Také duchovní v kriminálech získali zcela jiný náhled do života svých věřících, mohli se naučit rozumět kriminálníkům, jejich potřebám i životním návykům. Mons. Antonín Huvar vzpomíná, jak ho kasaři na cele kárali: *„Povídali: ‚Vy kněží to děláte špatně, pořád úzkostlivě hledáte jenom hříchy. Máte vidět i to dobré, a jestli máte v srdci dostatek dobra, není tam pro hřích už místo.“*¹⁶¹

¹⁵⁸ MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc*, Praha: Vyšehrad 2007, s. 88

¹⁵⁹ VACKOVÁ, RŮŽENA: *Ticho s ozvěnami. Dopisy z vězení z let 1952 – 1967*. Česká křesťanská akademie 1994

¹⁶⁰ tamtéž

¹⁶¹ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 154

9.2 Styky s bachaři

Styky s bachaři většinou nebyly nijak příjemné. Kromě obvyklé šikany a buzerace se objevovaly i snahy vězně svést z jeho přesvědčení. Většina intelektuálů byla častým terčem nenávistných útoků ze strany bachařů, kteří cítili a nemohli vystát intelektuální i morální převahu odsouzených. „*Snad ještě těžší bylo postavení světských i řádových duchovních, mužů i žen, jež si dosti simplexní myšlení vyšetřovatelů sice redukovalo na ‚agenty Vatikánu‘, ale za nimiž tušilo inspirující sílu něčeho, co se vymykalo jejich chápání.*“¹⁶² Kněží, řeholníci a řeholnice se navíc stali oblíbeným terčem z důvodů svého celibátu. P. Bradna byl ve vazbě jednou z bachařek obviňován, že kdyby faráři nechali těch svých hloupostí, kolik žen by mohli obšťastnit.¹⁶³ Karel Kahoun popisuje, jak jedna řeholnice byla v pankrácké věznici bachaři donucena prohlížet vězně v rozkroku, zda nemají filcky.¹⁶⁴

František Adamec, který při brutálních výsleších ve vazbě upadl na několik dní do bezvědomí, v rozhovoru s Vojtěchem Vlčkem uvádí: „*Vyhrožovali mi však dál: ‚Budeš viset, můžeš se modlit jak chceš, tady ti ani Pánbůh nepomůže. Vy jste Vatikánem nasazená garda na rozbíjení dělnické třídy.*““¹⁶⁵

Bachaře často rozčilovaly k nepřičetnosti i sebemenší náboženské projevy: „*Pokřizování, sepnutí rukou, modlitba a jakýkoliv náboženský projev je uváděl do stavu zuřivosti. Patrně si byli vědomi, že v náboženství má vězeň oporu proti jejich praktikám a že modlitba jako myšlení vůbec je věc ryze niterná, kterou nelze hrubými prostředky, jako jsou zdi, mříže, zámky, klíče nijak zasáhnout. Nikdo mě nemůže donutit, abych si myslel něco jiného, než si myslím. Duch je svou podstatou svoboden.*“¹⁶⁶ Většina muklů shodně uvádí, že větší averzí vůči duchovním trpěli paradoxně slovenští bachaři, kteří žili v těsnějším sepětí s katolickou církví a často byli vychováváni v tradiční náboženské víře.

Největší průchod svojí agresí a nenávistí dávali bachaři v chování vůči známým církevním osobnostem, především biskupům. Ve Valdicích byl biskup Ján Vojtaššák, již pokročilého věku, takřka permanentně perzekuován za neplnění

¹⁶² HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha: Univerzum 1990, s. 156

¹⁶³ BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002

¹⁶⁴ KOREC, Ján: *Od barbarským noci. Listy z väzenia*. Bratislava 2004,

¹⁶⁵ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

¹⁶⁶ PECKA, Dominik: *Starý profesor vzpomíná. Vlastní životopis*, Praha: Zvon 1996, s. 224

normy. Kněží, kteří se mu snažili pomoci a byli přistiženi, byli potrestáni spolu s ním.

Těžké časy prožili duchovní odsouzení v monstrprocesu s představiteli řádů na jaře 1950. Po vynesení rozsudku byli na krátkou dobu převezeni na Mírov, ale brzy byli eskortováni do věznice ve Valdicích. Premonstrátský opat Vít Tajovský, který byl v tomto procesu odsouzen na 20 let, vzpomíná: *„V Kartouzích pak začala ta nejpřísnější izolace na samotkách, kdy o nás nesměl nikdo vědět a naše jména neznali ani bachaři. Každému z nás přidělili číslo a dozorcí se každý měsíc měnili, aby s námi snad nenavázali nějaký osobní kontakt. Nesmělo se na vycházky, nesměli jsme nic číst ani psát, každý byl úplně sám. Celý den se muselo neustále chodit po cele a sednout nám dovolili jen k jídlu.“*¹⁶⁷ Tajovský také začal trpět halucinacemi a poruchami paměti. Když pak klíčovou dírkou zahlédl bachaře, jak vězňům sype něco do jídla, došel k závěru, že jim podávají skopolamin a začal obědy vyhazovat do kbelíku s výkaly. *„Skopolamin nám začali dávat v době, kdy nás znovu vodili k výslechům. Chtěli z nás asi ještě něco dostat. Ale možná se nás snažili jenom zničit, abychom snad později nemohli svědčit proti nim.“*¹⁶⁸ Tajovský kvůli odmítání potravy nakonec po několika dnech omdlel vysílením. Doktor ho prohlédl a řekl, že pokud bude nadále odmítat potravu, zemře. Situace se poté obrátila k lepšímu, Tajovský navíc dostal na celu spolubydlícího, jezuitu Adolfa Kajpra. Ten měl stejnou zkušenost se skopolaminem v jídle. Tajovský tvrdí, že kdyby se nesetkal s Kajprem, brzy by se na cele sám zbláznil.

Běžnou praxí dozorců bylo preferování kriminálních vězňů před politickými. Ve Valdicích v roce 1951 zapřáhl dozorce Václav biskupy Gojdiče a Buzalku, spolu s P. Schreiberem a laikem Petříkem do pluhu jako koně, přičemž retribučního vězně Kyziváta pověřil úlohou kočího.¹⁶⁹

Navzdory primitivnímu a agresivnímu zacházení ze strany bachařů si duchovní často dokázali uchovat vnitřní klid a navenek vystupovat pokorně a důstojně. František Adamec vzpomíná na příhodu z Valdic s biskupem Vojtaššákem: *„Jindy tam přišel potentát z krajského výboru z Hradce Králové a vysmíval se mu: ‚Vy jste se dřív klaněl papeži a Pánubohu, ale teď se budete klanět mně!‘ Dali mu kartáč, musel se před ním sklonit a drhnout podlahu. ‚Však*

¹⁶⁷ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 245

¹⁶⁸ tamtéž, s. 249

¹⁶⁹ HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha: Univerzum 1990, s. 272

my vás budeme drhnout, až vás vyčistíme!’ Biskup Vojtaššák mu na to řekl: ‚Ponižovat mě můžete. Kristus to také v životě neměl lehké, byl ponižován a přece neztrpkl. Ať vám Bůh odpustí.’ Oni tam stáli a nevěděli, co na to říct.“¹⁷⁰

Mezi duchovními bylo ale také mnoho navenek nepoddajných a nebojácných mužů, navíc obdařených humorem. Mezi ně patřil například břevnovský opat Anastáz Opasek. Ten se v Ruzyni nebál na vlastní oči ukázat bachařovi, který ho nazýval „černoprdelníkem“, že se toto označení nezakládá na pravdě a nádavkem se ho zeptat, zda by se mu líbilo, kdyby jej nazýval „rudým gestapákem“. Vzápětí byl Opasek eskortován z Ruzyně do Leopoldova.¹⁷¹

Podobně nepoddajným knězem byl i Josef Ondok. Takto líčí seržant Štefan Ščípa již zmiňovaný incident, po němž byl Ondokovi zvýšen trest o dva roky: *„Hneď pri vstupe do mojej služobnej kancelárie som ONDOKA Jozefa vyzval, aby sa podrobil osobnej prehliadke. Tento sa namňa hrubu osočil a povedal mi, že co má vo vrecku, že mi to stejně nedá, že i keď ho dám hneď do korekcie. Po tomto som pristúpil k odsúdenému ONDOKOVI Jozefovi a chcel som mu prehliadku urobiť i proti jeho vôľy. Však, ako som k nemu pristúpil mňa hneď tento od seba odsotil a skočil ku dverám kancelárie a chcel mi újsť na célu. Však tomuto som já zabránil tým, že som ho od týchto dverí odsotil. Znovu som ho slušným spôsobom vyzval, aby všetko čo má vo vreckách vyložil na stôl.“*¹⁷² Celý konflikt vyvrcholil tím, že Ondok vypil lahvičku s mešním vínem, kterou měl u sebe a pokusil se zničit některé vězeňské samizdaty, ukryté v oděvu. Seržanta Ščípu, který se pokusil telefonovat veliteli směny, podle jeho hlášení odstrčil od telefonu, který se mu opakovaně pokoušel sebrat. Dozorci se však nakonec veliteli směny dovolal a Ondok putoval do korekce.

Kněz Bohuslav Burian¹⁷³ se opakovaně pokusil z vězení uprchnout. V jeho posledním útěku byl zainteresován i Antonín Bradna, který jej po dlouhém přemlouvání nakonec v rámci samosprávy poslal spolu s dalšími mukly ven

¹⁷⁰ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

¹⁷¹ tamtéž

¹⁷² NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Josefa Ondoka

¹⁷³ **Burian, Bohuslav** (1919 – 1959) Od roku 1938 členem rádu augustiniánů, za 2. sv. války byl vězněn v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. V roce 1947 byl vysvěcen na kněze. Dne 19.7. 1949 ve Slavonicích odvážně přečetl pastýřský list známý jako „Hlas biskupů a ordinářů v hodině těžké zkoušky“ namísto váhajícího biskupa Skoupého. Po šesti měsících ve vyšetřovací vazbě byl propuštěn a uprchl do Rakouska, odkud se po čase vrátil a začal převádět emigranty přes hranice. Byl ale zatčen a v roce 1952 odsouzen ke 20 letům vězení. Dne 27. ledna se mu podařilo uprchnout z vězení v Leopoldově, po pěti dnech byl však vyzrazen a dopaden. V důsledku krutého zacházení a neposkytnutí lékařské péče brzy nato v Mírovské věznici zemřel.

z Leopoldova uklízet do místního kulturního domu. Burian si zakryl útekářskou pásku kabátem a v kulturním domě pak uprchl propadlem z jeviště. V jedné vesnici se schoval u staré ženy, jejíž syn se ho nabídl odvézt do bezpečí. Místo toho jej však odvezl na místní stanici SNB. P. Burian byl brutálně fyzicky ztrestán a psychicky zcela zlomen. Nedlouho poté zemřel v Mírovské věznici na chřipku.¹⁷⁴

Mons. Josef Veselý odpovídá na otázku ohledně bachařů: *„Byly mezi nimi značné rozdíly. Někteří se snažili nám vězení neztrpčovat, jiní naopak slídili, dělali prohlídky a zabavovali nám věci. Když se na ně zpětně dívám, myslím, že jsme byli ve společenství se spolubratry kněžími svobodnější než bachaři; báli se jeden druhého, zatímco my jsme byli vůči pravdě svobodní a mohli si důvěřovat.“*¹⁷⁵

Tvrdou perzekuci zažívali také příslušníci některých sekt, především Svědkové Jehovovi, na které pohlíželi bachaři, ale i většina vězňů jako na náboženské fanatiky a poblouzněnce.

Navzdory tomu někteří bachaři navázali s duchovními dokonce přátelství nebo si od nich nechávali poradit v otázce studia. Antonín Bradna byl takto po svém propuštění kontaktován jedním z leopoldovských dozorců, kterého nakonec připravil na křesťanskou smrt a zaopatřil ho.¹⁷⁶ Vít Tajovský vypráví o starém dozorcovi z Leopoldova, který s mukly sympatizoval: *„Říkali jsme mu Dětičky moje, protože nás takto pěkně oslovoval. Patrně byl i věřící, protože nám vždycky po neděli vykládal, co bylo v kostele za kázání.“*¹⁷⁷

Duchovní byli zřejmě pro komunistický režim nebezpeční i po své smrti. Jedině tak alespoň lze interpretovat odmítnutí náčelníka NPT Leopoldov npor. Jána Kaňucha vydat příbuzným Adolfa Kajpra jeho ostatky slovy: *„Vedení tunajšieho NPT nedoporučuje telesné pozústatky vydat príbuzným vzhľadom na bývalé postavení zomrelého. Ide o reholného kňaza.“*¹⁷⁸

9.3 Komunikace s vnějším světem

Komunikace s vnějším světem byla pro mukly značně obtížnou. Největším zdrojem novinek zvenčí byli většinou nově příchozí. Pokud měli vězni možnost si

¹⁷⁴ BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002

¹⁷⁵ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 351

¹⁷⁶ MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc*, Praha: Vyšehrad 2007, s. 90

¹⁷⁷ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 260

¹⁷⁸ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Adolfa Kajpra

kupovat noviny, samozřejmě nemohli, ani jako lidé na „svobodě“, počítat s objektivním zpravodajstvím. Přesto z nich mohli vyčíst podrobnosti týkající se např. situace církví ať už doma či ve světě.¹⁷⁹

Političtí vězni v padesátých letech neměli mnoho příležitostí být navštíveni svými blízkými, návštěvy ve věznicích probíhaly počátkem padesátých let nejvýše jednou za tři měsíce, navíc mohly být vězni zcela odepřeny, jako kázeňské potrestání. Přesto se někdy občasným návštěvám podařilo do vězení něco propašovat – Josef Veselý vzpomíná, jak Vladimíru Neuwirthovi přinesli jeho blízcí v koláčcích zapečené svitky encykliky *Pacem in terris*.¹⁸⁰

S korespondencí to nebylo jiné. Ta podléhala přísné cenzuře, vězni nesměli psát o svých skutečných problémech a utrpení, mohli se vyjadřovat jen neutrálně a spíše jen nezávazně konverzovat se svými rodinami o tom, jak jejich blízcí žijí a jak se jim daří. I přes striktní cenzuru však mohli odsouzení často sdělit v dopise mnoho informací, zvlášť uměl-li příjemce dobře číst mezi řádky. Tajný biskup Ján Korec, který později většinu své korespondence z vězení publikoval, o dopisech, které posílal rodičům z Valdic, píše: *„I keď som sa vyhýbal výrazom viera, Pán Boh, Cirkev, Sv. písmo, modlitba atď. – naši doma vedeli moje listy dobre čítať a cítili, že aj vo väzení žijeme z viery a z modlitby a pamätáme i na nich, i na všetky duchovné potreby Slovenska.“*¹⁸¹ Co se týče cenzury, ta začala od počátku 60. let ve věznicích polevovat a dopisy tak začaly nabývat více duchovního, někdy až pastoračního charakteru.

Pokud vězni vycházeli na práci ven z budovy, občas se jim podařilo najít spolehlivou osobu nebo skryš, které jim napomohly k vynášení vzkazů. Antonínu Huvarovi se podařilo z Borské věznice propašovat zprávy o věznici i vězních, které se dostaly až do Vatikánu. Jeden z přátel mu pak do vězení zanesl růženec, jako dar od Svatého otce a symbol uznání za věznění. *„Generál Mrázek si ho prohlédl se slzami v očích a povídá: ‚Otecko, cirkev přežije, když má takového velitele a takové pěšáky.‘“*¹⁸²

¹⁷⁹ O mezinárodní situaci byli vězni informováni z novin Otázky míru a socialismu. A. Bradna uvádí, že se z nich dozvěděli např. o vydání papežského dekretu proti bolševismu.

¹⁸⁰ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 352

¹⁸¹ KOREC, Ján: *Od barbarském noci. Listy z väzenia*. Bratislava 2004, s. 94 - 95

¹⁸² VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

Výjimečně mukulům zprostředkovali informace zvenčí někteří přístupnější bachaři. Vít Tajovský mluví o starém leopoldovském bachaři, kterému přezdívali „Dětičky moje“: *„Když byl v roce 1958 zvolen nový papež, nechal nás dokonce hádat, kdo se jím stal. Někteří chlapci studovali v Římě, a tak mnohé kandidáty znali, ale tipovali někoho mladšího, než byl Jan XXIII.(...) Zpočátku jsme z této volby nebyli ani my nějak zvlášť nadšeni, teprve později jsme se dozvěděli, co všechno tento papež vykonal.“*¹⁸³

Ve věznici sepsané texty se občas podařilo vynést ven některému z propuštěných vězňů – např. Martin František Vích pronesl v květnu 1960 z Mírova několik cenných samizdatů uschovaných v konečnicku.¹⁸⁴

Napojení na vnější svět a komunikace s blízkými ale fungovala také „dálkově“. Václav Vaško popisuje „řetězový růženec“, který se modlili věžňové v lágru na Bytízu spolu se svými blízkými doma. Každý, kdo byl do tohoto řetězce zapojen, se modlil denně jeden z patnácti desátků růžence, čímž vytvořil řetěz spolu s dalšími čtrnácti lidmi. Došlo tak k symbolickému duchovnímu spojení vězňů s lidmi žijícími na takzvané svobodě.

10. Fenomén modlitby a síla náboženského přesvědčení

Zdeněk Nejedlý ve svém pojednání o náboženství označuje náboženské smýšlení za nižší stupeň řešení společenských otázek. Vyšším stupněm je podle něj marxismus. Domnívá se, že náboženství je přirozenou obranou člověka proti nadpřirozenu, jeho strachu ze samoty. *„Socialismus odstraňuje však příčiny náboženství i jinou ještě cestou – svým zásadním a uvědomělým kolektivismem. Hrůza z neznámého zavalovala kdysi člověka i proto, že se v tom cítil odkázán sám na sebe.(...) Kolektivita socialistická je naproti tomu docela jiná, uvědomělá, třídní, a v ní proto cítí se člověk docela jinak bezpečným proti útokům zvenčí, jak se strany světské vrchnosti, tak i domnělé nadskutečné moci, jež vnucovala lidem představu boha v nejrozmanitějších jeho podobách.“*¹⁸⁵ Lidé, o kterých se píše v této práci, však měli zcela opačnou zkušenost – skutečnou hrozbou pro ně byla ona „socialistická kolektivita“, která rozhodně nepřinášela pocit bezpečí ani

¹⁸³ TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001, s. 260

¹⁸⁴ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 373

¹⁸⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk: *Slovo o náboženství*, Praha: Melantrich 1949, s. 23

ochranu před hrůzou z neznámého. Naopak, jejich Bůh pro ně byl důvěrníkem a oporou, nikoliv něčím neznámým a tajemným, k čemu se slepě vztahovali.

V protikladu k socialistické kolektivitě můžeme vidět kolektiv duchovních v kriminálech – o jejich mimořádné jednotě a solidaritě svědčí Václav Vaško: *„Kolem velikonoce 1956 se vynořily pověsti, že kněží budou individuálně propuštěni na svobodu a zařazení do pastorače. (...) Nicméně kněží dospěli ke vzácné jednomyslnosti, že i kdyby jim byla nabídnuta amnestie, přijali by ji jen s podmínkou, že se bude vztahovat nejen na všechny kněze, ale i na řeholníky v internacích, a že udělení státního souhlasu k duchovenské činnosti amnestovaným nebude znamenat jeho odebrání těm, kdo jsou dosud v pastorači.“*¹⁸⁶

Všichni političtí vězni padesátých let shodně popisují jako nejhorší čas strávený ve vazbě. Někteří z nich strávili dlouhé měsíce na samotce, zcela odtrženi od společnosti, svých blízkých a zcela ponechání napospas zvůli svých vyšetřovatelů. Řeholnice Terezie Edigna Bílková¹⁸⁷ komentuje svůj pobyt ve vazbě: *„Byla jsem zavřená asi devět měsíců na samotce. Samotku jsem měla z nás všech nejdéle. To bylo kruté, to bych nepřála nikomu. Kdybych mohla volit mezi deseti lety v Pardubicích ve věznici po odsouzení a mezi jedním rokem v budějovické vazbě, volila bych ty Pardubice.“*¹⁸⁸

Vězeňský život, to je především stereotyp. Ten po čase vede ke značné otupělosti – tedy pokud člověk nežije bohatým vnitřním životem, který stereotyp nezná. Velkou zkouškou pro vězně byla samota. Křesťané mají oproti ostatním výhodu modlitby - tedy komunikace s Bohem, která může pocit osamělosti alespoň částečně eliminovat. Další předností je pak společenství církve a vědomí, že pronásledování pro víru není nic nového, a že pro svou víru stojí za to trpět. P. Bradna vzpomíná, jak jej ve vazbě na samotce povzbudily vzkazy vyryté zespu na ešusu, ze kterých vyčetl přítomnost dalších kněží v kriminále. Zároveň myslel na statisíce křesťanů internovaných na Sibiři i v ČSR. Pro Karla Pilíka přišlo

¹⁸⁶ VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 1999, s. 227

¹⁸⁷ **Terezie Edigna Bílková SCB** (1916) V roce 1938 vstoupila do noviciátu Kongregace milosrdných sester sv. Karla Boromejského, za války pracovala jako ošetřující sestra. Hned po válce skládá u boromejek věčné sliby, začíná působit v pražské nemocnici Pod Petřínem. Po únoru 1948 napomáhá ukryvání kněží Remigia Jančí a Oty Mádra, jehož text Slovo o této době pomáhá rozmnožovat. V říjnu 1952 je zatčena a o rok později odsouzena v procesu „Janča a spol.“ na šest let vězení. Po odvolání je jí trest zmírněn na tři roky. O rok později je ze zdravotních důvodů podmínečně propuštěna. Od té doby pracuje v charitativní oblasti v řeholních domech.

¹⁸⁸ archiv Post Bellum o.s., rozhovor s Terezií Edignou Bílkovou ze září 2006

povzbuzení ihned po jeho zatčení a uvěznění v brněnské vazební věznici: „*Dobře si pamatuji, že první věc, kterou jsem udělal, bylo, že jsem si klekl a pomodlil se Te Deum a Magnificat. Za chvíli jsem v podhlavníku našel růženec – na šňůrce vytažené ze slavníku deset kuliček z chleba.*“¹⁸⁹

V protikladu k samotě byl nedostatek soukromí. Ten se někteří muklové snažili eliminovat vytvářením „kolektivů pro samotu“ – to byly hloučky vězňů, kteří společně mlčeli.¹⁹⁰

Pro všechny nábožensky založené vězně byly bezesporu důležité především večerní chvíle ztišení a modlitby. Pokud nebyl v dohledu bachař či udavač, modlili se vězni v Muklovském Vatikánu společně i před jídlem.

Modlitba byla pro vězně záchytným bodem především v okamžicích samoty a úzkosti. Prostřednictvím modlitby se mohli spojit s Bohem ale i se svými blízkými. V roce 1952 píše Růžena Vacková z vězení: „*Drazí moji všichni vespolek, věřte, že je mi dobře; na těle jsem zdravá a na duchu si dělám niterné exercicie a tak jste mi všichni ještě blíží a dražší. Člověk vidí mnohé v pravém světle, na co ve shonu nemá kdy a nad čím se nezamyslel. A v tomto světle i lidé i věci nabývají mnoho podstaty a krásy.*“¹⁹¹

Ještě větší význam měla modlitba pro vězně čekající rozsudek či už přímo vykonání trestu smrti. Pro ně se stal rozhovor s Bohem, i když v něj dosud třeba nevěřili, jedinou nadějí, jedinou útěchou a možností, která mohla alespoň na chvíli ulevit jejich těžce zkoušené psychice. Milan Havlín¹⁹², odsouzený počátkem padesátých let k trestu smrti, popisuje genezi svého kontaktu s Bohem následovně: „*Ano, napadlo mi najednou. Snad by modlitba pomohla! Začal jsem se modlit: ‚Otče náš, jenž jsi na nebesích...‘, smrt, smrt, poprava - . (...) Taková modlitba není k ničemu, říkal jsem si. Stále myslím na smrt a nemyslím na slova modlitby. Budu se muset modlit jinými slovy! Nenaucenými, která si budu muset*

¹⁸⁹ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 294

¹⁹⁰ KAHOUN, Karel: *Lámání lilíí. Vzpomínky jednoho skautíka*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006

¹⁹¹ VACKOVÁ, RŮŽENA: *Ticho s ozvěnami. Dopisy z vězení z let 1952 – 1967*. Česká křesťanská akademie 1994

¹⁹² **Milan Havlín** (1928) Po únoru 1948 založil na Moravě skupinu „Lilka“, která organizovala ilegální přechody do zahraničí. Při jednom z přechodů byl zatčen, ale uprchl. Poté organizoval skupinu „Jánošíci“, se kterou osvobodil politické vězně z psychiatrické léčebny v Brně – Černovicích. Byl prvním politickým vězněm, nad kterým Státní soud v Brně vyslovil v padesátých letech trest smrti, ten mu byl později zmírněn na doživotí. V roce 1968 emigroval do Kanady. Podílel se na vybudování Památníku obětem komunismu v Masaryktownu v Torontě. Své paměti s názvem *Vlečen pod šibenici* publikoval pod pseudonymem Petr Roman,

vymýšlet! Zkusil jsem to. ,Pane Bože, můj Bože. Dnes jsi to Ty jediný, kdo mne může slyšet, dnes jsi to Ty jediný, se kterým můžu rozmlouvat ‘, pronášel jsem tiše slova vyjadřující mé myšlenky. (...) Ani jsem si neuvědomil, že rty se už nepohybují, ale že s Někým, s tím svým Bohem, rozmlouvám svým nitrem, celou svou bytostí. Zapomněl jsem na svoje tělo a propadl myšlenkám jako v hlubokém transu. Byl tu se mnou! Byl tu se mnou v této kobce! Měl jsem společníka, se kterým jsem mohl hovořit, kterému jsem si mohl postěžovat a který mi odpovídal, mohl mě povzbudit a posílit. Cítil jsem jeho mystickou přítomnost. (...) Dosáhli jsme určité formy dialogu. Odpovídal na moje otázky. A vám, kteří se nad těmito řádky usmějete a pomyslíte si něco o blouznění, vám bych chtěl jen připomenout, že vy jste ještě nikdy nebyli tak opuštěni, izolováni a spoutáni hlubokou, nekonečnou a prázdnou černou samotou – před smrtí.“¹⁹³

Modlitba však nebyla jen východiskem ze samoty a opuštěnosti. Na některých celách se duchovním podařilo iniciovat společné modlitby, ke kterým se brzy přidávali i kriminální vězni, zloději a vrahové. Stávalo se také, že tito právem odsouzení začali trpět výčitkami, když viděli křivdu, která byla spáchána na jejich spoluvěznicích. Právě tyto chvíle zapříčinily četné konverze, ke kterým ve věznicích docházelo.

Jako určitý druh modlitby bychom také mohli chápat básně, které v nesvobodném prostředí psala řada politických vězňů. Nešlo jen o přední uvězněné katolické spisovatele, jakými byli Václav Renč či Jan Zahradníček. Mnoho později publikovaných básní ve vězení napsali také Josef Kostohryz, Vladimír Sís, Zdeněk Rotrekl, Jan Dokulil, Josef Veselý a mnoho dalších. Tyto básně, často nábožensky motivované, pak většinou kolovaly po věznicích a ústně se předávaly od mukla k muklovi. Příkladem za všechny budiž Renčova Popelka Nazaretská nebo jeho litanie k Panně Marii. Tu Václav Renč oslavuje jako vzor dokonalosti, cestu ke spáse, a především jako ideál ženy a matky, krásy a něhy. Tato oslava ženství v Panně Marii je zcela pochopitelná u lyrického básníka, odsouzeného na 25 let žaláře, jehož manželka navíc v momentě jeho zatčení čekala dítě, o kterém se jeho otec dozvěděl až za mřížemi. Nejen tedy pro svůj náboženský podtext a charakter modlitby, ale i pro oslavu ženské krásy, čistoty a dokonalosti se tato skladba šířila doslova jako lavina po československých kriminálech, od ucha k uchu.

¹⁹³ ROMAN, Petr: *Vlečen pod šibenici*, Zlín 1996, s.96 - 98

Sám Renč píše v dopise literárnímu historikovi Jaroslavu Medovi u příležitosti prvního vydání Popelky Nazaretské v roce 1969: „*Tahle skladba vznikla a slovo od slova byla zapsána do paměti už před mnoha lety, „tam“, v nejnaprostější samotě, tj. už ve vyšetřovacích vazbách. Stovky a stovky mklů ji znali z paměti buď částečně nebo celou, v nesčetných opisech (všelijak zkomolených) obíhala po světě už dávno předtím, než já jsem se vrátil domů. (...) Vychází tak, jak mi v těch samotách byla darována, zcela doslovně darována, proto jsem se neodvážil změnit, když šla do tisku, ani slůvko, třeba by se zdálo (a mně prvnímu), že tu onde by byla na místě menší korektura. Nic na těch okolnostech neromantizuji (...) a jsem si vědom celé řady mimořádností, včetně toho „kladného“ světla útěchy a překonávání temnot světlem milosti.*“¹⁹⁴

Na závěr dejme opět slovo Zdeňku Nejedlému: ten ve svém pojednání vytýká kněžím, že pro samé kostelní formality a politickou agitaci nemají čas na náboženství: „*Náboženská kontemplace a dnešní kněz! Cítíme to i z jeho výkonu u oltáře: to je služba, úřad, obřad, ale ne náboženství. Duše, srdce? Ty jsou někde docela jinde, jsou-li tu vůbec někde.*“¹⁹⁵ Pokud bychom třeba jen částečně připustili, že měl pravdu, pak si můžeme být jisti, že duchovní, kteří prošli komunistickými lágry a věznicemi, této jeho definici již naprosto neodpovídají.

11. Kázeňské tresty a odměny

Vězni byli trestáni nejen za projevy náboženské, ale takřka za jakýkoli projev svobodomyšlnosti. Josef Ondok v roce 1956 strávil pět dní v korekci za to, že na leopoldovské zahradě vylezl na strom. Karel Pilík byl o rok dříve v témže zařízení potrestán zastavením výhod na dva měsíce za mnohem menší přečin: „*Menovaný keď sa vracel s vichádzke pristúpil k trestnej celý a kukal tam cez kukátko. Keď som ods. však pristavil, a upozornil som ho na jeho čin, tak mi povedal že to by bola hovadzina za také niečo určovať k raportu. Preto žiadam aby odsúdený bol potrestaný pre jeho vystupovanie.*“¹⁹⁶

Dozorci prováděli na celách pravidelně namátkové kontroly, vězni nazývané „filcunky“. Během nich zpřeházeli vězňům veškeré osobní věci, prohledali slamníky i celou místnost a zabavili všechny nepovolené věci, dopisy, fotografie,

¹⁹⁴ RENČ, Václav: *Popelka Nazaretská*, Brno: Blok 1991 (z doslovu Jaroslava Meda, s. 81-82)

¹⁹⁵ NEJEDLÝ, Zdeněk: *Slovo o náboženství*, Praha: Melantrich 1949, s. 32

¹⁹⁶ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Karla Pilíka

literaturu. Za ilegální držení takovýchto věcí byl pak dotyčný vězeň kázeňsky potrestán, ať již zastavením výhod, jakými byly například balíčky z domova či návštěvy příbuzných, nebo přidělením zvláštní práce či umístěním na několik dní do korekce.

Není proto divu, že takový filcunk byl pro některé slabší vězně traumatizující záležitostí. Ota Mádr vzpomíná, jak v době maďarské revoluce udělali dozorcí na Mírově jednou večer nečekanou prohlídku. Jeho přítel, kněz Václav Říha, měl již od krutých výslechů potíže se srdcem. Schovával u sebe ve slamníku nádobky s mešním vínem, které bachaři sice nenašli, avšak pater Říha na následky silného vypětí ještě té noci zemřel na infarkt.¹⁹⁷

Za to, že u něj bachař ve vykmanovském Táboře L objevil teologické poznámky, putoval František Pevný na několik dní do korekce. Ihned poté byl eskortován do leopoldovské věznice. Nutno dodat, že Leopoldov neměl mezi politickými ani kriminálními vězni příliš dobrou pověst a režim zde byl přísnější než v jiných věznicích.

V osobním spise Antonína Bradny můžeme najít hlášení ke kázeňskému řízení z Leopoldova: „*Dňa 1. 5. 54 zabavil som modlitebnú knižku názov ,Nový zákon‘ ktorý mal ods. Mŕtvý, kniha patrí ods. Bradnovi, ktorý tú pobalil baliacím papierom čo su balené knihy z knižnice tiež jej dal číslo aby bola táto kniha pomaskovaná že je z knižnice. Žiadam prísne potrestať. Pripojujem k raportu tiež i knihu.*“¹⁹⁸ Antonín Bradna byl potrestán pěti dny tvrdého lože, pěti dny samovazby a zastavením vycházek na jeden měsíc. Jeho přečin byl kvalifikován jako „porušení domácího pořádku“.

Karel Pilík byl v roce 1957 v Leopoldově potrestán deseti dny korekce „*za písanie motákov náboženského ako i politického obsahu, ktoré rozširoval medzi odsúdených sympatizujúcich s lidovcami. Uvedené motáky boli zachytené a sám menovaný sa k činu priznal.*“¹⁹⁹ Jen o několik měsíců dříve byl Pilík potrestán polovičním trestem, tedy pěti dny korekce, za chybné splnění rozkazu. Pilík byl bachařem pověřen na chodbě 10. objektu zabetonovat uvolněné dlaždice v podlaze. Místo toho však tyto dlaždice vyházel a použil jiné, ze kterých v podlaze vytvořil kříž.

¹⁹⁷ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 256

¹⁹⁸ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Antonína Bradny

¹⁹⁹ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Karla Pilíka

Nejlepší skrýší proti filcunkům byla paměť. Někteří muklové trávili dlouhý čas tím, že se nazpaměť učili básně, úryvky z Bible a jiných knih i odborných úvah svých spoluvězňů. Odsouzení na jedné mírovské cele na 4. oddělení, na níž byl i Dominik Pecka, tak mohli v květnu každý den v podvečer konat mariánskou pobožnost, jejíž součástí byla i recitace sonetů Václava Renče, sestavených podle loretánských litaní. Ty Renč složil v Leopoldovské pevnosti a básně se šířily dále díky fenomenální paměti některých vězňů.

Samotný autor však byl za psaní nábožensky motivovaných básní často trestán. Ppor. František Rybár jej v dubnu 1957 v Leopoldově určil ke kázeňskému trestu, „*pretože ukrýval vypracované basne v ústavnej nemocnici, ktoré boli zamurované a pripravené, ako alibi v prípade zvratu ľudovo-demokratického zriadenia.*“²⁰⁰ Václav Renč byl potrestán deseti dny korekce a přeložením na oddělení s přísnějším režimem.

Tzv. samovazba neboli korekce byla většinou cela pro jednoho – kamenná či betonová kobka s malým větracím otvorem, bez jakéhokoliv vybavení kromě pryčny na spaní (někde ani ta nebyla) a kbelíku na vykonávání potřeby. V této kobce se nedostávalo světla ani tepla, vězni byli deprimováni a sužováni neustálým vlhkem a zimou, především v zimních měsících. Navíc trpěli sníženými příděly jídla. Podobně jako v jiných nápravných zařízeních, i na uranovém táboře Bytíz u Příbrami existovaly tři stupně korekce:

- 1) ostrá samovazba – vězeň byl v kobce sám, a to nepřetržitě, neboť nebyl vyváděn ani do práce, jednou denně dostal kus chleba s teplou vodou, jednou za tři dny normální stravu. Na požádání mohl dostat studenou vodu.
- 2) izolace bez vyvádění – vězňů mohlo být i více pohromadě, nechodili však do práce a dostávali jen poloviční dávky jídla
- 3) izolace s vyváděním – vězňů opět mohlo být pohromadě více, dostávali normální příděly jídla, chodili do práce a po směně se vraceli do korekce²⁰¹

Na uranových lágrech často jako korekce sloužily betonové bunkry, ve kterých byla neustálá zima a vlhko, mnohdy neměly na výšku více než 160 cm, a za prudších dešťů se zatopily vodou. Až do roku 1954 byla délka pobytu v korekcích neomezená, vězni zde mohli strávit i několik měsíců.²⁰²

²⁰⁰ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Václava Renče

²⁰¹ BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, Milena: *Vybledlá fotografie*, Praha: Vyšehrad 1991, s. 114

²⁰² ŠEDIVÝ, František: *Legie živých aneb jáchymovské peklo*, Praha 2003, s. 12

Kázeňské odměny nebyly sice tak časté jako tresty, přesto mohli vězňové občas dosáhnout nějaké výhody, důvodem byly nejčastěji (pokud nebudeme brát v úvahu udavače a konfidenty) dobré pracovní výkony či vzorné chování. Antonín Bradna si v Leopoldově na draní peří, přestože jeho výkon nepřesahoval 100 %, vysloužil za slušné chování a vzorné vystupování odměnu, kterou byla rodinná fotografie, jíž směl mít u sebe.

12. Posudky duchovních a snaha o převýchovu

Duchovní byli od počátku považováni za nebezpečné reakční živly, které v podstatě není možné převychovat. Nebezpečí představovali především díky svému vzdělání a také „chybnému světonázoru“. V osobním spise Františka Kohlíčka najdeme jako zvláštní upozornění důležité pro výkon trestu, že se jedná o velmi vzdělaného katolického kněze. Sám Kohlíček uvádí ve vstupním dotazníku za pohnutku své trestné činnosti křesťanský světový názor a na otázku, jak chce společnosti nahradit škodu, kterou způsobil, odpovídá: *„Nejsem si vědom, že bych společnosti způsobil škodu, ovšem chci vždy být svým bližním co nejvíce prospěšným.“*²⁰³

Antonín Mandl ve stejném formuláři píše, že pohnutkou k jeho trestné činnosti byly: *„Oddanost církevní hierarchii, které jako řk. kněz podléhám. V některých věcech nevážnost vůči platným zákonům lid. demokratického zřízení. (...) Jsem si vědom, že jsem jednal proti zákonům lidově demokratického zřízení.“*²⁰⁴

V průběhu trestu byli odsouzení častokrát, především v souvislosti s udělovanými amnestiemi, dotazováni a podrobováni zkoumáním, zda jejich nepřátelské zaujetí vůči režimu doznalo nějakých změn. V řadách duchovních však komunisté naráželi na tvrdý odpor, duševní převahu či alespoň lhostejnost a nezájem o spolupráci. Ota Mádr vzpomíná: *„Několikrát mě volali k výslechu a vyptávali se na moje názory, co chci dál dělat atd. Říkal jsem jim pravdu a oni tvrdili, že s takovým přesvědčením mě propustit nemohou. Napsal jsem jim třeba do dotazníku v roce 1960 na otázku: Jak se díváte dnes na svou trestnou*

²⁰³ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Františka Kohlíčka

²⁰⁴ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Antonína Mandla

činnost: *„Jsem na ni hrdý.“ Kromě toho jsem obsáhle popsal svůj případ a přes dobrého prokurátora poslal do parlamentu.*²⁰⁵

Dominikán Silvestr Brait, vynikající teolog, byl v průběhu padesátých let odvezen z výkonu trestu v Leopoldově do Prahy. Zde dostal den na rozmyšlenou, zda půjde přednášet na státem kontrolovanou teologickou fakultu v Litoměřicích nebo se vrátí do vězení. *„Bylo to strašný,“ líčil Brait své pocity. „Na jediném slově záleželo, zda půjdu zítra domů, nebo strávím další roky v kriminále. Prosil jsem Ducha Svatého o moudrost a sílu. Když přišli: „Tak jak? Ano, nebo ne?“ Řekl jsem: „Ne.“ Odešli a já padl na kolena a zpíval: Te Deum laudamus!*²⁰⁶ Z vězení byl Brait propuštěn až v roce 1960. O dva roky později na následky podlomeného zdraví zemřel.

Počátek padesátých let byl pro mukly těžkým obdobím. Převor Zemek označuje léta 1951-53 za likvidační roky vězňů. *„Dobří bachaři nám říkali: „Denně se nám na školení zdůrazňuje, že čím víc muklů zdechne, tím lépe.“ Dávaly se za to hvězdičky. Za zastřelení vězně na útěku na jáchymovsku dostal vrah zlatou hvězdičku; stal se poručíkem a mohl z jáchymovska jít do vnitrozemí.*²⁰⁷

Posudek Jana Baptisty Barty z února 1966, tedy z doby, kdy Barta seděl již patnáctým rokem, říká: *„Pochází z dělnické rodiny, sám však se stal fanatickým přívržencem Vatikánu. (...) Za prvního pobytu v Mírově jeho pracovní morálka byla špatná, stanovené normy neplnil a v této době se vyslovil, že pro dnešní zřízení nestojí za to pracovat. (...) Projevoval se jako člověk příliš sebevědomý, výbojný a vůči ostatním odsouzeným panovačný. Byl 4x kázeňsky trestán.(...) V pracovním soutěžení zapojen není, pracovní závazky neuzavírá a prohlašuje, že to je pouze formalismus. (...) Jeho chování ve výkonu trestu, zejména až do roku 1963 bylo neukázněné, neboť byl vícekrát kázeňsky trestán pro narušování řádu, napadení odsouzeného, neukázněné chování vůči příslušníkům MV. Od roku 1963 se jeho chování podstatně změnilo. Povahy je vznětlivý, příliš sebevědomý a málo sebekritický. Domnívá se, že je mu neustále ubližováno ze strany příslušníků MV.*²⁰⁸ Jiný posudek z roku 1964 o Bártovi píše, že je mezi knězi oblíben pro svou nepřátelskou činnost vůči dnešnímu zřízení.

²⁰⁵ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006 s. 256

²⁰⁶ VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999, s. 221

²⁰⁷ ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991, s. 82

²⁰⁸ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Josefa Barty

Naopak Antonín Bradna je v posudku z ledna 1964 hodnocen valdickým velitelem vesměs pozitivně: *„Od skončení záúční doby stanovené normy plní a překračuje. Je vedoucím kolektivu, který si vede dobře. Pracovní závazky však neuzavírá a ani celodíleňský závazek nepodepsal. Nezapojil se ani do kolektivní soutěže. Za dobrou pracovní morálku byl také odměněn. (...) Komise zdejšího útvaru po celkovém zhodnocení jmenovaného dospěla k závěru, že si z uloženého trestu odpykal již podstatnou část a i když se nijak výrazněji neprojevuje, lze mít za to, že se nové trestné činnosti již nedopustí. Podmíněně propuštění z výkonu trestu doporučuji.*²⁰⁹ Ještě o rok dříve se ale v Bradnově hodnocení z Valdic objevuje: *„Podle charakteristiky krajské prokuratury v Ostravě jedná se o kněze, který se veřejně staví proti dnešnímu zřízení, o záludného a úlisného člověka. (...) V jeho chování se vyskytují občasné nedostatky pramenící z porušení pravidla denního řádu, za které byl kázeňsky trestán. Při osobním pohovoru se neprojevuje, ale je na něm přímo vidět, že s naším zřízením nesouhlasí. V kolektivu odsouzených vystupuje povýšenecky a není u některých odsouzených oblíben.*²¹⁰ Takovéto změny v hodnocení můžeme vysvětlovat ne snad přílišnými změnami chování jednotlivých vězňů, ale spíše změnou politiky a snahou o snižování počtu politických vězňů.

Vesměs pozitivního hodnocení a častých odměn za pracovní výkony se dostávalo také bohoslovcí Jaroslavu Pilíkovi, a to i přesto, že do vstupního dotazníku napsal: *„Po stránce ideové jsem s komunismem nemohl souhlasit jako přesvědčený katolík a komunisty jsem pokládal za absolutně vládnoucí teroristy.*²¹¹ Bohoslovec Pilík byl také jedním z těch, kteří ve vězení dosáhli kněžského svěcení.

Antonín Mandl údajně ve Valdicích *„pracoval jen proto, aby dosáhl určitých výhod, ale o zvyšování výkonnosti neměl zájem. Po povahové stránce je hodnocen jako člověk falešný a vychytralý. Projevoval se jako náboženský fanatik a šířitel náboženských myšlenek mezi odsouzenými.*²¹²

Podobně byl hodnocen i provinciál jezuitů František Šilhan. Ten byl kromě náboženského fanatismu a role ideového vůdce mezi kněžími obviňován také z ilegálního „dálkového“ vedení jezuitů: *„Tuto skutečnost dokazuje jeho činnost na*

²⁰⁹ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Antonína Bradny

²¹⁰ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Antonína Bradny

²¹¹ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Jaroslava Pilíka

²¹² NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Antonína Mandla

kteřou nás upozornila Generální prokuratura svým přípisem (...) ze dne 18.2. 1960. V tomto přípise nám bylo sděleno, že Šilhan odesílal z výkonu trestu v dopisech instrukce k usměrňování protistátní činnosti ilegálního vedení řádu jezuitů. Tuto činnost prováděl prostřednictvím spojky při návštěvách. (...) Z uvedeného je patřno, že jmenovaný výkon trestu hrubým způsobem narušoval a za toto nebyl odsouzen jedině proto, že v této době měl uloženu maximální výměru trestu.²¹³

13. Důsledky náboženského života ve věznicích

Pokud bychom se chtěli zamýšlet nad důsledky či výsledky tohoto silného náboženského působení v nápravných zařízeních, napadne nás, že se zde ukázala skutečná síla náboženského přesvědčení. Duchovní prokázali vytrvalost a pevnost ve víře. Stali se morálními vzory i důležitými důvěrníky mnohých vězňů, kteří by sami onu tragickou část svého života nesli jen velmi těžce. Jak píše Petr Fiala a Jiří Hanuš: „Osobní svědectví o „osmyslnění“ nesmyslného prostředí a dodávání důvěry ostatním byly snad nejvýznamnějšími příspěvky církve české společnosti v tomto století.“²¹⁴ Jan Sokol napsal: „Česká katolická církev se svými věřícími v tvrdé zkoušce padesátých let obstála a vydala ze sebe tisíce neznámých hrdinů. Problematictější byl její úspěch v časech uvolnění.“²¹⁵

Velká část dříve „tradičních“ duchovních, neochotných k přílišným změnám v liturgii a přístupu ke kněžství, prošla skutečně značným vývojem. Dělo se tak pod vlivem silných duchovních osobností, ale i pod vlivem prostých spoluvězňů, často kriminálníků s jejichž životním přístupem by se duchovní jinak možná ani nesešli. Václav Vaško popisuje, jak zapůsobil františkán Jan Baptista Bárta na lágru Nikolaj na jiného duchovního, patera Krajčíka: „Baptista zapůsobil v dobrém i na patera Krajčíka, který nejen že přestal být téměř výlučným duchovním otcem Slováků, ale poněkud změnil i styl svého apoštolátu. Od individuálního duchovního vedení zájemců, kteří ho sami vyhledali, přešel k aktivnější formě apoštolátu. Uspořádal například náboženské besedy. První se mu nepovedla. Začal totiž jako u prvňáčků, jak sepnout ruce, jak se dělá kříž a podobně. Čpělo to formálností, nikdo nebyl nadšen. Postupně se to měnilo k lepšímu. Co však

²¹³ NA, f. SSNV – neuspoř., vězeňský osobní spis Františka Šilhana

²¹⁴ FIALA, Petr; HANUŠ, Jiří: *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno: CDK 2001

²¹⁵ SOKOL, Jan: *Svědectví a izolace*, in: FIALA, Petr; HANUŠ, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno: CDK 2001

*nejvíce na nás působilo, byla jeho opravdovost, hluboká víra a pokoj, který kolem sebe šířil. Neustále pracoval na sobě a překonával své zafixované pastorační návyky.*²¹⁶ Dalším takovým návykem, který se podařilo pateru Krajčíkovi překonat, bylo sloužení bohoslužby zády k lidu.

Pro duchovní byl často obtížnější život po propuštění než život v lágru. Jan Sokol zaznamenal zkušenost Josefa Zvěřiny: *„Když byl Josef Zvěřina, jeden z nejnadanějších teologů, po mnoha letech propuštěn z vězení, sršel z něho optimismus a rozdával ho na všechny strany. Asi po půl roce se mi v jednom rozhovoru svěřil, oč komplikovanější je pro něj život na (značně omezené) svobodě: „Ve vězení bylo každé rozhodnutí jednodušší: v každé situaci bylo naprosto jasné, co je špatné a co je správné.*²¹⁷

Sami kněží vzpomínají na čas svého věznění s časovým odstupem jako na dobu, která je spíše obohatila, než zlomila. Mluví často o svém pobytu ve vězení jako o škole života. Radim Hložánka²¹⁸, vězněný v letech šedesátých i osmdesátých, vnímá tato léta pro svůj život jako zásadní: *„Musím však také říct, že zkušenosti, které jsem získal v kriminále, bych těžko někde nasál. Bylo to pro mě největší dobro, které mě v životě „postihlo“. To nejlepší, čím jsem mohl být obdařen. Přesný opak toho, čeho se všichni báli. Jasně jsem viděl, že všechno, co člověka potkává, má kladný smysl. Kriminály pro mě byly největším projevem Boží dobroty.*²¹⁹

Oto Mádr odpovídá na otázku co přineslo církvi ono mučednické období 50. a 60. let slovy: *„Velmi mnoho. Tato utrpení i obdarování nejsou vyčíslitelná. Ve vězeních a pracovních táborech byly křty, konverze, zpovědi a duchovní rozhovory. Mohli jsme mírnit utrpení. I my kněží jsme tu dozrávali. Poznávali jsme vlastní chyby a omezenosti a mohli se přiblížit k obyčejným lidem. Nádherný byl ve věznicích tehdy ještě neobvyklý ekumenismus. Díky za ten tvrdý čas milosti.*²²⁰

²¹⁶ VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří 1999, s. 211

²¹⁷ SOKOL, Jan: *Svědectví a izolace*, in: FIALA, Petr; HANUŠ, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno: CDK 2001

²¹⁸ **Radim Hložánka** (1923) V září 1948 vstoupil do kněžského semináře v Olomouci, po jeho zrušení nastoupil jako dělník na vodní stavby na Ostravsku. V roce 1961 byl zatčen a odsouzen k 11 letům žaláře. Trest si odpykával ve Valdicích, odkud byl propuštěn v roce 1963. V roce 1967 byl tajně biskupem Trochtem vysvěcen na kněze. Během normalizace působil jako kaplan a aktivně se podílel na vydávání samizdatu. Za to byl roku 1982 odsouzen na 20 měsíců vězení, který si odpykal na Borech. V roce 1985 byl kvůli šíření samizdatu opět vyšetřován, ale případ byl nakonec zastaven. V roce 2002 se stal kanovníkem kroměřížské kapituly.

²¹⁹ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

²²⁰ tamtéž, s. 257

Podobně začaly chápat svůj osud i ženy v pardubické věznici: „*Začaly jsme hromadně věřit, že nás Pán Bůh nezatížil nadarmo něčím, co bylo nad naše síly. Nerozhodl o nás mimovolně, ale protože věděl, že obstojíme, vyvolil nás k záměru, který byl tajemný, a svůj život jsme začaly chápat jako moudrý úradek. (...) A tak jsme věřily, že neprožíváme tragickou epizodu života, ale jeho nejdůležitější část, kde je nám nabídnuto poznat zblízka všechno, co lidský život obsahuje, od vrcholu až k temným pádům.*“²²¹

Mnozí duchovní našli ve svém utrpení smysl, jako například Karel Pilík, který jej bral jako daň za duchovní obnovu našeho národa.²²²

Přesto se nelze divit, že i někteří duchovní o této době neradi mluví, příkladem budiž vyjádření Jana Evangelisty Urbana: „*Zatím nemohu jinak než se řídit vědomím, že o době našeho věznění není možné psát, že by se jakoukoliv informací nejen málo řeklo, ale spíše mnoho zkreslilo, odbarvilo, a hlavně vyjevilo, co má zůstat jen pro Pána Boha, jako něco, co by se objevením porušilo. Tuto část života bychom přece jen – aspoň zatím, ne-li provždy – měli ponechat Božímu soudu a milosrdenství a lásce.*“²²³

Někteří dokonce po svém propuštění pociťovali absenci onoho specifického a výjimečného duchovního světa, který se pro ně ve vězení otevřel, a kolektivu podobně smýšlejících a jednajících lidí, se kterými je pojilo pouto více než přátelské. Mons. Václav Dvořák²²⁴ to komentuje slovy: „*Když jsem byl propuštěn a viděl to špiclování, nedůvěru a omezené možnosti, skoro jsem litoval, že jsem nezůstal v base. Tam se dalo dělat tolik věcí, tolik zničených a duchovně poškozených lidí tam bylo možné pozvedat a přivádět k plné dokonalosti a*

²²¹ ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky*, Praha: Orbis 1991, s. 67

²²² VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006, s. 299

²²³ VENTURA, Václav: *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*. In: *Život se tvoří z přítomné chvíle. Česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno: CDK 1998

²²⁴ **Mons. Václav Dvořák** (1921 - 2008) Po maturitě v roce 1941 vstoupil do kněžského semináře v Českých Budějovicích. Brzy nato byl totálně nasazen v Linci. Po válce absolvoval dvouletý studijní pobyt v Lyonu, na kněze byl vysvěcen v červnu 1948. Kvůli pomoci lidem prchajícím za hranice byl opakovaně vyšetřován, v roce 1951 byl povolán k PTP, kde byl v roce 1953 zatčen. O rok později byl odsouzen za velezradu na 7 let, byl vězněn ve Valdicích a Rtyni, v roce 1960 byl propuštěn. Za normalizace organizoval tajné studium bohoslovců, podílel se na vydávání samizdatu. V roce 1990 byl jmenován generálním vikářem v Českých Budějovicích a stál u zrodu zdejší teologické fakulty. Jan Pavel II. jej jmenoval papežským prelátem, v roce 2002 obdržel od prezidenta republiky Medaili za zásluhy. Dlouho působil jako duchovní ve vazební věznici v Českých Budějovicích.

*k Bohu. Křtít je, zpovídat, sloužit jim mši. Venku to pak nešlo, protože se lidé báli a neměli zájem.*²²⁵

Působení duchovních ve věznicích ale pozitivně hodnotí i nevěřící a laici: *„Působení katolických kněží představovalo jinou část duchovního života, velmi významnou v tomto prostředí. Venku kalné vody nabývaly na mohutnosti, ale ti, kteří byli zde zůstávali čistí.*“²²⁶

Stovky kněží, kteří prošli komunistickými kriminály, byly vítanou posilou katolické církve, která stále vzdorovala snahám režimu o uznání jeho svrchovanosti. Přestože jen málo z těch, kdo se navrátili z vězení, se mohlo vrátit do duchovní služby, snad žádný z těch, kdo byli „obohaceni“ zkušeností kriminálu, nezůstal ve svém poslání pasivní.

Václav Vaško se pokouší situaci z počátku 60. let shrnout slovy: *„Tisíce vězňů vyšly z bran vězení, mezi nimi většina kněží a laiků vězněných pro víru. Převážně se po propuštění vězni nedostali k jiné práci než manuální. Nicméně jejich vliv na společnost byl mimořádný. Počínali si totiž svobodněji než lidé, kteří vězení neokusili a žili ve strachu, že se tam dostanou. Domnívám se, že závan svobody, který byl vypuštěn z věznic, účinkoval jako transfuze oživující společnost.*“²²⁷

Petrin Josef Ondok zachovává v hodnocení působení církve za komunismu poněkud odlišné stanovisko: *„Někdy mám dojem, když čtu dokumentární nebo memoárovou literaturu, která hodnotí dobu pronásledování církve komunistickým režimem, že nabývá jakéhosi legendárního rysu. Tímto stylem byly ve středověku psány zprávy o životě světců. Snažily se totiž zdůrazňovat, nebo dokonce přidávat to, co bylo pozitivní, a zamlčovat to, co se jevílo jako negativní z hlediska hodnocení světce. Tento styl se mi dnes jeví jako nepřijatelný. (...) Jsou dějiny perzekuce církve heroickým obdobím církevních dějin, na něž můžeme být jen hrdí? Naprosto ne! Princip vnitřní pravdivosti nás nutí přiznat si, že jsme neobstáli tak, jak jsme měli. Nebyli jsme připraveni. Zapomněli jsme na období, kdy církev uměla žít v podmínkách tvrdého pronásledování.*“²²⁸

²²⁵ VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími s řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří 2006

²²⁶ ŠEDIVÝ, František: *Legie živých aneb jáchymovské peklo*, Praha 2003, s. 57

²²⁷ VAŠKO, VÁCLAV: *Církev v ČSR v letech 1948 – 60. Perzekuce, odboj, kolaborace*. In: CUHRA, Jaroslav; VEBER, Václav: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*. Praha 1999, s. 59

²²⁸ ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*, Brno: CDK 2005, s. 34

Přesto drtivá většina duchovních zastává, alespoň z dnešního hlediska, názor optimistický. Léta strávená v kriminále vidí jako svou životní školu, kde získali potřebné zkušenosti, pevnou víru, ale i přátele na celý život.

14. Závěr

Jaký z toho všeho vyvodit závěr? Je jisté, že pro mnoho odsouzených se stal pobyt ve věznicích nesmírným duchovním přínosem, ovšem za cenu velkého fyzického i psychického utrpení.

Dále je patrné, že záměr vládnoucího totalitního režimu se minul účinkem. Jeho zoufalá snaha podrobit lidi naprosté kontrole, totálně ovládat jejich smýšlení, vyšla naprázdno. Většina politických vězňů zůstala, i díky morální síle duchovních a síle, kterou čerpali ze své víry, uvnitř svobodná a vzdorující nenávistné ideologii komunistického režimu. Lidé, perzekuovaní z důvodů náboženských, se před totalitním režimem nesklonili a nepodřídili se jeho snahám o převýchovu, neboť ve svém utrpení našli smysl. Došli, ať už sami či s přispěním svých spoluvězňů, k přesvědčení, že pro jejich pravdu stojí za to trpět. Zjistili, že i ve fyzické nesvobodě, do které byli uvrženi, mohou i nadále zůstat vnitřně svobodní. Tato jejich vnitřní svoboda v uvěznění paradoxně spíše narůstala než aby byla potlačena. Po návratu tak z vězení vyšli svobodnější než dříve.

Vnitřní život církví se nepodařilo zcela umlčet ani ve věznicích a pracovních táborech. Přestože v kriminálech strávila neplodnější období svého života velká část nejlepších teologů, duchovních i vyšších představitelů snad všech církví, a někteří se z nich ani nevrátili, perzekuované církve a náboženská společenství potvrdily pravidlo, že nejlépe se jim daří v časech pronásledování.

Nesčetné oběti zvůle totalitního komunistického režimu, které, často povzbuzeny náboženským přesvědčením, vzdorovaly krutým perzekucím a nenávisti, prokázaly, že i navzdory všemu pronásledování a útlaku si člověk může uchovat svobodného ducha.

Archivní prameny

Archiv Post Bellum o.s., rozhovor s Františkem Kohlíčkem ze dne 6. a 27. října 2006

Archiv Post Bellum o.s., rozhovor s Lubošem Hruškou ze dne 11.7.2006

Archiv Post Bellum o.s., rozhovor s Václavem Vaškem z roku 2006

Archiv Post Bellum o.s., rozhovor s Rudolfem Dudou z roku 2007

Národní archiv (NA): fond Správa sboru nápravné výchovy (SSNV) – neuspořádáno – vězeňské osobní spisy:

Bárta Josef (Jan Baptista)

Bradna Antonín

Braitto Josef Silvestr

Kajpr Adolf

Kohlíček František

Ondok Josef Petr

Pilík Jaroslav

Pilík Karel

Renč Václav

Šilhan František

Tajovský Vít

Zemek Jan Antonín

Zvěřina Josef

Osobní rozhovor s ThLic. Bohumilem Kolářem ze dne 30.11.2007

Použitá literatura

ČERNÝ, Josef: *Za dráty komunismu*, Praha-Litomyšl: Paseka 2005

BARTOŠEK, Karel: *Český vězeň*, Praha-Litomyšl: Paseka 2001

BRADNA, Antonín: *Zaradoval jsem se... Útržky ze života*, Kostelní Vydří 2002

BRODSKÝ, Jaroslav: *Řešení gama*, Praha: Lidové noviny 1990

- BUBENÍČKOVÁ-KUTHANOVÁ, Milena: *Vybledlá fotografie*, Praha: Vyšehrad 1991
- BURSÍK, Tomáš: *Ztratily jsme mnoho času... Ale ne sebe ! Životy politických vězeňkyň v československých věznicích padesátých a šedesátých let dvacátého století*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006,
- Církevní procesy padesátých let*, (kolektiv autorů): Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002
- CUHRA, Jaroslav; VEBER, Václav: *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci*. Praha 1999
- DOLEŽAL, Miloš: *Cesty Božím (ne)časem*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2003
- DOLEŽAL, Miloš: *Prosil jsem a přiletěla moucha*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2004
- FIALA, Petr; HANUŠ, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno: CDK 2001
- GAĎOUREK, IVAN; NEHNĚVAJSA, JIŘÍ: *Žalářování, pronásledování a zneuznaní. Svědectví ještě žijících obětí stalinismu v českých zemích*, Brno: Masarykova Univerzita 1997
- HANUŠ, Jiří; FIALA, Petr: *Skrytá církev. Felix Maria Davídek a společenství Koinótés*, Brno: CDK 1999
- HANUŠ, Jiří; MAREK, Pavel (eds.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: CDK 2006
- HAVLÍČKOVÁ, Helena: *Dědictví. Kapitoly z dějin komunistické perzekuce v Československu 1948 – 1989*, Olomouc: Votobia / Poznání 2002
- HEJL, Vilém: *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha: Univerzum 1990
- HROMNÍK, Milan: *Náš mučedník Metoděj Dominik Trčka*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2007
- HUSEK, Jožka: *Za vlády vrahů. Československý gulag*, Vizovice: Lípa 1997
- JANÁK, Dušan: *Organizace a řízení československého vězeňství 1945-1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, Praha: Vězeňská služba ČR 2001
- KAHOUN, Karel: *Lámání lilií. Vzpomínky jednoho skautíka*, Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006
- KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993

- KAPLAN, Karel: *Stát a církev Československu v letech 1948 – 1953*, Brno: Doplněk 1993
- KAPLAN, Karel; PACL, Vladimír: *Tajný prostor Jáchymov*, České Budějovice: Actys 1993
- KOREC, Ján: *Od barbarskej noci. Listy z väzenia*. Bratislava 2004
- KÝR, Aleš: *Zacházení s vězni na území ČSR v letech 1945 – 1955*, in: *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945-1955*, Praha: Vězeňská služba ČR 2001
- MÁDR, Oto: *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*, Praha: Vyšehrad 2007
- NEJEDLÝ, Zdeněk: *Slovo o náboženství*, Praha: Melantrich 1949
- NOVOTNÝ, Vojtěch: *Teologie ve stínu. Prolegomena k dějinám české katolické teologie druhé poloviny 20. století*, Praha: Karolinum 2007
- PECKA, Karel: *Motáky nezvěstnému*, Brno: Atlantis 1990
- PECKA, Dominik: *Starý profesor vzpomíná. Vlastní životopis*, Praha: Zvon 1996
- PECKA, Dominik: *Z deníku marnosti*, Brno: Atlantis 1993
- POUSTA, Zdeněk (red.): *Filosofie za mřížemi. Leopoldov, léta padesátá*. Praha: Ústav dějin Univerzity Karlovy 1995
- ONDOK, Josef Petr: *Muklovský Vatikán*, Brno: CDK 2005
- RAMBOUSEK, Ota: *Paměti lichoběžníka. Paměti agenta-chodce*, Praha: Primus 1999
- RENČ, Václav: *Popelka Nazaretská*, Brno: Blok 1991
- ROMAN, Petr: *Vlečen pod šibenici*, Zlín 1996
- SOKOL, Jan: *Svědectví a izolace*, in: FIALA, Petr; HANUŠ, Jiří (eds.): *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*, Brno: CDK 2001
- ŠIMKOVÁ, Dagmar: *Byly jsme tam taky*, Praha: Orbis 1991
- ŠEDIVÝ, František: *Legie živých aneb jáchymovské peklo*, Praha 2003
- ŠEDIVÝ, Zdeněk F.: *Uranový gulag. Jáchymovské peklo*, Brno: Moba 2003
- TAJOVSKÝ, Vít Bohumil: *Člověk musí hořeti. Rozhovor Aleše Palána a Jana Paulase s opatem želivského kláštera*, Praha: Torst 2001
- VACKOVÁ, Růžena: *Ticho s ozvěnami. Dopisy z vězení z let 1952 – 1967*. Česká křesťanská akademie 1994
- VACKOVÁ, Růžena: *Vězeňské přednášky*, Praha: Archiv Univerzity Karlovy 1999
- VAŠKO, Václav: *Dům na skále I. Církev zkoušená*, Kostelní Vydří 2004
- VAŠKO, Václav: *Dům na skále II. Církev bojující*, Kostelní Vydří 2004

VAŠKO, Václav: *Ne vším jsem byl rád. Vlastní životopis*, Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakladatelství 1999

VENTURA, Václav: *Jan Evangelista Urban – učitel duchovního života*. In: *Život se tvoří z přítomné chvíle. Česká katolická teologie po druhé světové válce*. Brno:

CDK 1998

VLČEK, Vojtěch: *Kříž jsem hlásal, kříž jsem snášel. Rozhovory s kněžími a řeholníky pronásledovanými za komunismu v letech 1948-1989*, Kostelní Vydří:

Karmelitánské nakladatelství 2006

ZEMEK, Jakub: *Vatikánský špión*, Olomouc 1991

„Život se tvoří z přítomné chvíle.“ *Česká katolická teologie po druhé světové válce*, uspořádali Lenka Karfíková, Alois Křišťan a Josef Kuře, Brno: CDK 1998

Jméno autora: Jan Synek
Bydliště: U Kněžské louky 6, Praha 3
Škola, fakulta: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta
Katedra: Ústav českých dějin

Datum: 13.8.2008

Podpis: